MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
SOCIALINĖS GEROVĖS FAKULTETO
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

RAMUNĖ VAINAUSKAITĖ
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS MAGISTRANTŪROS
NUOLATINĖS STUDIJOS

VAIKO TEISIŲ UŽTIKRINIMAS MIGRACIJOS ATVEJU

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: *doc. dr. Tomas Butvilas*

Vilnius, 2016

TURINYS

LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS 4
ĮVADAS 5
SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS 8
1. TARPTAUTINĖS MIGRACIJOS ASPEKTAI 9
1.1. Migracijos sąvoka ir tipai 9
1.2. Migracijos priežastys 12
1.3. Emigracijos iš Lietuvos statistika ir padariniai 16
1.4. Neigiami migracijos padariniai vaikui 20
2. VAIKO TEISIŲ ESMĖ IR REGLAMENTAVIMAS TARPTAUTINIU MASTU 24
2.1. Vaiko sąvoka ir vaiko teisių pagrindiniai aspektai ratifikavus Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją 24
2.1.1. Vaikas – teisinis subjektas 27
2.2. Vaiko teisių įgyvendinimas 29
2.3. Vaiko teisių apsaugos reglamentavimas tarptautiniu mastu 31
3. VAIKO TEISIŲ UŽTIKRINIMO MIGRACIJOS ATVEJU EMPIRINIO TYRIMO METODIKA **35**
4. VAIKO TEISIŲ UŽTIKRINIMAS MIGRACIJOS ATVEJU: TĖVŲ POŽIŪRIO TYRIMAS **39**
4.1. Tyrime dalyvaujančių šeimų bendros charakteristikos ir migracijos priežastys 39
4.2. Vaiko dalyvavimo užtikrinimas priimant galutinį sprendimą migruoti 40
4.3. Vaiko paruošimas migracijai teikiamos informacijos apie užsienio šalį ir kalbą aspektu .. 44
4.4. Vaiko geriausių interesų užtikrinimas adaptuojantis užsienio ugdymo įstaigoje 46
4.5. Vaiko tautinės tapatybės išsaugojimo ir ryšio su giminaičiais palaikymo užtikrinimas 52
4.6. Vaiko dalyvavimo kultūrinėje veikloje, laisvalaikio su šeima ir vaiko geriausius interesus atitinkančių gyvenimo sąlygų užtikrinimas užsienio šalyje 56
IŠVADOS **62**
REKOMENDACIJOS **65**
LITERATŪRA **66**
SANTRAUKA 74

SUMMARY **76**
PRIEDAI 78

LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Migracijos sudedamosios dalys…….10
2 pav. Iš Lietuvos 2011-2015 m. emigravusių asmenų skaičius……...17
3 pav. Iš Lietuvos 2011-2015 m. emigravusių vaikų (0-19 m.) skaičius.....17
1 lentelė. Migracijos tipai.....11

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. Emigracija iš Lietuvos jau daugiau kaip dvidešimtmetį yra paplitęs reiškinys. Jo augimas pastebėtas dar 1990 m., kai buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė, o 2004 m. šalies tapimas Europos sąjungos nare ir dėl to atsiradusios galimybės laisvai keliauti tarp šalių lėmė proceso akivaizdų spartėjimą (Urbonavičienė ir Tvaronavičienė, 2008). Pastaraisiais metais emigracijos iš Lietuvos skaičiai išlieka dideli. Lietuvos statistikos departamento duomenimis (2016)[1] 2011 m. – 2015 m. iš viso buvo 216 891 deklaruoti išvykimo iš Lietuvos atvejai, iš jų 40 896 vaikai ir jaunuoliai, kurių amžius 0-19 metų.

Dėl didelio emigracijos iš Lietuvos paplitimo ir neigiamų padarinių šaliai šis procesas plačiai nagrinėjamas. Dažniausiais išvykimo į užsienį motyvais vienareikšmiškai laikomi ekonominiai, ką patvirtina ir du 2012 m. atlikti tyrimai, kurių rezultatai parodė, jog darbo neturėjimas, mažas atlyginimas ir noras sukurti geresnes gyvenimo sąlygas visai šeimai yra pagrindinės emigracijos priežastys (Šimanskienė ir Paužuolienė, 2013; Rudžinskienė ir Paulauskaitė, 2014).

Pastebima, kad vis dažniau emigruoti iš Lietuvos nusprendžiama su visais šeimos nariais (Rupšienė ir Batuchina, 2012), o tai reiškia, kad kartu su tėvais išvyksta ir jų nepilnamečiai vaikai, kuriems pasiruošimas išvykti ir atvykimas gyventi į naują šalį dažnai suklelia neigiamų psichologinių, emocinių išgyvenimų, susijusių su adaptacija naujoje aplinkoje, tautinės tapatybės silpnėjimą (Mazolevskienė ir Montvilaitė, 2013), sunkumų mokykloje, kylančių dėl kalbos nemokėjimo, mokymosi programų skirtumų (Drnovšek ir Toplak, 2010), taip pat ir kitų sunkumų.

L. Rupšienė ir A. Batuchina pastebėję, kad nukenčia kartu su šeimomis emigravusių vaikų mokymosi rezultatai, daro išvadą: *„Darbo migracija kartu su visa šeima turi neigiamų padarinių šiose šeimose augantiems vaikams. Ir tai prieštarauja UNICEF Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijai, kuri įsipareigoja suaugusiuosius užtikrinti, kad jų veiksmai neturės neigiamų pasekmių vaikams"* (2012, p. 152). Tačiau reikia pastebėti, kad ne vien suprastėję mokymosi rezultatai, bet ir kiti su migraija susiję neigiami padariniai prieštarauja 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijoje (toliau – VTK) pateiktoms nuostatoms.

[1] Lietuvos statistiko departamentas, Oficialiosios statistikos portalas. Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=49fe7533-9016-449b-b9c7-0505bf6f7cd0 [žiūrėta 2016-02-22].

VTK, kurią ratifikavusios valstybės (toliau valstybės-dalyvės) įsipareigoja užtikrinti socialines, kultūrines, pilietines, ekonomines ir kt. vaiko teises, 3 straipsnyje pabrėžiama, kad vykdant vienaip ar kitaip vaiką liečiančius veiksmus, svarbiausia yra geriausi vaiko interesai (Žin., 1995, Nr. 60-1501). Tai reiškia, kad tėvams priimant spendimą migruoti su visa šeima, primiausia reikia apsvarstyti, ar tai tikrai yra geriausia vaikui.

Tyrimo ištirtumas. Konkrečiai vaikų, migruojančių su šeima, teisių užtikrinimo tema mokslinių darbų nėra parašyta. Lietuvoje daugiau koncentruojamasi ties tėvų emigraciją patiriančių vaikų probema. Užsienio mokslinėje literatūroje daugiau dėmesio skiriama vaikų – pabėgėlių, pireglobsčio prašytojų teisių užtikrinimui. J. O. Davidson ir C. Farrow (2007) didelį dėmesį skiria vaikų-pabėgelių, prieglobščių prašytojų, vaikų prekybos seksualiniais tikslais migracijai. L. Shamseldin (2012) taip pat tiria vaikų-pabėgėlių, prieglobčio prašytojų teises. V. Abramovich ir kt. (2011) nagrinėja vaikų, jaunimo ir moterų teises migraijos kontekste.

Vaiko teises ir jų įgyvendinimo ypatumus tiria V. Ž. Jonynienė (2005), S. Ruxton (2006), B. Kairienė ir R. Žiemienė (2007), R. S. Mama (2010**)**, B. Kairienė (2012), M. Herczog, (2012), C. Cassidy, (2012), J. Grugel (2013), Y. Lee (2013), J. Tobin (2013), K. Arts, (2014).

Migracijos procesą, jo priežastis ir/ar pasekmes nagrinėja Ž. Martinaitis ir D. Žvalionytė (2007), A. Zaiceva ir K. F. Zimmermann (2008), I. Urbonavičienė ir M. Tvaronavičienė (2008), M. Dapkus ir K. Matuzevičiūtė (2008), H. P. van Dalen ir K. Henkens, (2008), S. Haug (2008), A. Sipavičienė ir kt. (2009), M. Butkus ir K. Matuzevičiūtė (2009), R. Reizgevičienė (2010), A. Sipavičienė ir V. Stankūnienė (2011), E. Barcevičius ir D. Žvalionytė (2012), V. Kumpikaitė ir I. Žičkutė (2012), A. Damulienė (2013), L. Šimanskienės ir J. Paužuolienės (2013), R. Rudžinskienė ir L. Paulauskaitė (2014), D. Česnavičius ir S. Stanaitis (2015).

D. K. Kuzmickaitė (2008) išskiria dėl kalbos patiriamą neigiamą emigracijos poveikį vaikų mokymosi rezultatams, G. Kaniušonytė ir kt. (2012) nagrinėja migracijos vaikams sukeliamus emocinius ir psichologinius sunkumus, L. Rupšienė ir A. Batuchina (2012) analizuoja migraciją patyrusių vaikų prisitaikymą mokykloje, A. Mazolevskienė ir S. Montvilaitė (2013) tiria vaikų tautinės tapatybės išsaugojimo ypatumus užsienyje.

Tyrimo problema. Tėvai su vaiku/-ais paprastai emigruoja į užsienį, kad sukurtų finansiškai stabilų gyvenimą visai šeimai, tačiau tai nėra pagrindinis faktorius užtikrinantis vaiko gerovę. Dažnai migracija vaikams sukelia neigiamų padarinių, kurie prieštarauja geriausiems vaiko interesmas ir kitoms teisėms, numatytoms VTK. Todėl kyla klausimas – kaip vaiko teisės užtikrinamos migracijos atveju? Kokią reikšmę vaiko nuomonė, požiūris turi sprendimui išvykti

gyventi į užsienį? Kaip užsienyje įgyvendinamos vaiko teisės išlaikyti savo tautinę tapatybę, ryšį su gimtojoje šalyje likusiais artimaisiais, kuris, tikėtina, gyvenant užsienyje, gali susilpnėti? Kokių priemonių ar veiksmų imasi tėvai ir kiti suaugusieji iš vaiko aplinkos, kad užtikrintų vaiko teises, sudarydami jam palankias sąlygas mokytis, prisitaikyti prie naujų kalsės ar grupės darugų užsienio ugdymo įstaigoje, gauti reikiamą informaciją, leisti laisvalaikį, įsitraukti į kultūrinį gyvenimą naujoje šalyje?

Tyrimo objektas. Migraciją patyrusių vaikų (5-15m.) teisių užtikrinimas tėvų požiūriu.

Tyrimo tikslas – atskleisti migraciją patyrusių vaikų teisių užtikrinimo ypatumus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptari migracijos sąvoką, priežastis ir padarinius Lietuvai ir iš jos emigruojantiems asmenims, išskiriant neigiamus migracijos padarinius vaikams.
2. Apžvelgti vaiko teisių esminius principus, jų įgyvendinimo ypatumus ir tarptautinius dokumentus.
3. Išanalizuoti penkis atvejus vaiko teisių užtikrinimo migracijos atveju aspektu.

Tyrimo metodai:

- Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros bei kitų dokumentų analizė.
- Duomenų rinkimo metodas – struktūruota interviu, tyrimo dalyviams pateikta susirašinėjant elektroniniu paštu.
- Penkių atvejų analizė.

Tyrimo imtis. Tyrimo dalyviai pasirinkti taikant kriterinę atranką, jiems visiems keliamas reikalavimas – būti Lietuvos emigrantais, kurie kartu su nepilnamečiais vaikais išvyko gyventi į užsienį. Taip pat taikyta patogioji atranka apklausiant tyrėjui žinomus asmenis. Tyrime dalyvavo penkių šeimų tėvai.

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Vaikas – asmuo, kuris dar nesulaukė 18 metų amžiaus, jeigu įstatymų nėra nuatyta kitaip (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Žin., 1996, Nr. 33-807).

Migracija – persikėlimas gyventi į kitą vietą, paprastai vienerių metų arba ilgesniam laikotarpiui (Sipavičienė ir Stankūnienė, 2011). Išskiriami tokie trys migracijos elementai: imigracija (atvykimas), emigracija (išvykimas), reemigracija (grįžimas) (Rudžinskienės ir Paulauskaitės, 2014).

Vaiko teisės – žmogaus teisių sudedamasis komponentas. Atsižvelgiant į tai, kad vaikai yra labiausiai aplinkos pažeidžiami visuomenės nariai, siekiama užtikrinti jų apsaugą, teisių įgyvendinimą (Žmogaus teisės Lietuvoje, 2005).

Adaptacija – individo prisitaikymas prie naujų gyvenimo sąlygų, taisyklių, pasikeitusios aplinkos (Fominienė ir kt., 2009).

Tautinė tapatybė – grupei individų, t.y. tautai, priklausanti bendra kalba, tradicijos, vertybės (Mazolevskienė ir Montvilaitė, 2013).

1. TARPTAUTINĖS MIGRACIJOS ASPEKTAI

Pirmoje dalyje bendrai aptariama migracijos sąvoka ir jos tipai pagal laiko trukmę, tikslus, kryptį ir kitus kriterijus. Darbe labiausiai koncentruojamasi ties ilgalaike tarptautine (tarpvalstybine) migracija, nes tiriamia, kaip užtikrinamos vaikų, kurie ilgam arba visam laikui su tėvais išvykę iš Lietuvos į kitas užsienio šalis, teisės. Antroje dalyje apžvelgiami pagrindiniai veiksniai, kurie skatina migraciją. Trečioje dalyje aptariami pastarųjų metų emigracijos iš Lietuvos mastai ir padariniai. Ketvirtoji dalis apima neigiamus migraijos padarinius vaikams.

1.1. Migracijos sąvoka ir tipai

Migracija nėra retas ar negirdėtas reiškinys, apie jį dažnai kalbama, diskutuojama ir praktiškai susiduriama. Ne tik Lietuvoje, bet ir visame pasaulyje žmonės laikinai ar ilgam dėl įvairių priežačių vykta iš vieno miesto į kitą miestą, iš kaimo į miestą ar iš vienos valstybės į kitą. Migracijos reiškinį sudėtinga apibrėžti, nes jis yra nuolat besikeičiantis, nepastovus, tačiau galima išskirti „erdvės“ (persikėlimas iš vietos, kurioje gyvenama, į kitą vietą) ir „laiko“ (kuriam laikui asmuo persikelia) aspektus, kurie kaip taisyklė dominuoja migracijos apibrėžimuose (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Damulienė, 2013). R. Rudžinskienė ir L. Paulauskaitė (2014) prie pastarųjų aspektų, kaip neatsiejamą nuo migracijos, prideda dar ir „naudos“ (geresnio gyvenimo paieškos) aspektą. Šiame poskyryje šie kriterijai yra svarbūs pristatat migracijos sąvoką ir tipus.

„*Migracija – pastovios gyvenamosios vietos pakeitimas tam tikram laikotarpiui, dažniausiai vieneriems metams ar ilgiau“* (Sipavičienė ir Stankūnienė, 2011, p. 323). *„Paprasčiausiai migraciją galime apibrėžti kaip gyventojų kilnojimąsi iš vienos gyvenamosios vietos į kitą. Šį procesą veikia daugybė veiksnių“* (Šimanskienė ir Paužuolienė, 2013, p. 146). A. Zaiceva ir K. F. Zimmermann (2008) aiškina, jog migrantai gali būti klasifikuojami ar apibrėžiami kaip asmenys, kurie gimė už šalies ribų, kurių tėvai gimę svetur, kurie turi užsieniečio pilietybę ar tiesiog gyvena šalyje tam tikrą laiką.

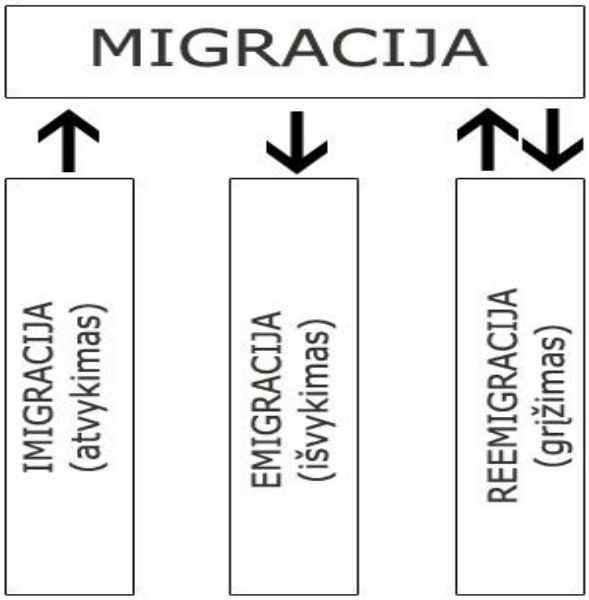
Išskiriamos tokios trys migracijos proceso fazės:

- Premigracija: asmuo apsisprendžia dėl migracijos ir pradeda planuoti kelionę;

- Migracija: asmens išvykimas iš vienos vietos ir atvykimas į kitą vietą, dar kitaip gali būti įvardijamas kaip persikėlimas fiziškai, kuris neatsiejamas nuo socialinių bei psichologinių veiksnių;
- Postmigracija: asmenys jau būdami naujoje vietoje patiria kultūrinių ir socialinių sunkumų, bando prisitaikyti prie naujos aplinkos (Bhugra ir Jones, 2001, cit. pagal Augutienė ir Bartkevičienė, 2010)

Toliau kalbant apie aptartas migracijos proceso fazes, reikia pastebėti, jog darbo tyrime aktualiausia yra paskutinioji, postmigracijos, fazė, kai vaikai užsienio šalyje patiria minėtus socialinius bei kultūrinius sunkumus ir dėl imigranto statuso gali susidurti su teisų pažeidimais. Taip pat svarbi ir premigracijos fazė, nes siekiama išsiaiškinti vaiko dalyvavimo, atsižvelgimo į jo nuomonę ypatumus tėvams priimant galutinį sprendimą migruoti.

Anot R. Rudžinskienės ir L. Paulauskaitės (2014) imigracija ir emigracija yra pagrindiniai migracijos elemantai, tačiau autorės pabrėžia ir tarptautinės migracijos reiškiniui ne ką mažiau svarbią reemigracijos sąvoką, kuri aiškinama kaip išvykusių piliečių sugrįžimas į gimtinę. Svarbiausios migracijos sudedamosios dalys pavaizduotos schematiškai (1 pav.).

1 pav. Migracijos sudedamosios dalys

Šaltinis: sudaryta pagal Rudžinskienė ir Paulauskaitė, 2014

Iš autorių apibrėžimų galima pastebėti, jog migracijos sąvoka yra gana plati ir nekonkreti. Emigracija, imigracija ir reemigracija yra ne tik migracijos reiškinio sudedamieji koponentai, bet kartu ir jo tipai. Norint sukonkretinti migracijos sąvoką prie pastarųjų pateikiama daugiau migracijos tipų pagal tam tikrus kriterijus (1 lentelė).

1 lentelė. Migracijos tipai

KRITERIJUS	TIPAS
Trukmė	ilgalaikė, pastovi, trumpalaikė, laikina, sezoninė, turistinė
Legalumas	oficiali/legali/reguliari, nelegali/nedeklaruota
Kryptis/vieta	vidinė, išorinė/tarpatutinė, lokali
Pobūdis/motyvai	darbo, mokymosi, šeiminė (šeimos susijungimas)
Kvalifikaijos išsaugojimas	„protų nutekėjimo“, „protų praradimo/švaistymo“, „rankų nutekėjimo“
Apsisprendimo savarankiškumas	savanoriška, priverstinė, deportacija/prievarinė
Migracijos srautų kryptis	emigracija/išvykimas, imigracija/atvykimas, reemigraija/grįžimas
Ekonominės migracijos priežastys	ekonominė, darbo, komercinė
Politinės migracijos priežastys	repatriacija, pabėgėlių srautai, kolonizacijos/dekolonizacijos migracija
Organizacinis pobūdis	organizuota/institucionalizuota, savarankiška
Kriminogeninis pobūdis	prekyba žmonėmis

Šaltinis: sudaryta pagal Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007

Lentelėje pateikti migracijos tipai parodo kiek daug variacijų turi ir kokia nevienalypė yra migracijos sąvoka. Vidinė, lokali, išorinė/tarptautinė migracija apima ankčiau minėtą vietos aspektą, o mokymosi, darbo, šeiminė, ekonominė ir komercinė – naudos aspektą. Ilgalaikės, pastovios, trumpalaikės, laikinos, sezoninės ir turistinės migracijos esminis kriterijus yra laikas.

Atsižvelgiant į tai, jog darbe tiriama, kaip yra užtikrinamos teisės tų vaikų, kurie su šeimomis gyvena užsienyje, toliau plačiau nagrinėjamas ilgalaikės tarpatautinės migracijos reiškinys.

Svarbu pabrėžti, kad ilgalaike migracija laikomas persikėlimas į kitą šalį, kuris trunka ne mažiau kaip vienerius metus, gali būti ir visam laikui, o trumpalaikės migracijos trukmė – nuo trijų menėsių iki vienerių metų (Butkus ir Matuzevičiūtė, 2009). Pastaroji dažniausiai būna mokslo, darbo reikalais, poilsio ar gydymosi tikslais, taip pat įtraukia ir sezoninę migraciją, kai išvykstama padirbėti tam tikru metų laiku (Barcevičius ir Žvalionytė, 2012). Tačiau pastebima trumpalaikės migracijos virtimo ilgalaike migracija tendencija (Reizgevičienė, 2010). Galima daryti prielaidą, jog migracijos tipai yra tarpusavyje susiję, todėl laikui bėgant ir veikiant tam tikriems veiksniams, vienas migracijos tipas gali virsti kitu. Taip pat galima manyti, jog kuo ilgesnį laiką yra praleidžiama užsienio šalyje, tuo geriau ten įsitvirtinama, išmokstama kalba, priprantama prie kultūros, užmezgami nauji ryšiai, galbūt sukuriama šeima, pasiekiama karjeros aukštumų, tuo tarpu nuo gimtosios šalies nutolstama. Anot E. Barcevičius ir D. Žvalionytė (2012), ilgalaikei tarptautinei emigracijai paprastai priskiaima ir ekonominė bei „protų nutekėjimo“ migracija. Autoriai ekonominę emigraciją apibrėžia kaip išvykimą iš šalies, siekiant aukštesnio pragyvenimo lygio, didesnio atlyginimo, geresnių sąlygų darbo ir gyvenimo srityse. Tie patys autoriai pateikia tokį “protų nutekėjimo” emigracijos apibrėžimą: išsilavinusių, darbuotojų su aukšta kvalifikacija išvykimas gyventi ir dirbti į užsienio šalis.

Taigi, migracijos reiškinį sunku aibrėžti, nes jis yra dinamiškas, nuolat kintantis ir turintis daugybę tipų, kuriems būdingi skirtingi laiko, vietos ir naudos apsektai. Be pastarųjų migracijai svarbūs ir kiti anksčiau minėti tipai. Galima teigti, jog migracijos apibrėžimas varijuoja priklasomai nuo jos tipų, kurie yra nepastovūs, gali tarpusavyje persimainyti.

1.2. Migracijos priežastys

Šiandieniniame pasaulyje emigracija yra įprastas reiškinys, savaime suprantama tapo ir jo pagrindinė priežastis – ieškoti geresnio gyvenimo, tačiau kaip žinoti, ką individualiam asmeniui reiškia „geresnio gyvenimo“ sąvoka? Vienam tai yra naujas darbas, didesnis atlyginimas, karjera, išsilavinimas, kitam – gyvenimas kartu su išvykusiais šeimos nariais (šeimos susijungimas), nauja aplinka ir pan. Taigi, toks emigraijos priežaščių aiškinimas yra abstraktus, suabsoliutintas, todėl toliau aptariami konkretūs emigraciją lemiantys veiksniai, kuriuos išskiria skirtingi autoriai.

Pasak L. Šimanskienės ir J. Paužuolienės (2013), džiugina tai, kad mūsų valstybė yra demokratinė ir emigracijos procesas joje vyksta ne dėl politiniais motyvais paremtų persekiojimų, ar etinės, religinės nesantaikos, o dėl ekonominių ir asmens savirealizacijos paskatų. Migracija, ypač tarptautinė, paprastai nėra automatinis ar neapgalvotas procesas, tai yra gyvenimo standartų ir galimybių gerinimas, tiksų, kurie atrodo realistiški, siekimas (Davidson ir Farrow, 2007). Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvoje nėra paplitusi priverstinė emigracija, o vyrauja apgalvotas ir suplanuotas sprendimas išvykti į kitą šalį, darbe analizuojamos tik savanorišos emigracijos priežastys.

R. Rudžinskienė ir L. Paulauskaitė (2014) pateikia tris skirtingus veiksnių, skatinančių emigruoti, lygius: mikrolygis, makrolygis ir mezolygis. Autorių nuomone mikrolygio veiksnius galima sieti su asmeniniais motyvais, pasirinkimu (išsilavinimas, kalbų mokėjimas ir pan.), makrolygio veiksnius – su šalių skirtumais tarp darbo užmokesčio lygio, darbo pasiūlos bei paklausos. Mezolygio veiksniai autorių siejami su individo šeima ar gimine. Iš aptartų lygių makrolygio veiksniai yra daugiausiai akcentuojami, skirtingi autoriai kaip esminę ir labiausiai paplitusią emigracijos iš Lietuvos priežastį įvardija ekonominius motyvus, tokius kaip mažas darbo užmokestis (lyginant su tikslo šalimis) ir aukštas nedarbo lygis šalyje (Martinaitis ir Žvalionytė, 2007; Pukelienė ir kt., 2007; Haug, 2008; Urbonavičienė ir Tvaronavičienė, 2008; Šimanskienė ir Paužuolienė, 2013; Abramovich ir kt., 2011; Kumpikaitė ir Žičkutė, 2012; Damulienė, 2013). 2012 metais atliktų dviejų tyrimų rezultatai parodė, kad apklausos dalyviai išvykimą iš šalies pirmiausiai motyvuoja darbo neturėjimu, mažu atlyginimu, noru sukurti geresnes gyvenimo sąlygas sau ir vaikams (Rudžinskienė ir Paulauskaitė, 2014; Šimanskienė ir Paužuolienė, 2013). D. Česnavičius ir S. Stanaitis (2015) pabrėžia, jog net ir pasibaigus ekonominei krizei Lietuvoje, socialinis aprūpinimas, darbo užmokestis, pragyvenimo lygis yra vieni žemiausių Europos Sąjungoje. Galima daryti prielaidą, kad artimiausiu metu emigracijos intensyvumas mūsų šalyje nesumažės, nes vyrauja šio proceso vyksmui palankios sąlygos. Taip pat dėl esamos ekonominės situacijos pagrindinės išvykimo priežastys liks tos pačios. Akivaizdu, jog vyrauja ekonominė emigracija, kurią aiškinant, kaip teigia E. Barcevičius ir D. Žvalionytė (2012), dažnai šalia pateikiamas kitas emigracijos tipas – "protų nutekėjimas". Autoriai pastebi, kad nepaisant to, jog paprastai "protų nutekėjimo" reiškinį skatina įvairesnės priežastys (karjeros siekiai, prestižas, tarptautinė aplinka ir kt.), Lietuvoje ekonominiai motyvai užima pagrindinę poziciją. R. Reizgevičienė (2010) pabrėžia, kad nors Lietuvoje minimalus atlyginimas aktualesnis

žemos kvalifikacijos darbuotojams, tačiau akivaizdžiai didesnis minimalus atlyginimas užsienio šalyse jaunus, be darbo patirties, aukštesnės ar auštos kvalifikacijos asmenis skatina emigruoti.

Migraciją lemiančius veiksnius padeda analizuoti šie teoriniai modeliai: klasikinė, neoklasikinė, stūmos ir traukos, nauja ekonominė, dvejopos darbo rinkos, pasaulio sistemų, migracijos sistemų, migracijos tinklo, sprendimo migruoti priėmimo, ekologinės migracijos (Reizgevičienė, 2010). Dauguma teorijų pirmiausa buvo sukurtos analizuoti tam tikrus asmens elgesio ypatumus ir tik po kiek laiko pasitelktos emigracijos reiškiniui analizuoti. Teorijoms trūksta vientisumo, sistemiškumo, kiekvienas modelis tiria skirtingus reiškinio aspektus, todėl vienas kitą papildo (Dapkus ir Matuzevičiūtė, 2008). R. Reizgevičienė (2010) apibendrindama kitų autorių įžvalgas, suskirsto teorijas pagal tai, kokius migracijos veiksnius (ekonominius, socialinius ar ekonominius-socialinius) jos akcentuoja:

- ekonominiai veiksniai: pasaulio sistemų, sprendimo migruoti priėmimo, neoklasikinė, dviejų darbo rinkų, klasikinė teorijos;
- socialiniai veiksniai: migracijos tinklo, ekologinės migracijos teorijos;
- ekonominiai-socialiniai veiksniai: stūmos ir traukos teorija.

Migracijos reiškiniui Lietuvoje analizuoti dažniausiai pritaikomas neoklasikinis „stūmos ir traukos" modelis, apibūdinamas kaip modelis, kuriame svarbiausias yra asmuo, įvertinantis naudos ir nuostolio faktorius, kuriuos "*sudaro atskirų šalių dabarties ir prognozuojamos ateities sąlygos: kilmės šalyje veikia stūmimo veiksniai, tikslo šalyse - traukos. Individas, įvertinęs šiuos veiksnius, sprendžia, ar emigracijos nauda viršija nuostolius"* (Dapkus ir Matuzevičiūtė, 2008, p. 344-345; Butkus ir Matuzevičiūtė, 2009, p. 29). V. Pukelienė ir kt. (2007) teigia, kad lietuviams pirmoje vietoje yra stūmimo, ir tik po to traukos veiksniai. Apibendrintai stūmimo veiksnius galima paaiškinti kaip kilmės šalyje esančias nepalankias gyvenimo sąlygas, kurios skatina išvykti, tuo tarpu traukos veiksniai yra palankios, naudą teikiančios sąlygos užsienio šalyje.

Migracijos teorinių modelių įvairovė leidžia teigti, kad emigracija yra įsišaknijęs reiškinys ir jam analizuoti skiriama daug dėmesio. Galima pastebėti, kad be ekonominių išskirami dar ir kiti emigracijos veiksniai. Taigi, negalima apsiriboti tik ekonominias motyvais, reikia aptarti ir kitas pasitaikančias priežastis. M. Butkaus ir K. Matuzevičiūtės (2009) įvardijami politiniai, geografiniai, demografiniai, kultūriniai veiksniai Lietuvos atveju nėra ryškūs, socialiniai bei soialiniai ir ekonominiai veiksniai yra labiau paplitę. Pastarieji apima tokius aspektus:

- socialiniai: profesinės galimybės, socialinės garantijos, šeimos susijungimas, savirealizaija, užsienio kalbos tobulinimas;

- soialiniai ir ekonominiai: materialinis apsirūpinimas, aplinkos pakeitimas ir akiračio praplėtimas, naujos kultūtos pažinimas (Ražanauskienė ir Brazienė, 2010).

A. Sipavičienė ir V. Stankūnienė (2011) įvardija gerai mokyklas baigusių abiturientų emigraiją mokslo tikslais, kuri tampa itin populiari. Galima daryti prielaidą, kad tokį Lietuvos jaunimo sprendimą lemia noras įgyti tarptautiniu mastu pripažįstamą išsilavinimą, kuris, kaip įprasta manyti, yra labiau vertinamas, suteikia platesnes darbo galimybes.

Tokie veiksniai kaip žmogaus sveikata, amžius, charakterio savybės aiškinamos kaip galinčios paveikti sprendimą emigruoti arba neemigruoti. Tvirtinama, kad jaunesni, geresnės sveikatos, drąsūs ir mėgstantys rizikuoti asmenys labiau linkę priimti sprendimą emigruoti (Van Dalen ir Henkens, 2008). Apibendrinant galima teigti, jog buvimas drąsiu, sveiku ar jaunu nėra priežastis emigruoti, tačiau šie aspektai yra svarbūs kai dėl tam tikrų priežasčių yra apsvarstomas migracijos klausimas. Išvykti taip pat linkę asmenys, kurie jaučiasi nesaugiai šalyje dėl bedarbystės, perspektyvų karjeros srityje nebuvimo, finansinio nestabilumo, patiriamos diskriminacijos darbe, šeimoje (būdinga moterims), nemalonios aplinkos (Juozeliūnienė ir kt., 2014). Tai leidžia daryti išvadą, jog nesaugumo jausmas asmenį veikia psihologiškai ir dėl to kyla noras išvykti, kardinaliai pakeisti aplikybes.

A. Maslauskaitė ir V. Stankūnienė (2007) pamini sparčią tehnologijų bei komunikacijų pažangą, kuri atvėrė platesnes judėjimo galimybes, o tai palengvino migracijos procesą. Dauguma autorių (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Pukelienė ir kt., 2007; Haug, 2008; Sipavičienė ir Stankūnienė, 2011; Barevičius, 2012; Damulienė, 2013) migraiją aiškina pasitelkdami migraijos tinklo teoriją, kuri teigia, jog jau emigravę asmenys informaciją apie gyvenimo sąlygas, įsidarbinimo galimybes teikia gimtinėje likusiems draugams, giminaičiams ar šeimos nariams, o pastariesiems atvykus, padeda įsikurti ir įsitvirtinti naujoje šalyje. Autoriai teigia, jog tokios sąlygos lemia didėjantį emigruojančiųjų skaičių.

Taigi, nepaisant to, kad analizuojant emigraciją iš Lietuvos, kaip svarbiausi veiksniai paprastai yra įvardijami mažas atlyginimas ir nedarbas, emigraijos priežasčių yra daug įvairesnių. Deja, jų visų įvardyti neįmanoma, nes išvykti kiekvieną asmenį gali skatinti individualūs, mažiau nagrinėti veiksniai. Taip pat dažnai vienus veiksnius papildo kiti.

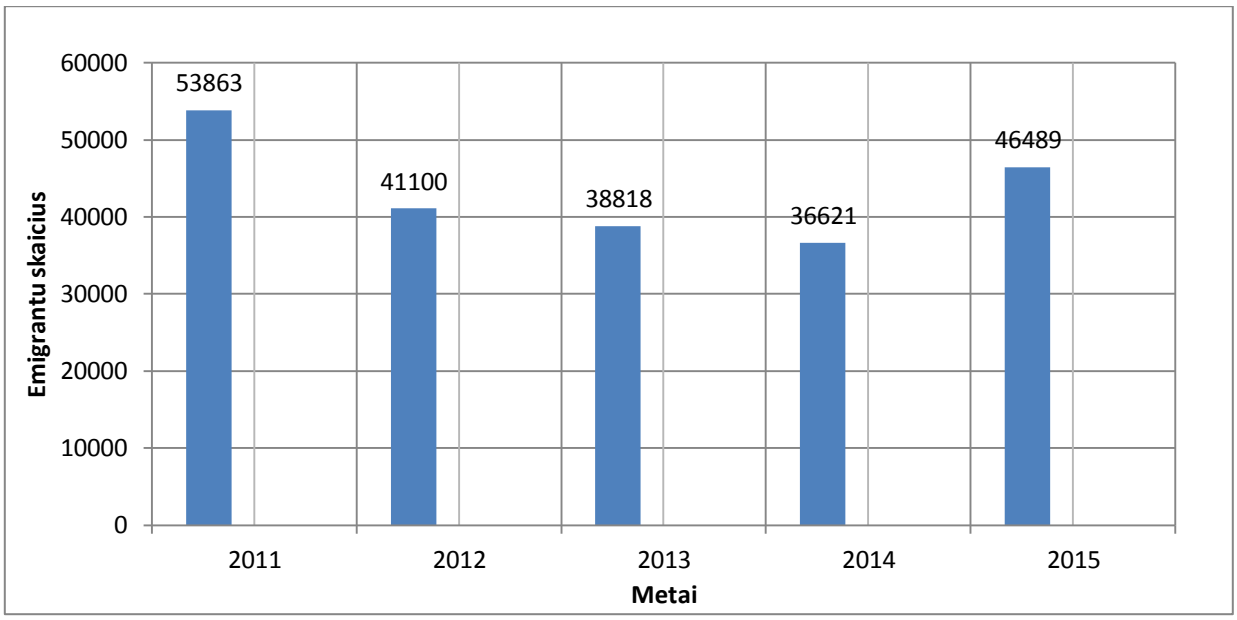
1.3. Emigracijos iš Lietuvos statistika ir padariniai

Emigraija iš Lietuvos yra analizuojama, aptariama, diskutuojama, nes mūsų šalyje tai plačiai paplitęs reiškinys. Būtent dėl didelio išvykstančių asmenų skaičiaus šis reiškinys dažniausiai yra neigiamai vertinamas ir kelia susirūpinimą, tačiau nors ir rečiau, emigracija gali turėti ir teigiamų pasekmių. Taigi, toliau aptariami pastarųjų metų emigracijos iš Lietuvos stastistiniai duomenys ir padariniai, kuriuos ji sukelia.

Su 1990 m. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu emigracija stipriai išaugo, o 2004 m. šaliai tapus viena iš Europos Sąjungos narių ir įsigalėjus laisvam asmenų judėjimui tarp šalių, reiškinys tapo dar dažnesnis (Urbonavičienė ir Tvaronavičienė, 2008). Europos migracijos tinklo duomenimis (2016)[2], nuo 2004 m. iš Lietuvos emigravo 522 424 asmenys, didžioji emigruojančiųjų dalis (72 proc.) yra 15-44 metų, o populiariausiomis šalimis, į kurias emigruojama, išlieka Jungtinė Karalystė, Airija, Vokietija, Norvegija. Darbe aktualiausia yra dabartinės emigracijos situacija, todėl pateikiami keletos pastarųjų metų (2011-2015 m.) Lietuvos statistikos departamento duomenys (2016)[3] apie bendrą emigravusių asmenų skaičių (2 pav.) ir apie emigravusių vaikų skaičių (3 pav.). Į užsienio šalis emigravusių vaikų mastas atskirai išskiriamas, nes darbe tiriamas jų teisių užtikrinimas. Reikia pastebėti, kad oficiali statistika pateikia tik deklaruotos emigracijos atvejus.

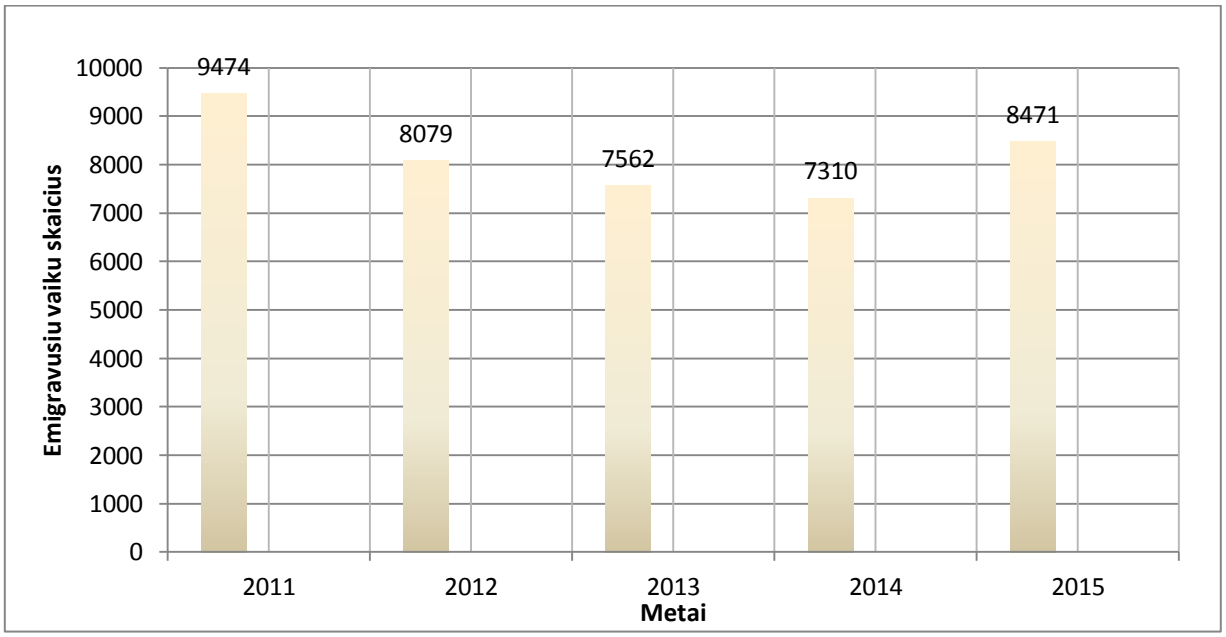
[2] Europos migracijos tinklas. [žiūrėta 2016-02-22]. Preiga per internetą: http://123.emn.lt/lt/bendros-tendencijos/migracija-10-metu-apzvalga

[3] Lietuvos statistiko departamentas, Oficialiosios statistikos portalas. Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=49fe7533-9016-449b-b9c7-0505bf6f7cd0 [žiūrėta 2016-02-22].

2 pav. Iš Lietuvos 2011-2015 m. emigravusių asmenų skaičius

Lyginant su 2011 m. duomenimis, akivaizdu, jog 2012 m. emigravusių asmenų skaičius ženkliai sumažėjo. 2013 m. ir 2014 m. šis skaičius taip pat palaipsniui mažėjo, tačiau 2015 m. išanstiniai duomenys rodo, kad emigracijos reiškinys vėl išaugo.

3 pav. Iš Lietuvos 2011-2015 m. emigravusių vaikų (0-19 m.) skaičius

Lentelėje yra emigravusių vaikų skaičiaus paklaida, nes oficiali statistika pateikia duomenis tik apie 0-19 m. asmenis, todėl į bendrą skaičių įeina ir 18-19 m. amžiaus jaunuoliai, o tai padidina emigruojančiųjų skaičiaus rodiklį. Analizuojant emigruojančių vaikų skaičiaus mažėjimo ir didėjimo tendencijas, matoma, jog situacija išlieka panaši kaip ir bendro emigruojančių asmenų skaičiaus atveju: 2011 m. emigraija buvo intensyviausia, 2012 m. ji ženkliai sumažėjo, 2013-2014 m. ne taip sparčiai, bet mažėjo, o 2015 m., kaip matyti iš pateiktų išankstinių duomenų, emigracijos reiškinys vėl suintensyvėjo.

Visgi statistiniai duomenys turi netikslumų. Dapkus (2008) (cit. pagal Damulienė, 2013) nurodo, jog neįmanoma nustatyti tikslaus emigrantų iš Lietuvos skaičiaus, nes didelė jų dalis (apytiksliai 60 proc.) nedeklaruoja išvykimo. Tačiau A. Damulienė (2013) priduria, jog 2010 m. dėl įvesto privalomojo sveikatos draudimo įmokų nuolatiniams gyventojams mokėjimo deklaruota emigracija tapo dažnesnė. R. Rudžinskienė ir L. Paulauskaitė (2014) daro prielaidą, kad dėl to paties įstatymo išvykimą deklaravo ir ankstesniųjų metų emigrantai, jog nereikėtų mokėti už nenaudojamas paslaugas. Padažnėję deklaruotos emigracijos atvejai grindžiami ir tuo, jog dėl ekonominės krizės Lietuvoje ir užsienyje gyvenančių artimųjų pagalbos emigruojantys asmenys buvo labiau užtikrinti geresnėmis gyvenimo sąlygomis, įsidarbinimo galimybėmis užsienyje (Reizgevičienė, 2010). Ž. Martinaitis ir D. Žvalionytė (2007) įžvelgia oficialios statistikos trūkumą ir tame, jog pateikiama bendro lygio informacija, nenurodomi duomenys apie emigruojančiojo profesiją, išsilavinimą ir pan. Nepaisant šių trūkumų, oficiali statistika yra pagrindinis šaltinis, padedantis nustatyti emigracijos mastus.

Atkreipiant dėmesį į emigracijos padarinius, galima sakyti, jog ilgalaikė emigraija iš Lietuvos daro neigiamą poveikį asmeniniu ir šalies mastu. Tai liečia ne tik emigravusį asmenį ar jo šeimą, gimines, draugus, bet ir gimtąją šalį. Turint omenyje, jog Lietuva ir taip yra maža valstybė, viena rimčiausių emigracijos sukeliamų problemų yra laikomas mažėjantis gyventojų skaičius (Šimanskienė ir Paužuolienė, 2013). Iš šalies išvyksta jauni asmenys, todėl spartėja gyventojų senėjimo procesas, kuris keičia jų amžiaus struktūrą, o taip pat jaunų asmenų išvykimas neigiamai įtakoja demografinius rodiklius, stabdo šeimų kūrimąsi, kartu ir gimstamumą (Damulienė, 2013), įtakoja dažnesnes skyrybas (Šimanskienė ir Paužuolienė, 2013). Akivaizdu, jog pastarieji reiškiniai turi įtakos gyventojų skaičiaus mažėjimui.

Lietuvių išvykimas iš šalies, o kitataučių atvykimas kelia nutautėjimo grėsmę (Šimanskienė ir Paužuolienė, 2013). Pastebima, jog trečioji, dabartinė, emigrantų karta mažiau nei ankstesnės stengiasi palaikyti ryšį su kilmės šalimi, išlaikyti savo tautiškumą, kultūrą, labiau integruojasi į

naujos šalies gyvenimą ar netgi asimiliuojasi, todėl atsiranda grėsmė prarasti ryšius su gimtąja šalimi ir ten likusiais artimaisiais (Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigraijos ir išeivijos atžvilgiu, 2006). Siekiant, kad užsienyje gyvenantys lietuviai toliau glaudžiai palaikytų ryšius su gimtine, sudaryta nemažai programų, iš kurių viena naujausių yra 2011m. „Globalios Lietuvos" programa, kurios tikslas - ne tik susigražinti išvykusius asmenis, bet ir siekti, jog užsienyje gyvenantys lietuviai išlaikytų savo tautiškumą, dalyvautų Lietuvos gyvenime (kultūrinėje, politinėje, ekonominėje srityje), įsitrauktų į informacijos keitimosi procesus (Prieglobsčio ir migracijos politika Lietuvoje, 2012). Vadinasi, įvertinus emigravusių lietuvių tautinės tapatybės silpnėjimo gėsmę, imtasi priemonių, jog emigravę asmenys nepamirštų kilmės šalies, su ja palaikytų ryšį.

Surirūpinimą kelia „protų nutekėjimo" emigracija dėl kurios prarandami aukštos kvalifikacijos specialistai ir taip mažinamas šalies ekonominis, konkurencinis ir inovacinis potecialas (Sipavičienė ir kt., 2009). Šis emigracijos tipas žalingas dar ir dėl nenaudingų gimtosios šalies investicijų į įšvykusiojo išsilavinimą, nes dažniausiai ilgesniam laikui išvykę asmenys nebegrįžta gyventi į gimtąją šalį (Martinaitis ir Žvalionytė, 2007; Damulienė, 2013). Išskiriama kvalifikuotos bei nekvalifikuotos darbo jėgos emigracija, kurios trūkumas jaučiamas tam tikruose ūkio sektoriuose, tai trugdo plėstis ekonomikai ir inovacijų atsiradimui, šalyje susidaro paradoksali situaija: Lietuva neteka savo darbo jėgos, tačiau pritraukia trečiųjų šalių imigrantų darbo jėgą (Sipavičienė ir kt., 2009).

Prie neigiamų padarinių galima priskirti ir netinkamą šalies įvaizdžio kūrimą, prie kurio prisideda Lietuvos piliečiai, užsienio šalyse įvykdę nusikaltimus, pažeidę/ netinkamai užtikrinę vaiko teises šeimoje (atvejai Norvegijoje) dėl įstatymų nežinojimo, nesugebėjimo prie jų prisitaikyti (Česnavičius ir Stanaitis, 2015). Galima pastebėti, jog tokie atvejai pasitaiko dažnai. Spaudoje rašoma, televizijoje rodoma, kad iš lietuvių, gyvenančių Norvegijoje, dėl svetimos šalies įstatymų nežinojimo ar nepaisymo (Lietuvoje ir Norvegijoje veikiančios vaiko teisių apsaugos sistemos labai skiriasi) buvo atimti vaikai. Taip pat išgirstama ir apie lietuvius, padariusius įvairaus masto nusikaltimus užsienyje.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, emigracija turi ir teigiamų padarinių, L. Šimanskienė ir J. Paužuolienė (2013) įvardija šiuos: naujų kalbų išmokimas, akiračio praplėtimas, naujų kultūrų ir papročių pažinimas, nedarbo ir tuo pačiu metu socialinės įtampos mažėjimas, emigrantų teikiama finansinė parama Lietuvoje gyvenantiems artimiesiems, tarptautinio darbo patirtis, lankstumas naujose situacijose. Teigiama, jog trumpalaikė emigracija yra mažiau žalinga už ilgalaikę, nes jos

metu nesusilpnėja socialiniai ryšiai, išvykstama su tikslu, pavyzdziui, pagerinti finansinę padėtį, ir jį įvykdžius, grįžtama į gimtąją šalį, dalyvaujama jos visuomeniniame gyvenime (Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigraijos ir išeivijos atžvilgiu, 2006). Apibendrintai galima teigti, jog atvirkšiai nei ilgalaikė ar nuolatinė, trumpalaikė emigracija turi naudos tiek individui, tiek šaliai, į kurią jis sugrįžta praturtėjęs visomis prasmėmis, ne tik finansiškai.

Taigi, emigracijos iš Lietuvos reiškinys yra paplitęs, emigruojančių asmenų skaičius vis dar išlieka didelis. Nors šis reiškinys turi teigiamų ir neigiamų padarinių, ilgalaikė ir nuolatinė emigracija beveik visada vertinama neigiamai, ir norima, jog išvykę lietuviai sugrįžtų į gimtąją šalį. Dažnai kartu su tėvais emigruoja ir vaikai, todėl toliasniame darbo poskyryje plačiau aptariami migracijos neigiami vaikams, jų prisitaikymas užsienio šalyse.

1.4. Neigiami migracijos padariniai vaikui

Darbe aktualūs vaikai, kurie kartu su tėvais emigruoja į užsienio šalis. Atliekant tyrimą apie jų teisių užtikrinimą, svarbu žinoti, kaip jie jaučiasi ir prisitaiko kitoje šalyje. Savaime sumprantama, kad kiekvienam žmogui reikia laiko priprasti prie naujos gyvenimo vietos, aplinkos, sąlygų, tačiau besiformuojančiai asmenybei tokios permainos gali reikšti ypač daug ir sukelti įvairius jausmus. Anot A. Mazolevskienės ir S. Montvilaitės (2013), dažnai tėvai su vaikais perskiraustydami gyventi į užsienio šalį, neįvertina ten vaikų laukiančių sunkumų ir galvoja, jog jie greit pripras, nes yra maži. Tačiau, kaip pastebi autorės, neigiamas migracijos poveikis būdingas tiek suaugusiems, tiek ir vaikams. Taigi, toliau apariami neigiami migracijos padariniai vaikams.

Vis dažniau pasitaiko atvejai, kai migruojama dėl darbo su visais šeimos nariais (Rupšienė ir Batuchina, 2012). Tai reišia, kad kartu pasiimami ir vaikai. Kalbos nemokėjimas, mokymosi programų ir sistemos skirtumai apsunkitna vaikų prisitaikymą naujoje šalyje (Drnovšek ir Toplak, 2010). L. Rupšienė ir A. Batuchina (2012) pastebi, kad emigracijoje vaikai, kurie yra ikimokyklinio amžiaus, gali laiką leisti su tėvais (kol jie nedirba) ir kartu su jais pratintis prie naujos aplinkos, o mokyklinio amžiaus vaikams tenka daugiau iššūkių: jie turi eiti į mokyklą ir iškart mokytis pagal naują švietimo sistemą. Autorės priduria, kad 2011 m. „Programe for Inernational Student Assessment” **(**PISA) programos, vertinančios mokinių gamtos moksų, skaitymo ir matematikos sugebėjimus, atlikto tyrimo rezultatai parodė, jog tam tikrose Europos šalyse (įskaitant ir Lietuvą) 15 metų amžiaus vaikų-imigrantų rezultatai mokykloje yra žymiai

prastrstesni (skiriasi penktis kartus), o tai rodo, kad iš Lietuvos emigravusiems vaikmas naujoje šalyje mokslai sekasi gana sunkiai. Taigi, panašu, kad mokyklinio amžiaus vaikams migracija suteikia daugiausiai streso. Jiems pradėti lankyti naują mokyklą užsienio šalyje gali tapti rimtu išbandymu, tačiau mokyklos aplinkoje paprastai praleidžiama didžioji laiko dalis. Šeima, o po to mokykla ir bendruomenė, kaip teigia R. M. Berns (2009), yra atsakingi už vaiko gerovę. D. K. Kuzmickaitė (2008) pastebi, jog mokykla vaikams tampa ir svabiu integracijos veiksniu, nes joje bendraujama su mokytojais, kitais mokiniais perimant naujas normas, taisykles.

D. K. Kuzmickaitė (2008) teigia, kad užsienio kalbos nemokėjimas yra didžiausia kliūtis visiems – tiek suaugusiems, tiek vaikams. Autorė pastebi, jog kalbos nežinojimas ar ribotas mokėjimas vaikui gali sukelti sunkumų pritapant prie bendraklasių, įgyjant naujų žinių mokykloje, tačiau vaikai naują kalbą išmoksta greičiau nei jų tėvai. Ta pati autorė apibendrindama kitų autorių mintis, teigia, kad dažnai šeimoje netgi apsikeičiama vaidmenimis: ne tėvai moko vaikus naujos kalbos, o vaikai tėvus. Tai leidžia manyti, jog migraciją patyrusiems vaikams kalbos sunkumai yra laikini ir su jais susiduriama iškart atvykus į užsienio šalį, vėliau šios problemos nebelieka, nes nauja kalba yra gana greitai įsisavinama. Kalbinta R. Šalavičiūtė taip pat pabrėžė migravusių vaikų patiriamą stresą dėl kalbos ir teigė, jog vizito Airijoje metu pastebėjo, kad mokykloje vaikai-imigrantai patiria diskriminaciją: iš vaikų reikalaujama, jog kuo griečiau būtų kalbama angliškai. Ji paminėjo, jog teko matyti atvejį, kai sesėms iš Lietuvos mokykloje buvo draudžiama tarpusavyje kalbėti gimtąja kalba. Buvusi vaiko teisių apsaugos kontrolierė išreiškė susirūpinimą dėl to, jog vaikai užmiršta gimtąją kalbą, nes mokosi naujos kalbos, o tuo tarpu tėvams tai daryti sekasi blogiau, todėl gali atsirasti bendravimo tarp abiejų pusių spraga (Šimkauskas, 2008).

B. J. Kuzmickas (2006) tvirtina, kad migravusių jaunų šeimų vaikams yra didelė nutautėjimo grėsmė, o be tėvų priežiūros juos palikus gimtojoje šalyje, susiduriama su auklėjimo sunkumais, ryšių tarp tėvų ir vaikų susilpnėjimu. Tai leidžia teigti, jog vienu ar kitu atveju migraija neigiamai paliečia vaikus. Siekiant išsiaiškinti, kaip yra išlaikomas, formuojamas migravusių vaikų tautinis identitetas, 2010 m. buvo atliktas tyrimas, kurio metu buvo apklausiami užsienyje gyvenantys ikimokyklinio amžiaus vaikai ir jų tėvai. 2012 m. vėl tuo pačiu tikslu atliktas tyrimas aplausiant tik tėvus. 2010 m. tyrimo rezultatai rodė, jog vaikų tautinis identitetas yra pakankamai aukštas, tačiau pastebima, kad tapatinamasi ir su nauja aplinka, jos kultūra. 2012 m. tyrimu išsiaiškinta, jog tėvams yra mažiau svarbu, kad jie patys ir jų vaikai išlaikytų ryšį su gimtąja šalimi. Patebimas didesnis polinkis perimti užsienio šalies kultūrą. Daugiau nei pusė

apklaustų tėvų nurodė, kad planuoja, jog ateityje vaikai taip pat liks gyventi užsienyje (Mazolevskienė ir Montvilaitė, 2013). Remiantis tyrimo rezultatais, galima teigti, jog tėvai ima teikti mažiau dėmesio ir pastangų, kad išsaugotų savo vaikų tautinį identitetą, o tai, savaime suprantama, gali lemti, jog praėjus ilgesniam laiko tarpui, jauno amžiaus vaikams gimtoji šalis taps mažiau svarbi ar netgi sunkiai ją prisimis. Vadinasi, šiuo atveju tėvai ne visada gerbia VTK pripažįstamą vaiko teisę išlaikyt savo identiškumą.

Yeoh ir Lam (2006) (cit. pagal G. Kaniušonytė ir kt., 2012) išskiria emocinius ir psichologinius sunkumus, kuriuos vaikai dažnai patiria migracijos atveju:

- Persikėlimas į užsienio šalį ir visi kiti pokyčiai, patiriami naujoje aplinkoje, bei bandymas prisitaikyti vaikui kelia nerimą;
- Ieškojimas savęs naujoje vietoje tampa rimtu išbandymu ir tai kelia stresą. Vaikas turi išmokti naują kalbą, prisitaikyti prie naujų sąlygų ir taisyklių mokykloje;
- Vaikai dažnai jaučia bamę būti atstumti bendraklasių ir kitų aplinkinių dėl to, kad yra kitokie. Baimė nepritapti dar labiau padidėja, jei nesiseka susirasti draugų, įsitraukti į mokyklos veiklą. Priešingu atveju ji sumažėja arba išnyksta;
- Vaiko nuotaika gali būti labai nepastovi: vieną dieną jis gali būti linksmas, kitą – liūdnas;
- Vaikas gali pradėti maištauti ir taip bandyti kontroliuoti situaciją;

A. Mazolevskienė ir S. Montvilaitė (2013) apibendrintai išskiria mokslinėje literatūroje aprašytus tokius migracijos atveju vaikų išgyvenamus adaptacijos etapus:

- Neigimo stadija – vaikas viską ignoruoja, elgiasi lyg nieko nebūtų įvykę, neigia ir neparodo savo nerimo.
- Pykčio stadija – vaikas tyli arba, atvirkščiai, pyksta ir išsilieja ant aplinkinių (tėvų, draugų), juos kaltina, atsisako bendrauti.
- Netekties suvokimas – vaikas užsidaro savyje, nieko nebenori, dažnai liūdi, jį gali apimti depresija. Ilgimasi buvusių namų ir gimtoje šalyje likusių draugų, kurie dažnai būna idelizuojami.
- Susitaikymo stadija – vaikas vėl tampa laimingas, ima ieškoti, kur galėtų atskleisti, tampa koks buvo prieš išvykimą.

Apibendrinant galima teigti, kad migravę kartu su tėvais vaikai patiria mokymosi sunkumų dėl pasikeitusios švietimo sistemos, kalbos. Taip pat iš pradžių susiduriama su kalbos barjeru, kuris palaipsniui išnyksta. Migracija daro neigiamą psichologinį, emocinį poveikį vaikams, gali lemti tautinio identiteto silpnėjimą. Atsižvelgiant į visas išvardintas pasekmes, galima daryti

išvadą, jog migracijos reiškinys vaikui suteikia daug negatyvių išgyvenimų. Vis dėlto kiekvienas asmuo yra skirtingas ir gali skirtingai reaguoti į permainas, todėl kiekvieno jų išgyvenimai naujoje aplinkoje taip pat gali skirtis: vieną gali labai stipriai ir ilgam paveikti, kitam gali užtekti mažiau laiko prisitaikyti naujoje aplinkoje.

2. VAIKO TEISIŲ ESMĖ IR REGLAMENTAVIMAS TARPTAUTINIU MASTU

Pirmoje dalyje apžvelgiamos vaiko teisės iš esmės: pateikiamas vaiko sąvokos apibrėžimas, vaiko teisių pagrindiniai aspektai, taip pat aptariama su VTK ratifikavimu pakitusi vaiko pozicija – iš pasyvaus objekto tapimas aktyviu visuomenės dalyviu. Antroje dalyje aptariama, kas atsakingas už vaiko teisių įgyvendinimo užtikrinimą. Trečia dalis apima tarptautiniu mastu vaiko teisių apsaugą reglamentuojančius dokumentus, kurie įtvirtina vaiko teises ne tik Lietuvoje, bet ir kitose valstybėse, priėmusiose šiuos dokumentus.

2.1. Vaiko sąvoka ir vaiko teisių pagrindiniai aspektai ratifikavus Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją

Kalbant apie vaiko teises, svarbu apibrėžti, kas yra laikomi šių teisių turėtojais, kurio amžiaus grupei jos taikomos, kokia jų reikšmė vaiko gyvenime. Anot B. Kairienės (2012a), vaikas dėl savo psichinių, socialinių bei fizinių ypatybių turi išskirtinių poreikių, todėl yra tokių teisių (bendrauti su broliais bei seserimis, sveikai vystytis, būti globojamam, būti auginamam tėvų ir kt.), kurias turi tik ši visuomenės narių grupė. Vadinasi, vaikams yra taikomos visos žmogaus teisės, tačiau atskirai iškiriamos ir vaikų teisės suteikiant jiems papildomų teisių ir taip sustiprinant jauniausiųjų visuomenės narių apsaugą. Taigi, poskyryje aiškinama vaiko sąvoka, kartu apibrėžiama ir vaikystės sąvoka. Taip pat išskiriami pagrindiniai principai, atskleidžiantys vaiko teisių esmę.

Kaip teigiama „Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadove“ (2002), vaikas yra asmuo jaunesnis nei 18 metų, o sulaukus šio amžiaus vaikystė baigiasi. Vaikystė, kaip aiškina R. M. Berns (2009), yra laikotarpis, kai reikalingas papildomas rūpestis, mokymas ir apsauga, nes asmuo yra dar per mažai subrendęs, jog pats galėtų sau visa tai suteikti. R. S. Mama (2010) priduria, kad paprastai vaikystė tampa vaizduotės, kūrybiškumo ir atradimų metas, išgyvenamas žaidžiant. Panašu, jog vaiko sąvoka apima tam tikrą asmens amžiaus ribos nustatymą, o vaikystės sąvoka – orientuota į periodą ir jam būdingas ypatybes, tačiau yra tarpusavyje susiję ir eina greta papildydamos viena kitą. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (toliau – LR VTAPĮ) 1 skyriaus 2 straipsnyje nurodoma, kad vaikas yra asmuo, kuris dar nesulaukė 18 metų amžiaus, jeigu įstatymų nėra nuatyta kitaip

(Žin., 1996, Nr. 33-807). Pagal Lietuvos Respublikos Civilinio kodekslo (toliau – LR CK) antrosios knygos 2.5 staipsnio 1 ir 2 dalis, asmuo visiškai įgyja veiksnumą sulaukęs pilnametytės (18 metų), tačiau nepilametis taip pat gali tapti veiksniu kai jam yra leidžiama sudaryti santuoką. Nepilnametis, kuriam yra ne mažiau kaip 16 metų, esant jo paties sutikimui ir pakankamam pagrindui, gali įgyti visišką veiksnumą, tačiau tuo atveju, jeigu nepilnametis netinkamai įgyvendina civilines teises ar vykdo savo pareigas, jis praranda visišką veiksnumą (LR CK 2.9). Taigi, remiantis teisės aktais, galima teigti, jog yra tam tikrų aplinkybių, dėl kurių vaikai, nesulaukę 18 metų amžiaus, yra traktuojami kaip pilnamečiai.

Aptarus vaiko sąvoką, galima plačiau analizuoti vaiko teises, į kurias, tik priėmus VTK, buvo atkreiptas dėmesys tarptautiniu ir nacionaliniu mastu (Arts, 2014). Iš viso VTK ratifikavo 192 šalys (beveik visos, išskyrus Jungtines Amerikos Valstijas, Somalį ir Pietų Sudaną) (Herczog, 2012), todėl teigiama, kad tai – viena iš greičiausiai ratifikuotų tarptautinių žmogaus teisių konvencijų, kuri įtvirtina labai pltatų socialinių, politinių, ekonominių, kultūrinių, pilietinių ir kt. normų rinkinį (Shamseldin, 2012). V. Ž. Jonynienė (2005) pastebi, jog dar XX amžiaus pradžioje nebuvo išskirtos vaiko teisės, vaikai visuomenėje nebuvo laikomi atskira grupe, o štai tam pačiam amžiui baigiantis, vaiko teisės įgavo traptautinio masto svarbą (priimta VTK). Anot J. Grugel (2013), nekyla abejonių, jog vaikai, kaip visuomenės grupė, tapo reikšmingesni ir labiau matomi, tačiau vis dar rimta problema išlieka pažeidžiamiausių vaikų (pvz., Pietų šalyse skurstantys vaikai) teisių neužtikrinimas. Autorius taip pat pabrėžia, kad nors vaiko teisių sistema teoriškai yra įtvirtinta tarptautiniu mastu, tačiau praktikoje ši sistema yra silpna. Apibendrinant autorių įžvalgas, galima teigti, jog įsigalėjus VTK, vaiko teisų srityje prasidėjo perversmas, vaiko teisių klausimas imtas diskutuoti, atkreiptas dėmesys į visame pasaulyje esančią problemą – nepakankamą vaiko teisių užtikrinimą, tačiau realiose gyvenimo situacijose ne viskas vyksta pagal planą, vaiko teisių apsaugos sistema neveikia taip, kaip siekiama, jog ji veiktų, todėl, panašu, kad yra nemažai tūkumų, kuriuos dar reikia tobulinti.

Išskiriami keturi VTK straipsniai, kurie yra laikomi bendraisiais principais:

- diskriminacijos draudimas (2 straipsnis);
- reikalavimas pirmiausia atsižvelgti į tai, kas geriausia vaikui (3 straipsnis);
- vaiko teisė į gyvybę ir didžiausią galimybę gyventi bei vystytis (6 straipsnis);
- pagarba vaiko pažiūroms (12 straipsnis) (Ruxton, 2006; Kairienė ir Žiemienė, 2007; Lee, 2013).

B. Kairienė ir R. Žiemienė (2007) pabėžia, kad pastarieji principai traktuojami kaip bendrieji dėl savo prisitaikymo ir reikšmės universalumo. Anot S. Ruxton (2006), šie principai skatina gerbti vaiko kaip visaverčio asmens visumą. Vadinasi, siekiant, kad vaiko teisės būtų tinkamai užtikrinamos, reikia paisyti visų minėtų principų.

Grįžtant prie 3 straipsnio principo pirmiausia atsižvelgti į tai, kas geriausia vaikui, reikia pastebėti, jog *„Vaiko interesai ne visada yra vienintelis ir pagrindinis veiksnys, į kurį reikia atsižvelgti, kartu gali būti ir kitų asmenų interesų. Tačiau principo esmė – ar vaiko interesai buvo išnagrinėti ir į juos buvo atsižvelgta pirmiausiai“* (Kairienė ir Žiemienė, 2007, p. 45). Apibendrinant autorių žodžius, galima teigti, kad susikirtus suaugusiojo ir vaiko interesams, pirmiausiai reikia atidžiai apsvarstyti vaiko interesus, nes tik atsižvelgus į pastaruosius, galima nuspręsti, kieno interesai svarbesni ir priimti galutinį sprendimą. Išskiriamos trys geriausiu vaiko interesu paremtos kategorijos:

- apsauga: teisė į apsaugą nuo visų rūšių surto, žalojimo;
- aprūpinimas: teisė gauti reikiamas paslaugas, specialistų pagalbą, išteklius;
- dalyvavimas: teisė išsakyti savo nuomonę visuose vaikui svarbiuose klausimuose (Herczog, 2012).

Likusieji bendrieji vaiko teisių principai aptariami remiantis VTK:

- diskriminacijos draudimas (2 straipsnis) : numato, jog visos joje esančios teisės galioja visiems vaikams nepaisant jų, jų tėvų ar globėjų kalbos, išpažįstamos religijos, įsitikinimų, kalbos, rasės, lyties, sveikatos būklės, turtinės padėties, socialinio sluoksnio ir kitų galimų aplinkybių;
- pagarba vaiko pažiūroms (12 straipsnis) : užtikrina vaikui, kuris jau pats geba suformuluoti pažiūras, teisę jas išreikšti jam aktualiais, su juo susijusiais klausimais;
- vaiko teisė į gyvybę ir į didžiausią galimybę gyventi bei vystytis (6 straipsnis): siejasi su VTK 24 str., kuriuo pripažįstama teisė į geriausias sveikatos priežiūros bei gydymo paslaugas (Žin., 1995, Nr. 60-1501);

Diskutuojant vaiko teisių klausimais, visuomenėje neretai iškyla klausimas – o kokias pareigas turi vaikai? B. Kairienė (2012b) pastebi, jog VTK, kurioje pateikiamos vaiko teisės, apie vaiko pareigas nėra kalbama. Tačiau autorė daro išvadą, kad vaikas turi pareigą gerbti ir nepažeisti kitų vaikų ir suaugusiųjų teisių, kurią įgyja tik tada, kai suvokia, ką reiškia turėti teises ir pareigas, ką jos suteikia kiekvienam asmeniui. Autorė priduria, kad vaikas būdamas visuomenės nariu taip pat turi tokių pareigų kaip, pavyzdžiui, einant per kelią, laikytis kelių

eismo taisyklių. Dar vienas pavyzdys galėtų būti vaiko pareiga atlikti namų darbus, kuriuos uždavė mokykloje. Vadinasi, vaikai turi ne tik teises, bet ir tam tikrų pareigų.

Taigi, akivaizdu, kad vaiko teisės po VTK ratifikavimo tapo nacionaliniu ir tarptautiniu klausimu. Galima teigti, kad išskyrus vaiko teises kaip atskirą žmogaus teisių sudedamąjį komponentą, jos įgavo didesnę reikšmę bei svarbą. VTK taip pat įtakojo naujo požiūrio į vaiką, kaip pilnateisį ir aktyvų veikėją, atsiradimą, kuris aptariamas toliau.

2.1.1. Vaikas – teisinis subjektas

Įvairiose socialinėse raidos teorijose vaikai buvo aiškinami kaip nesubrendusios asmenybės, kurie tik suaugę tapa socialiniais veikėjais visuomenėje, kas lėmė, kad į vaiką buvo labiau koncentruojamasi kaip į ateityje suaugsiantį asmenį teikiant mažesnę reikšmę jo dabartiniam būviui – vaikystei, tačiau tokia pozicija ėmė keistis, VTK išryškino vaiko politiką, vaikas imtas aiškinti kaip teisinis subjektas (Kabašinskaitė, 2002). J. Tobin (2013) priduria, jog tarptautinės teisės kontekste vaikas laikomas svarbiu žmogumi dabar, o ne tada, kai jis taps suaugusiu. R. S. Mama (2010) teigia, jog skiriamas tinkamas dėmesys vaikystei, jos tinkamas vetinimas gali įtakoti geresnį vaiko pasirengimą priimti atsakingus sprendimus jam suaugus. Autorė pabrėžia, kad VTK šis periodas akcentuojamas kaip itin svarbus ir jam skiriama daug dėmesio. Vadinasi, pasikeitė požiūris į vaikystę ir tai turėjo įtakos naujo vaiko statuso atsiradimui.

Kaip jau minėta anksčiau, vaiko teisių situacijos pasikeitimą pasaulyje paskatino VTK. Prieš tai laikytas nuo tėvų bei valstybės priklausomu dabar vaikas tapo aktyviu visuomenės veikėju, kuris, kiek tai leidžia jo branda, turi teisę išreikšti savo poziciją jį liečiančiais klausimais ir būti išklausytas (Lee, 2013). Sukurta vaikams skirta paslaugų teikimo sistema, visuomenė vis daugiau informuojama apie vaikų teises ir jų statusą. Be šių dalykų vaikai neturėtų statuso, o be jo ir galimybės pasisakyti, būti išgirsti (Cassidy, 2012). Iš vienos pusės, vaiko teisų kontekste vaikas yra pažeidžiamas, jo teisių įgyvendinimas priklauso nuo kitų, galinčių jas užtikrinti, asmenų ir institucijų, tačiau iš kitos pusės – VTK nurodytos vaiko galimybės dalyvauti, išsakyti nuomonę užtikrinant jo teises (Kairienė ir Dzindzalietienė, 2009). Pagal LR CK trečiosios knygos 3.164 straipsnio 1 ir 2 dalis, sprendžiant klausimus, kurie vienaip ar kitaip liečia vaiką, privalu išklausyti jo nuomonę, jei jis yra pakankamo amžiaus ją formuoti, galutinis sprendimas turi būti priimtas atsižvelgus į išreikštus vaiko norus, jei jie nesusikerta su VTK prinipu, reikalaujančiu

pirmiausiai atsižvelgti į tai, kas geriausia vaikui. Tėvams pažeidinėjant vaiko teises, jis pats gali kreiptis į tam tikras institucijas, atsakingas už vaiko teisių apsaugą, jų pažeidimus (LR CK 3.164). Vadinasi, į vaiką žiūrima kaip į visuomenės narį, kuriam reikalinga didesnė apsauga nei suaugusiems, tačiau siekiama, kad jis dėl savo amžiui būdingų galimai prastesnių gebėjimų išsakyti savo požiūrį ir kitų ypatybių nebūtų ignoruojamas užtikrinant jo teises. Nors vaiko dalyvavimas ir pripažįstamas užtikrinant jo teises, suaugusiajam priskiriama atsakomybė už atidų vaiko interesų išklausymą, jų užtikrinimą, kitaip sakant, galutinį sprendimą padaro suaugusysis.

Kairienė (2012b) teigia, jog tam, kad vaikas galėtų dalyvauti įgyvendinant jo teises, jam svarbu jas žinoti. Autorė priduria, kad reikia vaikui pabrėžti, kad visi asmenys turi teises, taip vaikas supras, jog jo teisės turi būti įgyvendinamos gerbiant ir nepažeidžiant kitų asmenų teisių. Valstybėje vaiko teisių klausimai diskutuojami priimant tam tikrus politinius sprendimus, tačiau, neaišku, kiek apie savo teises ir poziciją žino ir yra informuojami patys vaikai. Todėl kyla klausimas – ar apskritai jie apie tai yra girdėję, kiek apie tai kalbama jiems artimoje aplinkoje, pavyzdžiui, šeimoje ir mokykloje? B. Kairienė ir G. Dzindzalietienė (2009) pabrėžia, jog svarbu, kad mokykloje mokiniai būtų šviečiami apie vaiko teises, nurodydamos, kad jau priešmokyklinių grupių vaikai turi susipažinti su vaiko teisių pagrindais skatinant jų teisinį supratimą. Vadinasi, mokykla turi būti ta terpė, kur vaikas įgyja pradines žinias apie savo teises ir vėliau jas plėtoja.

Taigi, vaiko pozicija taptautiniame bei nacionaliniame teisiniame kontekste įgavo naują reikšmę: iš pasyvaus ir nežymaus jis tapo aktyviu dalyviu. Visa tai įtvirtinta VTK bei kituose vaiko teises reglamentuojančiuose dokumentuose, tačiau lieka neaišku, kaip praktikoje sekasi tai įgyvendinti ir kokios iš tikrųjų vaiko galimybės aktyviai dalyvauti sprendžiant su juo susijusius klausimus. B. Kairienė (2012a) daro išvadą, kad problemas, iškylančias užtikrinant vaiko teises bei interesus, reikėtų pirmiausia sieti su tėvų nuostata į vaiko kaip aktyvaus dalyvio poziciją. Autorė pastebi, jog situacija tampa problematiška tada, kai į vaiką žiūrima kaip į nuosavybę, į jo kaip atskiro individo interesus šeimoje neatsižvelgiama, su juo susiję sprendimai priimami vaikui nedalyvaujant, neišklausant jo nuomonės. B. Kairienė ir R. Žiemienė (2007) pripažįsta, jog atsiradęs vaiko kaip teisinio subjekto statusas dar negarantuoja kitokio nei buvo prieš tai tėvų bei kitų suaugusiųjų elgesio vaiko atžvilgiu. Jos teigia, kad visuomenėje būdingas paternalistinis suaugusiųjų požiūris, kad jie gali geriau, teisingiau nuspręsti, kas geriausia vaikui ir ko jam reikia nei pats vaikas (ypač jaunesnio amžiaus). B. Kairienė (2012a) taip pat pabrėžia dėl paternalistinio tėvų požiūrio sumenkinamą vaiko dalyvavimo teisę. Vadinasi, griežtas tėvų auklėjimo stilius šeimoje taip pat sumenkina vaiko poziciją. Galima daryti išvadą, jog kuo demokratiškesnėje

aplinkoje vaikas auga, tuo jis mažiau suvaržytas ir jam suteikiama didesnė laisvė išreikšti savo požiūrį, nuomonę. Apžvelgus esminius vaiko teisių aspektus, vaiko poziciją teisiniame kontekste, toliau aptariama, kas atsakingas už vaiko teisių užtikrinimą.

2.2. Vaiko teisių įgyvendinimas

Neužtenka vien žinoti, kokias teises turi vaikas. Svarbu jas tinkamai įgyvendinti ir užkirsti kelią jų pažeidimams. Lietuvoje, taip pat ir daugumoje kitų valstybių, už tai atsakingos įvairios institucijos, organizacijos, suaugę asmenys. Toliau bendrai aiškinama, kokia atsakomybė pastariesiems tenka už vaiko teisių užtikrinimą.

Nors vaikai ir turi teises, tačiau patys savarankiškai jų ginti bei joms atstovauti dar negeba, todėl tai tampa suaugusiųjų, pirmiausia tėvų, parega (Kairienė, 2012a). Kalbant apie suaugusiųjų atsakomybę užtikrinant vaiko teises, svarbu išskirti terminą „tėvų valdžia“, apimantį teises ir pareigas, kurias turi tėvai savo vaikų atžvilgiu. Jų pagrindinė funkcija yra vaiko gerovės užtikrinimas (Kairienė, 2012b). LR CK trečiosios knygos 3.163 straipsnio 2 dalis numato, kad už vaikų, likusių be tėvų globos, teisių užtikrinimą ir apsaugą atsakingi globėjai arba rūpintojai. VTK preambulėje teigiama, kad šeima yra esminė vaiko vystymosi bei gervės užtikrinimo aplinka (Žin., 1995, Nr. 60-1501). Apibendrintai galima teigti, jog vaiko teisių užtikrinime didžiausią vaidmenį turi tėvai, globėjai, kitaip sakant, jam artimiausi asmenys šeimoje. Nors tėvams ar globėjams, kurie turi nuolatinį tiesioginį kontaktą su vaiku, tenka didžiausia atsakomybė už tinkamą vaiko teisių įgyvendimimą, tačiau vaikai nemažą dienos dalį praleidžia ir mokyklose, darželiuose bei kitose institucijose, kur juos supa mokytojai, auklėtojai, kiti suaugusieji, todėl galima daryti išvadą, kad tuomet pastarieji taip pat tampa atsakingi už vaiko teisių užtikrinimą ir apsaugą.

Vaiko apsauga turi apimti sociainius, teisinius, psichologinius, kultūrinius, fizinius, politinius ir kitus aspektus, kurie svarbūs vaiko vystymuisi ir už kuriuos atsakomybė tenka ne tik šeimai, bet ir valstybei (Kairienė ir Žiemienė, 2007). LR VTAPĮ nurodoma, jog Lietuvoje už vaiko teisių apsaugą atsakingos:

1) valstybė ir jos institucijos (Respublikos Prezidentas, Vyriausybė, Seimas, prokuratūra, ministerijos, teismai ir kt.);

2) vietos savivaldos institucijos (savivaldybių tarnybos, vaiko teisių apsaugos institucijos, vietos savivaldos vykdomosios institucijos, policijos nepilnamečių reikalų inspektoriai, mokyklos ir kt.);
3) visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga (Žin., 1996, Nr. 33-807).

Norint, kad vaiko teisių apsaugos sistema tinkamai veiktų, svarbu, jog vyktų pakankamas bendradarbiavimas tarp šių institucijų, organiazijų bei kitų prieš tai minėtų asmenų (tėvų, ugdymo įstaigų darbuotojų irk t.), asakingų už vaiko teises.

Grįžtant prie organizacijų, svarbu paminėti, kad prie vaiko teisių užtikrinimo prisideda ne tik nacionalinio lygio nevyriausybinės, visuomeninės organizacijos, tačiau ir tarptautinės organizacijos, kurių viena svarbiausių pasaulyje – Jungtinių Tautų Vaikų fondas UNICEF, kuris kaip nurodoma UNICEF Lietuva puslapyje[4], veikia maždaug 190 valstybėse bei teritorijose siekdamas užtikrinti visų vaikų teisę gyventi ir saugiai užaugti. UNICEF veikla paremta VTK. Organizacijos tikslas – sukurti vaikams saugią aplinką skiriant ypatingą dėmesį visų lygių vaiko teisių apsaugos sistemoms – pradedant šeima ir baigiant valstybe. Siekiama, jog į netinkamą vaiko teisių užtikrinimą būtų efektyviau reaguojama ir imamasi pastangų problemai spręsti. Išskiriami tokie konkretūs organizacijos siekiai: įstatymų, jų vykdymo bei paslaugų tobulinias, vaikų gebėjimo patiems save apsaugoti stiprinimas teikiant jiems daugiau informacijos ir skatinant jų dalyvavimą, diskusijos apie esamas problemas, vyriausybės įsipareigojimų bei atsakinų už vaiko gerovę asmenų galimybių stiprinimas, neveiksmingų priemonių, veiklų pakeitimas kitomis (United Nations Children‘s Fund, 2004).

Apibendrinant galima teigti, jog vaiko teisių užtikrinimas jungia skirtingas vaiko teisių užtikrinimo sistemas: asmenis, institucijas ir organizacijas. Nors darbe įvardintos tik keletas iš jų, galima pastebėti, jog vaiko teisių problemą imamasi spęsti individualiu (šeimos), nacionaliniu ir tarpatautiniu lygiu.

[4] UNICEF Lietuva. [žiūrėta 2016-02-27]. Prieiga per internetą: http://www.unicef.lt/unicef-veikla/

2.3. Vaiko teisių apsaugos reglamentavimas tarptautiniu mastu

1924 m. Ženevos vaiko teisių deklaracija, kaip pastebi V. Ž. Jonynienė (2005) buvo pirmas dokumentas skirtas vaiko teisių klausimui tarptautiniu mastu, kurio esminis principas, jog žmonijos pareiga yra vaikui suteikti tai, ką turima geriausio. Autorė priduria, kad vėliau, 1959 m., Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priimė dar vieną vaiko teisių deklaraciją, kurioje numatomos vaiko teisės į tinkamas gyvenimo bei vystymosi sąlygas, teisė būti globojamam ir ypatingai saugomam, teisė turėti laimingą ir gerą vaikystę, taip pat raginama vaiko teises pripažinti reikšminga ir visaverte žmogaus teisių dalimi. Ta pati autorė pabrėžia, kad 1989 m. priėmus VTK, be išskirtai vaikams skirtų teisių, jiems pripažintos ir visos žmogaus teisės, kuriomis jis geba naudotis. Taigi, galima pastebėti, jog vaiko teises užtikrinantys dokumentai palaipsniui buvo tobulinami, praplėtė ir išskyrė vaikų gyvenimo sritis, kuriose reikalinga teisinė apsauga, o tai reiškia, jog jie tapo konkretesni, aiškesni, lengviau pritaikomi, o vaiko teisės įgavo didesnę reikšmę ir svarbą

Prieš tai aptarta 1989 m. VTK laikoma pagrindiniu vaiko teisių apsaugą reglamentuojančiu dokumentu, kuris, kaip galima apibendrintai teigti, skirtas išskiritai vaikų apsaugai ir apima įvairias šios visuomenės narių gyvenimo sritis (sveikatą, švietimą, ekonominę bei psichologinę gerovę, įvairius socialinius aspektus), kuriose siekiama sudaryti geriausias sąlygas vaikams ir apsaugoti nuo teisių pažeidimų.

Be ankstesniame poskyryje aptartų nediskriminacijos, vaiko intereso pirmumo, vaiko teisės gyventi ir sveikai vystytis ir pagarbos vaiko pažiūroms principų, kurie laikomi pagrindiniais, VTK įtvirtinta daugiau teisių bei laisvių. Galima išskirti šias: teisė pažinoti savo tėvus bei būti globojamam jų, išsaugoti tapatybę, nebūti prieš savo valią išskirtam su tėvais, išvažiuoti ar įvažiuoti į kitą valstybę šeimos susijungimo atveju, gauti tinkamą informaciją, turėti laisvalaikį, žaisti ir įsitraukti į kultūrinę veiklą, būti saugomam nuo visų rūšių smurto, būti sveikam, gauti tinkamą sveikatos apsaugą, teisė į žodžio, sąžinės, tikėjimo ir minties laisvę, asociacijų, susirinkimų laisvę, gyvenimo privatumą, socialinę apsaugą, tinkamą gyvenimo lygį, išsilavinimą, tinkamas darbo sąlygas. VTK taip pat apima ir netekusių šeimos vaikų apsaugą ir pagalbą jiems, įvaikinamų vaikų, vaikų-pabėgėlių, neįgalių vaikų, mažumų vaikų teisių ir interesų užtikrinimą, vaikų apsaugą nuo narkotikų ir kitų psichotropinių medžiagų varojimo, seksualinio išnaudojimo, prekybos ir grobimo bei kitų galimų išnaudojimo formų, kankinimo ir kitokio žeminančio elgesio, ginkluotuose konfliktuose nukentėjusių, įstatymus pažeidusių vaikų apsaugą ir teises (Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas, 2002).

VTK siekdama sustiprinti vaiko teisių apsaugą, 2000 m. pasirašė du fakultatyvinius protokolus. Vienas iš jų yra Fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos, kuriuo siekiama, jog asmenys, kurie įvykdo, kesinasi įvykdyti ar bendradarbiauja vykdant tokio tipo nusikaltimus, būtų baudžiami pagal įstatymus, sulauktų atitinkamų bausmių. Numatytas protkolą pasiršiusių valstybių-dalyvių bendradarbiamims ir tarpusavyje teikiama pagalba išaiškinant, atliekant tyrimą bylose dėl vaikų pardavimo, prostitucijos ir pornografijos. Siekiama užtikrinti nukentėjusių vaikų aupsaugą, jų teises bei interesus. Valstybės-dalyvės imasi priemonių vykdyti prevenciją prieš minėtus nusikaltimus (Žin., 2004, Nr. 108-4037). Kitas, Fakultatyvinis protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konflikuose, nurodo, jog valstybės-dalyvės privalo visais galimais būdais užtikrinti, kad nesulaukę 18 metų vaikai nebūtų tiesioginiais karo veiksmų dalyviais ir nebūtų imami į karo tarnybą (Žin., 2002, Nr. 126-5734).

VTK yra pats svarbiausias, ir išimtinai vaikams skirtas dokumentas. Tačiau yra ir daugiau vaiko apsaugos srityje taikomų tarptautinio lygio dokumentų, kurie aptariami toliau.

1948 m. paskelbta Jungtinių Tautų Organizacijos Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (toliau – VŽTD), kuri Lietuvoje įsigaliojo 1991 m. Joje tarptautiniu mastu įtvirtintos socialinės, pilietinės, kutūrinės, ekonominės, politinės žmogaus teisės, kurios yra visų, nepriklausomai nuo amžiaus, lyties, kilmės, statuso ir kitų ypatybių, asmenų teisės: teisė gyventi, laisvai reikšti nuomonę, mintis, pažiūras, nuosavybės teisė, teisė į susirinkimų bei asociacijų laisvę, laisvalaikį, lygybę prieš įstatymą, tinkamą bylos nagrinėjimą, apsaugą nuo diskriminacijos ir bet kokio kankinimo, tinkamą pragyvenimo lygį, mokslą, darbą, atostogas, teisė dalyvauti kultūriniame bei politiniame valstybės gyvenime ir dar daug kitų teisių ir laisvių. VŽTD taip pat nurodoma, kad kiekvienas asmuo turėtamas teises ir laisves, turi ir tam tikras pareigas (Žin., 2006, Nr. 68-2497). Galima teigti, jog VŽTD yra universliausiai ir plačiausiai pasaulyje pritaikomas žmogaus teisių dokumetas, apimantis visas amžiaus grupes ir plačiausią spektrą gyvenimo sričių, kuriose įtvirtina teisinę apsaugą. Taip pat VŽTD įtvirtina ne tik teises, bet ir pareigas, kurios kituose tarptautiniuose dokumentuose nenurodomos.

1965 m. Jungtinės Tautos priimė Tarptautinę konvenciją dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo (toliau - KDRD), kuria valstybės-dalyvės įsipareigoja imtis visų galimų bei tinkamų priemonių panaikinti, uždrausti rasinę diskriminaciją ir skatinti rasių, tautų pagarbą, supratimą tarpusavyje. Prie priemonių, kurių imamasi panaikinti visų formų rasinę diskriminaciją, galima priskirti rasinės diskriminacijos nevykdymą ir garantavimą, kad kiti

valstybės organai jos nevykdys, įsipareigojimą jokiomis aplinkybėmis neremti, neskatinti rasinės diskriminacijos, įstatymų, kurie inicijuoja ar išsaugo rasinę diskriminaciją, panaikinimą, įvairias rases jungiančių judėjimų ir ogranizacijų skatinimą (Žin. , 1998, Nr. 108-2957). VTK, VŽTD ir kituose dokumetuose įtvirtinta apsauga nuo bet kokios diskriminacijos, taip pat pabrėžiama, jog dokumentai taikomi visiems asenims nediskriminuojant jų dėl amžiaus, lyties, rasės, turtinės padėties ir kt., tačiau KDRD koncentruojamasi išskirtinai ties rasinės diskriminacijos problema, numatomi konkretūs veiksmai ją spręsti. Rasinę diskriminaciją gali patirti tiek suaugę, tiek ir vaikai, todėl KDRD nuostatos aktualios visoms amžiaus grupėms.

1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas įtvirtina pagrindines teises: teisę į gyvybę, laisvę ir asmens neliečiamybę, asmeninio ir šeimyninio gyvenimo privatumą, minties, sąžinės ir religijos laisvę, šeimos apsaugą, apsaugą nuo diskriminacijos, tinkamą bylos nagrinėjimą, apsaugą nuo kankinimo, žiauraus, žeminančio asmens orumą elgesio, vergijos, teisę laisvai judėti, laikytis įsitikinimų, burtis į asociacijas, dalyvauti politiniame bei kultūriniame visuomenės gyvenime. Šio pakto 24 straipsnis skirtas išimtinai vaikams ir numato, kad kiekvienas vaikas dėl savo amžiaus turi būti tinkamai saugomas šeimos, valstybės ir visuomenės, turi teisę į vardą bei pilietybę, taip pat gimusį kūdikį reikia įregistruoti (Žin., 2002, Nr. 77-3288).

1966 m. taip pat priimtas Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. Jis įpareigoja valstybes-dalyves garantuoti tokias pagrindines ekonomines, socialines bei kultūrines teises: teisė į darbą, tinkamas darbo sąlygas, mokslą, socialinę apsaugą, pakankamą gyvenimo lygį, apsaugą bei pagalbą šeimai, geriausią sveikatą (psichinę bei fizinę), teisė steigti ir jungtis į profesines sąjungas, dalyvauti visuomenės kultūriniame gyvenime. Šio pakto 10 straipsnyje nurodoma, kad ypatinga apsauga bei pagalba turi būti suteikiama kiekvienam vaikui ir jaunuoliui, juos reikia apsaugoti nuo ekonominio ir/ar socialinio išnaudojimo. Nurodyta, kad reikia nustatyti amžių, nuo kurio galima dirbti tam tikrus darbus, ir bausti darbdavius, nesilaikančius šio amžiaus ribą nusatančio įstatymo. Taip pat vaikas negali dirbti jo sveikatai, vystymuisi neigiamą poveikį turinčio ar gyvybei pavojų kelenčio darbo, už samdymą tokiam darbui baudžiama įstatymų numatyta bausme (Žin., 2002, Nr. 77-3290).

Apibendrintant tarptautinio pilietinio ir politinių teisių bei tarptautino ekonominių, socialinių ir kutūrinių teisių paktų paskirtį, galima teigti, jog kartu jie apima jau anksčiau minėtuose dokumetuose (VTK, VŽTD) įtvirtintas bendrąsias žmogaus teises bei išskiria vaikų teises ir ypatingą apsaugą konkrečiose srityse.

1984 m. priimta Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą įpareigoja valstybes-dalyves imtis tinkamų priemonių (administracinių, įstatyminių, teisminių ir kt.) ir tokiu būdu užkirsti kelią bet kokiems kankinimo veiksmams. Nurodoma, kad kankinimo negalima pateisinti jokiomis aplinkybėmis, net ir išimtinėmis (pvz. karo padėtis). Taip pat valstybės-dalyvės turi garantuoti, jog kankinimo veiksmai, dalyvavimas, bendrininkavimas juos atliekant, kesinimasis juos atliti būtų priskiriami nusikaltimams ir už tai būtų atitinkamai baudžiama (Žin., 2006, Nr. 80-3141). Teisė būti apsaugotam nuo bet kokio kankinimo nepriklausomai nuo situacijos įtvirtinta ir ankstesniuose dokumentuose (VTK, VŽTK).

1996 m. pasirašyta Europos socialinė chartija (pataisyta) (toliau – ESC), garantuojanti teises, kurios apima šias sritis: darbą ir darbo sąlygas, sveikatą, profesiją, socialinę apsaugą, diskriminacijos draudimą bei orumo išlaikymą darbe, būsto teisę. ESC 7 straipsnyje atskirai išskiriama vaikų bei paauglių teisė į apsaugą, kuri valstybes-dalyves įpareigoja: nustatyti vaikų priėmimo į darbą minimalų amžių, užtikrinti, kad vaikai nedirbtų naktinio darbo, gautų kasmet priklausančias apmokamas atostogas, profilaktiškai tikrintųsi savo sveikatą, taip pat užtikrinti vaikų apsaugą nuo kenksminų sveikatai darbo sąlygų, darbo laiko sutrumpinimą, tinkamą užmokestį bei kitas priklausančias išmokas, pakankamą apsaugą darbe nuo galimų pavojų ir tai, kad jie nebūtų priimami į darbus, kurie turi neigiamos įtakos mokslams. ESC 17 straipsnis išskiria vaikų bei paauglių teisę į ekonominę, socialinę ir teisinę apsaugą, kuria siekiama užtikrinti, kad asmenys iki 18 metų būtų tinkamai prižiūrimi, lavinami, gautų reikalingą pagalbą bei mokymą, būtų apsaugoti nuo smurto, nepriežiūros, išnaudojimo, turėtų galimybę įgyti nemokamą išsilavinimą (pradinį ir vidurinį), netekę šeimos paramos, gautų ją iš valstybės (Žin., 2001, Nr. 49-1704). Taigi, ESC skirta visų amžiaus grupių teisių apsaugai, tačiau išskiriamos kelios sritys (darbas, mokslas, priežiūra, lavinimas), kuriose vaikams skiriamas papildomas dėmesys ir numatoma apsauga.

Darbe pateikiami tik pagrindiniai dokumentai, kuriais remiantis yra užtikrinamos vaiko teisės. Vieni jų yra išimtinai skirti tik vaikams, kiti – universalūs, pritaikyti bet kurio amžiaus asmenims, tarp jų ir vaikams. Visi dokomentai taikomi remiantis nediskriminacijos principu, t.y. nepriklausomai nuo skirtinų žmogaus ypatybių, tokių kaip lytis, išsilavinimas, turtinė padėtis ir pan. Apžvelgus dokumetus, pastebima, jog jie laikui bėgant tobulinami, papildomi, priimami nauji, siekiant, kad kuo geriau būtų užtikrinamos kiekvieno vaiko ir apskritai žmogaus teisės.

3. VAIKO TEISIŲ UŽTIKRINIMO MIGRACIJOS ATVEJU EMPIRINIO TYRIMO METODIKA

Siekiant išsiaiškinti vaiko teisių užtikrinimo migracijos kontekste ypatumus, atlikta Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros bei kitų dokumentų analizė, kuria atskeidžiami pagrindiniai vaiko teisių prinicipai, už jų užtikrinimą atsakingi asmenys, institucijos, organizacijos bei vaiko teisių apsaugą tarptatuiniu mastu reglamentuojantys dokumentai. Taip pat gilinamasi į migracijos reiškinį, jo priežastis, padarinius Lietuvai ir iš jos emigravusiems asmenims, akcentuojami emigracijoje patiriami vaikų sunkumai. Apibendrinus skirtingų autorių nuomones, galima teigti, jog už vaiko teisių apsaugą, jų įgyvendinimą daugiausiai yra atsakingi tėvai, o po jų – kiti suaugusieji. Paaiškėjo, jog gana dažnais atvejais į užsienį išvykstantys tėvai kartu pasiima ir savo vaikus, kurie naujoje šalyje patiria įvairių neigiamų išgyvenimų bei sunkumų, o tai leidžia manyti, jog toks tėvų sprendimas ne visada garantuoja vaiko gerovę. Taigi, siekiant atskleisti, kaip užtikinamos su visa šeima emigravusių vaikų teisės, buvo atliktas kokybinis tyrimas, kuris toliau aptariamas plačiau.

Kokybinis tyrimas, kaip teigia B. Bitinas ir kt. (2008), yra gerai prisitaikantis prie nepastovios socialinės tikrovės, todėl jis geriausiai tinka moksliškai pažinti naujus, šioje tikrovėje nuolat kintančius objektus. Anot K. Kardelio (2007) kokybinis tyrimas pasižymi sistemingumu ir lankstumu, jis neturi konkrečios struktūros, siekia suprasti ir interpretuoti bei hostiškai paaiškinti reiškinius. Autorius daro išvadą, jog šiam tyrimui svarbios ne taisyklės ar išmatavimai, bet individas, jo subjektyvi patirtis. J. W. Creswell (2007) priduria, jog kokybins tyrimas yra tinkamas tuomet, kai reikalingas detalizuotas bei kompleksinis tiriamo reiškinio supratimas. B. Bitinas ir kt. (2008) pastebi, kad subjektyvumo šiam tyrimui suteikia ne tik skirtingų žmonių skirtingas socialinės tikrovės priėmimas, bet ir tai, jog nuo tyrėjo asmeninės patirties priklauso specialiais metodais (interviu, stebėjimas) surinktos informacijos kokybė (išsamumas, aiškumas, naujumas ir kt.). Taigi, šiame tyrime svarbiausia yra informantų patirtis, iš jos kylančios interpretacijos, o ne skaičiais paremtas problemos aiškinimas.

Kokybinis tyrimas atliktas pasitelkiant šiuos metodus:

- Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros bei kitų dokumentų analizė;
- duomenų rinkimo metodas – struktūruotas interviu;
- penkių atvejų analizė;

Literatūros šaltinių analizės metodas, kaip jau buvo minėta anksčiau, atliktas pirmiausiai. Jis, kaip teigia K. Kardelis (2007), yra būtina ir visais mokslinio tyrimo etapais nenutrūkstanti mokslinio darbo dalis. Konkrečiai šiame darbe atliekama Lietuvos ir užsienio autorių mokslinių straipsnių, knygų, žurnalų analizė, taip pat teisinių dokumentų, įstatymų, statistinių duomenų analizė.

Stuktūruotas interviu yra šio tyrimo duomenų rinkimo instrumentas. B. Bitinas ir kt. (2008) teigia, kad interviu siekis yra suprasti informantų asmeninę patirtį, išsiaiškinti jų nuomones tiriamos problemos klausimu. K. Kardelis (2007) priduria, jog pagrindinis interviu tikslas yra gauti informaciją, kuri svarbi išsikeltiems tyrimo uždaviniams. Struktūruoto interviu metu laikomasi taisyklių – užduodami tik iš anksto numatyti klausimai, nekeičiant jų formuluotės (Bitinas ir kt., 2008; Kardelis, 2007), laikomasi situacijos apibrėžtumo (Kardelis, 2007). Stuktūruotas interviu gali vykti gyvai susitikus, kalbant telefonu arba kitų, pavyzdziui, elektroninių priemonių pagalba (Bitinas ir kt., 2008).

Kadangi darbe buvo apklausiami su nepilnamečiais vaikais į užsienį išvykę tėvai, su jais tiesiogiai susitikti neleido per didelis atstumas, kuris būtų pareikalavęs daug lėšų ir laiko sąnaudų. Todėl buvo svarstoma galimybė informantus apklausti „Skype“ pokalbių programa arba susirašinėjant elektroniniu paštu. Susisiekus su numatytais informantais ir jų paklausus, kuri iš minėtų apklausos formų jiems priimtinesnė, visi patikino, kad geriau klausimus gauti elektroniniu paštu, nes turės laiko daugiau pagalvoti, pasitarti su sutuoktiniu. Taigi, interviu klausimai buvo nusiųsti elektroniniu paštu.

B. Bitinas ir kt. (2008) pastebi, kad interviu metu yra svarbus stebėjimas, kuris leidžia matyti informanto elgesį. Savaime suprantama, kad informaciją tyrimui renkant elektroninių priemonių pagalba, nebuvo galimybės pamatyti informantų išraiškų, emocijų ir pan., o tai J. W. Creswell (2007) įvardija kaip trūkumą. Vis dėlto B. Bitinas ir kt. (2008) tikina, kad interviu atveju svarbiausia informacija yra ta, kuri yra pasakoma, o ne ta, kuri gaunama stebint informantus. Tai leidžia daryti išvadą, kad ir nuotoliniu būdu atsakyti interviu klausimai sudaro visas galimybes iš informantų gauti pagrindinę, tyrimui aktualiausią informaciją.

Taigi, tyrime remiamasi elektroninių priemonių pagalba gautais atsakymais. Interviu pateikti tik atviri klausimai, kurių yra dvidešimt (žr. 1 priedą) ir kurių atsakymams apgalvoti infrormantai turėjo savaitę. Pirmaisiais klausimais siekiama išsiaiškinti bendrą, aktualią tyrimui informaciją, o kiti klausimai reikalauja išsamesnių nuomonės, asmeninės patiries apibūdinimų.

Atvejo tyrimo analizės modelis buvo pasirinktas analizuoti surinktus duomenis. Tai tyrimas, kuriame pasirenkamas vienas objektas, kuriuo gali būti konkretus asmuo, įvykis ar institucija (Bitinas ir kt., 2008), arba keli, kurie sudaro tam tikrą grupę (Kardelis, 2007). Anot J. W. Creswell (2007), atvejo tyrimas apima problemą, tyrinėjamą apžvelgiant vieną ar daugiau atvejų, kurie turi tam tikrus situacijos ar konteksto apribojimus. Autorius priduria, kad tyrimo analizę sudaro nuoseklus esamo atvejo, situacijos aprašymas. Lygindami su kitais tyrimo metodais, B. Bitinas ir kt. (2008) išskiria tokį atvejo tyrimo privalumą: įsigilinmas į žmonių elgesio, santykių ar institucijų veiklos ypatybes, kurių kitos tyrimo metodikos negali apimti. Autoriai pabrėžia, kad šis metodas paprastai sulaukia kritikos dėl gana siaurų rezultatų apibendrinimo ir pritaikymo kitose situacijose galimybių.

Darbe analizuojami penkių šeimų, gyvenančių užsienio šalyse su nepilnamečiais vaikais, atvejai. Pateikiama ir detaliai analizuojama, interpretuojama kiekvienos šeimos tėvų patirtis, nuomonė, požiūris išsakyti jų pačių žodžiais apie tai, kaip užtikrinamos jų vaikų teisės. Apimamos tam tikros sritys (mokslo, kalbos, emocininių išgyvenimų, tautinės tapatybės išsaugojimo ir kt.), kuriose emigravus, kaip paaiškėjo išanalizavus mokslinę literatūrą, vaiko teisės gali būti nepakankamai užtirkrinamos.

Tyrimo dalyviai buvo pasirinkti taikant kriterinę atranką, kuria, kaip pastebi B. Bitinas ir kt. (2008), tyrėjas laikosi konkrečių savo nustatytų kriterijų. Tyrimo dalyviai buvo tiklsingai atrenkami, jiems visiems keliamas reikalavimas – būti Lietuvos emigrantais, kurie kartu su nepilnamečiais vaikais išvyko gyventi į užsienį. Tyrimo dalyviai pasirinkti iš tų šalių, kurios, kaip paaiškėjo išanalizavus statistinius duomenis, vienos iš dažniausiai pasirenkamų Lietuvos emigrantų (Anglija, Vokietija, Airija). Taip pat tyrimo dalyvių imtis buvo sudaryta taikant patogiąją atranką, kuria, kaip teigia B. Bitinas ir kt. (2008), atrenkami lengviausiai pasiekiami tiriamieji, pavyzdžiui, pažįstami, giminaičiai ir pan. Konkrečiai šiame tyrime dalyvaujančios šeimos tyrėjui bent jau minimaliai yra žinomos (pažįstami, kolegų draugai).

K. Kardelis (2007) apibendrini teigia, jog kokybiniams tyrimams svarbesni ne imties tūris, jo reikalavimai, pasirinkimo būdai, bet tai, kaip tyrimo duomenys yra apibendrinami. Anot B. Bitino ir kt. (2008), kokybiniuose tyrimuose nėra apibrėžtų taisyklių, kaip nustatyti imties dydį, tačiau, kaip pastarieji autoriai pastebi, naujus dalyvius į tyrimą verta įtarukti tol, kol jie pateikia naujų, vertingų duomenų, o pradedant informacijai kartotis ir daugiau nesužinant nieko naudingo, tolesnis duomenų rinkimas tokiu būdu nebetenka prasmės. Taigi, remiantis šiuo koybinių tyrimų

imties nustatymo principu, tyrime dalyvavo penkių šeimų tėvai. Tyrimas atliktas 2016 m. kovo mėn.

Tyrimo etika paremta autorių (Bitinas ir kt., 2008; Kardelis, 2007) išskirtais laivanoriškumo, informavimo apie tyrimą, konfidencialumo, anonimiškumo, nešališkumo principais. Tai reiškia, jog šiame tyrime visi asmenys dalyvauja savo noru ir apsisprendimu, nieko neveikiami, prieš atliekant interviu apklausą jie yra informuojami apie tyrimą, jo tiksus, jų išsakyta nuomonė nėra kritikuojama ar kaip nors kitaip vertinama, o tyrėjas jiems neprimeta savo nuomonės, tyrimo dalyviams garantuojamas anonimiškumas bei konfidencialumas.

4. VAIKO TEISIŲ UŽTIKRINIMAS MIGRACIJOS ATVEJU: TĖVŲ POŽIŪRIO TYRIMAS

4.1. Tyrime dalyvaujančių šeimų bendros charakteristikos ir migracijos priežastys

Analizuojant ir apibendrinant vaiko teisių užtikrinimo migracijos atveju tyrimo duomenis, svarbu žinoti, kurioje užsienio šalyje šiuo metu gyvena vaikas, dėl kokių priežasčių ir prieš kiek laiko kartu su šeima išvyko iš Lietuvos ir kitą bendrą informaciją, kuri pateikiama toliau remiantis informantų atsakymais į interviu anketos kalusimus (žr. 1 priedą). Tyrime analizuojami penkių šeimų atvejai, todėl kiekviena jų pristatoma atskirai. Darbe kiekviena šeima išskiriama pavadinant ją skirtingomis raidėmis (**A, B, C, D, E**).

A šeima gyvena Anglijoje, joje auga nepilnametis sūnus ir du suaugę vaikai (sūnus ir dukra), motina yra vieniša. Motina su nepilnamečiu sūnumi, kuriam tuomet buvo 7 metai (dabar vaikui – 10 metų), prieš 3 metus išvyko gyventi pas vyresnius savo vaikus, tikėdamasi geresnių gyvenimo sąlygų, uždarbio.

B šeima gyvena Vokietijoje, ją sudaro tėvas, motina ir trys nepilnamečiai vaikai (15, 11, 5 metų), kurie išvykstant buvo 10, 6 metų bei 8 mėnesių amžiaus. Šeima išvyko prieš 5 metus, pagrindiniai išvykimo motyvai buvo didesnis uždarbis, kuris suteiktų platesnes galimybes, kurias šeima įvardijo kaip gyvenimo kokybės pagerėjimą.

C šeima gyvena Vokietijoje, ją sudaro tėvas, motina ir nepilnametis 15 metų amžiaus sūnus, kuiram išvykstant buvo 13 metų. Pirmiausiai, prieš 4 metus, į užsienį išvyko vyras, o vėliau (prieš 2 metus) prie jo prisijungė ir žmona su vaiku. Kaip pati šeima įvardijo, jų išvykimą lėmė per mažos galimybės išreikšti save, žmogaus kaip asmenybės neįvertinimas, nepakankama socialinė apsauga ir garantijos, popamokinės veiklos trūkumas vaikui.

D šeima gyvena Vokietijoje, ją sudaro tėvas, motina ir 15 metų dukra. Tėvas ir motina metus laiko kas 3 mėnesius važinėdavo į užsienį, mergaitę palikdavo Lietuvoje. Po metų laiko, 2011 m., jie pasiėmė ir dukrą, kuriai tada buvo 10 metų, ir išvyko gyventi į Vokietiją. Pagrindinis išvykimo motyvas – uždarbis. Šeima patikino, jog ateityje planuoja visam laikui grįžti į Lietuvą.

E šeima gyvena Airijoje, ją sudaro tėvas, motina ir 12 metų sūnus. Tėvas į užsienį išvyko prieš 4 metus, jis grįždinėdavo į Lietuvą. Prieš 3 metus prie jo prisijungė žmona su sūnumi, kuriam tada buvo 9 metai. Šeima statėsi namą ir jiems pritrūko pinigų, taip pat nusprendė, kad jiems būtų geriausia gyventi kartu, todėl pas tėvą išvyko ir motina su vaiku.

Kalbant apie šeimos sudėtį, visose šeimose auga po vieną nepilnametį vaiką, išskyrus **B šeimą**, kurioje auga trys nepilnamečiai vaikai. Taip pat visose šeimose vaikus augina tėvas ir motina, išskyrus **A šeimą**, kurioje vaikas auga tik su motina.

Apžvelgus visų šeimų išvykimo priežastis, galima pastebėti, jog daugelyje šeimų atvejų (**A, B, D, E**) uždarbis buvo svarbus veiksnys, lemiantis išvykimą, o vienos šeimos atveju (**C**) socialinė apsauga ir garantijos bei socialiniai veiksniai. Taigi, tai patvirtina anksčiau darbe minėtą didelę ekonomių veiksnių įtaką emigraijai iš Lietuvos. Remiantis anksčiau darbe aptartu autorių (Dapkus ir Matuzevičiūtė, 2008; Butkus ir Matuzevičiūtė, 2009) stūmos/traukos modeliu, galima teigti, kad tyrime dalyvaujančių šeimų atvejais pagrindiniai stūmimo išvykti iš Lietuvos veiksniai yra mažas uždarbis, netenkinančios gyvenimo sąlygos, ribotos savirealizacijos galimybės, nepakankama socialinė apsauga.

Taip pat, akivaizdu, jog net keturių šeimų atveju (**A, C, D, E**) kažkuris ar kažkurie šeimos nariai išvyko anksčiau, o paskui prie jų prisijungė ir kiti, kitaip sakant, vyko šeimos susijungimas. Šiuo atveju galima pritaikyti ir jau prieš tai minėtą daugumos autorių (Maslauskaitė ir Stankūnienė, 2007; Pukelienė ir kt., 2007; Haug, 2008; Sipavičienė ir Stankūnienė, 2011; Barevičius, 2012; Damulienė, 2013) analizuojamą tinklo teoriją, kuria teigiama, kad seniau išvykę asmenys teikia informaciją ir pagalbą savo artimiesiems, skatindami juos atvykti į užsienį.

4.2. Vaiko dalyvavimo užtikrinimas priimant galutinį sprendimą migruoti

Apinendrinant anksčiau minėtoje VTK ir kituose vaiko teises reglamentuojančiuose dokumetuose pateiktas nuostatas, galima teigti, kad vaikas kaip ir suaugusysis turi teisę išsakyti savo nuomonę jam svarbiu klausimu, kuri negali būti ignoruojama ar laikoma mažiau svarbia, reikšminga. Kaip teigia B. Kairienė (2012a) VTK numato vaiko ir suaugusio asmens bendravimą kaip lygiavertį dalyvavimo bei požiūrio išsakymo teisės atžvilgiu. Anot psichologės G. Šukytės (2011), svarbu, kad tėvai leistų vaikui dalyvauti sprendimo dėl migracijos priėmime, nes tuomet jam bus lengviau susitaikyti su išvykimu. Tėvų sprendimas išvykti gyventi į užsienį vaikui turi didelę reikšmę, todėl tyrime siekiama išsiaiškinti, kokia buvo vaikų nuomonė/reakiciją sužinojus apie migracijos planus ir kaip tėvai į ją atsižvelgė (žr. 2 priedą).

Pirmiausiai tėvų buvo klausiama, kiek laiko likus iki išvykimo į užsienį jie pradėjo apie tai kalbėtis su savo vaiku/-ais. Atsakymai (žr. 2 priedą) buvo įvairūs: **A šeimos** atveju vaikas apie išvykimą sužinojo iki jo likus pusei metų, **B šeimos** atveju – maždaug likus tims mėnesiams, **C**

šeimos vaikas net tik sužinojo, bet ir imtas rimtai ruošti (vokiečių kalbos tobulinimas) iki išvykimo likus dviems metams, **D šeimos** tėvai pranešė likus trims mėnesiams, **E šeimos** atveju prieš tris-keturis metus vaikui buvo užsimenama apie galimą išvykimą į užsienį, o likus pusei metų pradėta konkrečiau apie tai kalbėti su vaiku. Vadinasi, visi vaikai apie išvykimą žinojo bent jau prieš tris mėnesius. Tai ir prieš tai aptarti išvykimo motyvai, aplinkybės rodo, kad kiekvienu atveju tėvai išvykimą buvo apgalvoję, tai nebuvo vienos dienos sprendimas.

Vėliau buvo užduoti klausimi išsiaiškinti, kokias galimybes dalyvauti sprendimo migruoti priėmime turėjo vaikas/-ai kiekvienos šeimos atveju. Taigi, tėvų buvo klausiama, kokia buvo vaiko nuomonė, reakcija sužinojus apie planuojamą išvykimą ir kaip į ją buvo atsižvelgta priimant galutinį sprendimą. Iš atsakymų (žr. 2 priedą) matyti, kad vaikai labai skirtingai tokią žinią priėmė, o tėvų atsakas į ją taip pat skyrėsi.

A šeimos motina apie vaiko reakciją, sužinojus apie planuojamą išvykimą, pasakojo:

> *„Vaikas kartu ir norėjo, ir nenorėjo. Jis džiaugėsi, kad pamatys naują šalį, daug visko naujo bus jo gyvenime, bet labai nenorėjo Lietuvoj palikti visų savo draugų, bijojo, kad bus sunku rasti naujų. Kartais klausdavo, ar tikrai negalime pasilikti Lietuvoj, bet aš vaikui visada sakydavau, kad mes Anglijoj gyvensim dar geriau.*"

Į klausimą, kaip į vaiko nuomonę buvo atsižvelgta priimant galutinį sprendimą, ji atsakė:

> *„ Kai vaikui pasakiau apie išvykimą, jau viskas buvo nuspręsta. Negalėjau atidėti planų vien dėl to, kad vaikas bijo palikti savo draugus. Paaiškinau jam, kad greit susiras naujų, tik nereikia bijoti.“*

Iš atsakymų tampa aišku, kad vaikas jautė nerimą dėl išvykimo, jam norėjosi pamatyti kažką naujo, bet palikti savo draugus Lietuvoje jam buvo labai sunku. Šiuo atveju motinos pozicija tvirta, ji nelinkusi ieškoti kompromisų. Vien iš jos žodžių *„Negalėjau atidėti planų vien dėl to, kad vaikas bijo palikti savo draugus<...>.“* galima suprasti, kad vaiko nenoro palikti savo draugus ji nelaikė tiek svarbiu argumentu, kad į jį reikėtų atsižvelgti. Vadinasi, išvykimui vaiko nuomonė motinos atžvilgiu didelės reikšmės neturėjo.

B šeimos motina pasakojo, kad dėl planuojamo išvykimo *„Vaikai labai džiaugėsi, nes Vokietijoje jau buvom ne kartą (gyvena mano sesuo), ši šalis labai vaikams patiko, o ir norėjo būti arčiau tetos.“* Taigi, į klausimą apie tai, kaip buvo atsižvelgta į vaiko nuomonę priimant galutinį sprendimą išvykti jie tik patikino, kad *„Vaikai labai norėjo, todėl nebuvo jokių*

problemų.“ Šioje situacijoje tėvų ir vaikų pozicija sutampa, todėl nekyla problemų priimant sprendimą.

C šeima tikina, kad dėl išvykimo sūnaus *„Pirma reakcija – teigiama. Vienintelis klausimas „kaip mano draugai?““* Vadinasi, vaikas išvykti norėjo, tačiau sunerimo, kad teks palikti draugus. Į klausimą apie tai, kaip buvo atsižvelgta į vaiko nuomonę priimant galutinį sprendimą tėvai atsakė: *„Mes seniai planavome, bet ryžomės išvykti tik tada, kai vaikas suprato, ko mes norime ir kad jam tai yra palanku. Mes darėme viską, kad tik jis norėtų išvykti, tuo pačiu suteikdami visas galimybes jam pačiam nuspręsti.“* Galima pastebėti, kad tėvai dar prieš priimdami sprendimą išvykti, ėmėsi būdų, kad vaikas teigiamai vertintų išvykimą, stengėsi suformuoti jo teigiamą nuomonę apie tai, jiems buvo svarbus vaiko sutikimas. Vadinasi, vaikas taip pat dalyvavo sprendimo priėmime.

D šeimos atveju tėvai tikina, kad sužinojusi apie planuojamą išvykimą, dukra *„Labai apsidžiaugė, kad pagaliau važiuos su mumis, nes išsiskyrimai būdavo sunkūs, tik nenorėjo mesti dailės mokyklos Lietuvoje ir palikti draugų, bet iš esmės norėjo išvykti.“* Šiuo atveju mergaitė jau kurį laiką Lietuvoje gyveno patirdama kas tris mėnesius besikartojančią tėvų migraciją, o juk VTK preambulėje nurodoma, kad *„<...>vaikas visapusiškai ir harmoningai vystytis gali tik augdamas šeimoje, jausdamas laimę, meilę ir supratimą<...>“* (Žin., 1995, Nr. 60-1501). Taigi, iš vienos pusės šis išvykimas jai palankus, nes gyvens su tėvais, tačiau iš kitos pusės – dėl jo tenka palikti savo įprastą aplinką: draugus, mėgiamą užsiėmimą. Tėvai komentuodami, kaip jie atsižvelgė į dukros nuomonę priimdami sprendimą išvykti, teigė: *„Dukra pati norėjo važiuoti kartu su mumis gyventi į Vokietiją, todėl nekilo didelių problemų. Mes pasiūlėm jai, o ji sutiko. Sakėm, kad važiuojam metams pabandyti, o jei užsienyje mums nepatiks ir nesiseks, tai visi kartu parvyksim į Lietuvą.”* Vadinasi, nors dukra ir neprieštaravo išvykimui, tačiau ji dalyvavo sprendimo priėmime, tėvai paisė jos nuomonės. Galima pastebėti, kad tėvai noriai leidžiasi į susitarimus su vaiku, patikindami, kad esant nepalankiai situacijai užsienyje, bus galimybė sugrįžti.

E šeimos atveju, kaip teigė tėvai, vaikas į išvykimą reagavo neigiamai:

> *„Sūnus norėjo gyventi kartu su tėčiu, tačiau jis norėjo, kad tėtis grįžtų ir nereikėtų palikti draugų, giminaičių, namų Lietuvoje, todėl kurį laiką protestavo, kartodavo, kad jis nenori niekur važiuoti, kalbėjomės daug apie tai ir vėliau jis susitaikė su ta mintim, kad išvyksta.”*

Akivaizdu, kad šioje situacijoje vaikas labai sunkiai priėmė išvykimą, nors, kaip prieš tai tėvai teigė, šeimoje jau seniai buvo kalbama apie išvykimo galimybę, <…>*„tačiau tai buvo neapibrėžta, daugiau pamąstymai. Prieš pusę metų iki išvykimo jau buvo rimčiau apie tai kalbama.“* Atrodo, jog tai, kad tėvai jau ir seniau daug kalbėdavo apie išvykimą, vaiką turėjo tam paruošti, tačiau tikėtina, jog tėvų ilgos ir neapibrėžtos kalbos vaikui neatrodė realios, jis nesitikėjo, kad vieną dieną ir jam teks vykti gyventi į užsienį, vylėsi, kad tėvas sugrįš pas jį su motina, todėl išgirdęs tvirtą tėvų sprendimą, kuris, galimai buvo nelauktas, vaikas skaudžiai sureagavo. G. Kaniušonytė ir kt. (2012) pastebi, kad tai, kokius padarinius vaikams sukelia migracija, priklauso nuo jų susidūrimo su ja. Taigi, svarbu net ir tai, kaip tėvai praneša vaikui apie ketinimą išvykti.

Paklausus, kaip buvo atsižvelgta į vaiko nuomonę, motina teigė: *„Neatsižvelgėm į vaiko nuomonę, mes su vyru nematėm kito pasirinkimo, todėl su sūnum išvykom įgyventi pas jo tėvą į Airiją.“* Akivaizdu, kad šioje situacijoje dominuoja tėvų nuomonė, kurią vaikas turi priimti. Tėvų išsireiškimas, kad su vaiku daug kalbėjus apie išvykimą, *„<...>jis susitaikė su ta mintim, kad išvyksta“* leidžia manyti, kad jam daugiau nieko kito nebeliko, kaip tik priimti esamą situaciją.

Apibendrinant visų šeimų atvejus, galima pastebėti, kad bendras visų šeimų laikotarpis, kada buvo pranešta vaikui apie išvykimą gyventi į užsienį varijuoja nuo trijų mėnesių iki dviejų metų.

Kalbant apie vaikų neigiamas reakcijas dėl išvykimo gyventi į užsienį, reikia pastebėti, kad keturių šeimų (**A, C, D, E**) atvejais vaikai išreiškė susirūpinimą dėl to, kad teks palikti draugus Lietuvoje. Taip pat buvo išreikštas nenoras mesti dailės mokyklą (**D**), palitkti savo namus bei giminaičius (**E**). Buvo išreikštos ir teigiamos vaikų emocijos dėl laukiančių naujovių užsienyje **(A),** vaikai džiaugėsi, nes jiems patiko šalis ir ten gyvena jų teta **(B),** taip buvo džiaugiamasi, kad tėvai pasiims į užsienį kartu su savimi gyventi (**D**). Bendrai kalbant, trijų šeimų (**B, C, D**) atvejais vaikai teigiamai priėmė žinią, vienoje šeimoje (**A**) vaikas taip pat laukė naujovių, tačiau kartu išreiškė ir didelį nerimą, dar vienos šeimos atveju (**E)** vaikas ypatingai skaudžiai reagavo.

Kalbant apie tai, kaip buvo atsižvelgta į vaiko nuomonę priimant galutinį sprendimą, reikia pastebėti, kad **A** ir **E šeimų** atvejais tėvai, nepaisant vaikų nenoro išvykti, iš anksto patys turėjo tvirtą nuomonę ir apie kitus galimus variantus nemąstė. **B šeimoje** visų norai šiuo klausimu sutapo, tuo tarpu **C** ir **D šeimose**, nors vaikai ir reagavo teigiamai, tėvai ieškojo kompromisų, kad jų sprendimas išvykti vaikus pilnai tenkintų.

4.3. Vaiko paruošimas migracijai teikiamos informacijos apie užsienio šalį ir kalbą aspektu

Išvykimas į kitą šalį paprastai būna planuojamas. Prieš išvykdami, asmenys ieško jiems aktualios informacijos, domisi naujos šalies įsatymais, tvarka, joje esančiomis įsidarbinimo galimybėmis, ugdymo įstaigomis vaikams. Kartu į užsienį vaikus pasiimančių tėvų pareiga yra juos tinkamai tam paruošti, informuoti, kas laukia naujoje šalyje, kad vaikas žinotų, ko tikėtis. Psichologė G. Šukytė (2011) pataria dar prieš išvykstant, supažindinti vaiką su nauja kalba ir šalim, į kurią persikeliama gyventi. Taigi, šiame skyriuje aktualu tai, kaip vaikas buvo ruošiamas gyvenimui naujoje šalyje koncentruojantis ties informacijos suteikimu ir užsienio kalbos mokymu.

Pirmiausia tėvų buvo klausiama, kokios informacijos apie naują šalį vaikui/-ams jie suteikė išvykstant ar jau atvykus į šalį. Iš gautų atsakymų (žr. 2 priedą) pastebima, kad visais atvejais vaikai vykdami gyventi į naują šalį, buvo apie ją girdėję ir susipažinę, vieni – daugiau, o kiti – mažiau.

A šeimos atveju motina apie vaikui suteiktą informaciją apie užsienio šalį pasakojo:

> *„Apie pačią šalį vaikui nebuvo labai daug pasakota, nes pati prieš išvykimą nebuvau lankiusis Anglijoj. Vyresni vaikai visada patys grįždavo į Lietuvą mūsų aplankyti. Tai jie kažkiek apie gyvenimą, žmones Anglijoj buvo papasakoję mažesniam broliui. Man pačiai buvo aktualiau informacija apie darbo galimybes ir panašiai. Vaikui pasakojau, jog reikės sunkiai ir daug dirbti, anglų kalbą mokytis.“*

Vadinasi, vaikas apie šalį daugiausiai sužinojo iš savo vyresnio brolio ir sesers. Išsireiškimas, kad jie *„kažkiek apie gyvenimą, žmones Anglijoj buvo pasakoję“* leidžia manyti, jog tai buvo informacija nebuvo labai išsami. Motina apie šalį pati daug nežinojo, galima tik pastebėti, kad ji daugiau domėjosi pragyvenimu naujoje šalį, darbo paieška, vaiką iš anksto ruošė, jog lengva nebus. Tai, kad motina vaiką perspėja apie laukiančius sunkums, nėra bogai, nes anot G. Šukytės (2011), apie išvykimą su vaiku reikia kalbetis atvirai, pateikti ne vien gražiąją pusę, bet ir iš anksto paruošti vaiką, kad gali pasitaikyti tam tikrų iššūkių.

B šeimos atveju teigiama: *„Kaip jau minėjau, vaikai keletą kartų jau buvo buvę Vokietijoje, todėl labai daug klausimų nekilo. Pagrindinis klausimas buvo dėl mokyklos ir kalbos, todėl papasakojom kiek patys žinojom.“* Taigi, vaikai tiesiogiai jau buvo susipažinę su šalimi,

joje lankės prieš tai. Vaikai daugiausiai patys domėjosi užsienio mokykla, kurią jie turės lankyti, ir nauja kalba. Vadinasi, tėvai teikė informaciją apie tai, kas labiausiai domino vaikus.

C šeimos atveju tėvai pasakojo, kad vaikas su užsienio šalimi susipažino įvairiais būdais:

> *„Pirminę informaciją vaikas apie šalį į kurią ketiname vykti gavo iš knygų. Tiesa, susidūrėme su problema, lietuviški knygynai neturėjo knygų užsienio kalba. Kai vykome atostogauti, visada parsiveždavome vokiškų knygų. Vaikas labai džiaugdavosi naujai susirastais draugais. Žinoma kalbos barjeras buvo, bet nebuvo baimės kalbėti. <...>. Tuo metu kai atostogaudavom, stengdavomės aplankyti kokią pilį ar dvarą, pasigrožėti architektūra, sukurti šiltus prisiminimus ir emocijas vaikui, žinoma ir sau. <...>. „*

Šiuo atveju vaikas jau buvo pakankamo amžiaus ir turėjo vokiečių kalbos žinių, kad pats, skaitydamas vokiškas knygas, galėtų gauti naujos informacijos apie šalį, todėl pagrindinis tėvų rūpestis buvo parūpinti vaikui šias knygas. Akivaizdu, kad vaikas su tėvais dažnai lankydavosi Vokietijoje, todėl ten jau buvo susiradęs naujų draugų, dar prieš išvykstant gyventi į šią šalį, vaikas joje aplankė daug įvairių vietų. Taigi, jam buvo sudarytos sąlygos gauti pakankamai informacijos.

D šeimos atveju tėvai apie tai, kaip vaikui teikė informaciją apie užsienio šalį, pakomentavo: *„Rodėm nuotraukas miesto kur gyvensim, pasakojom apie žmones, sakėm, kad eis į mokyklą, susiras daug naujų draugų.“* Iš atsakymo pastebima, kad vaikas gavo pagrindinę, bendro pobūdžio informaciją apie šalį, taip pat matė vaizdus nuotraukose. Tėvai iš anksto ruošė vaiką tam, kad reikės eiti į naują mokyklą, susipažinti su naujais draugais.

E šeimos atveju motina teigė: *„Dar prieš vykstant gyventi į Airiją keletą kartų lankėmės šalyje, buvome aplankyti ten dirbančio vyro. Vyras daug pasakojo apie šalį.“* Vadinasi, vaikas tiesiogiai jau buvo susipažinęs su nauja šalimi, nes kartais su motina vykdavo pas tėvą, kuris jau buvo įstikūręs užsienyje, todėl daug apie šalį sužinojo ir iš tėvo pasakojimų.

Užsienio kalbos išmokimas, anot D. K. Kuzmickaitės (2008), yra esminis imigrantų vaikų adaptacijos procesas naujose mokyklose. Taigi, kitas klausimas buvo užduotas tėvams siekiant išsiaiškinti, kokiais būdais jų vaikas/-ai susipažino su nauja kalba. Iš gautų atsakymų (žr. 2 priedą) patebima, kad individualiose šeimose šie būdai skyrėsi.

A šeimos motina teigė, kad iki mokyklos lankymo pradžios likus porai mėnesių, jau esant Anglijoje, vaiką bendrų užsienio kabos frazių mokė sesuo. **B šeimos** atveju vaikas, anot tėvų, jau būdamas užsienio šalyje pradėjo lankyti specialią mokyklą, kurioje mokėsi ir kiti vaikai turintys kalbos bei kitų problemų. **C šeimos** tėvų teigimu, vaikas pats ėmėsi mokytis vokiečių kalbos, nes labai norėjo bendrauti su užsieniečiais draugais, taip pat tėvai su vaiku mokėsi naujus žodžius,

skaitė vokiškas knygas, žiūrėjo animaciją šia kalba. **D šeimos** atveju tėvai tik atvykus į Vokietiją, vaiką mokė naujų žodžių namuose, vertė gatvėse esančius užrašus, o po kelių mėnesių metams leido į specialią vokiečių kalbos mokyklėlę, po kurios pradėjo lankyti įprastą mokyklą. **E šeimos** atveju vaikas kalbą mokėsi *„Naujoje mokykloje, kieme bendraudamas su kitais vaikais, namuose mokydavosi žiūrėdamas filmus, rašydamas žodžius, skaitydamas knygas.“*

Apibendrinant galima teigti, kad visi vaikai išvykdami gyventi į naują šalį, apie ją žinojo bent jau bendrą inforamciją, kurią buvo pasakoję tėvai (**D**) arba, kaip **A šeimoje**, ir vyresnis brolis, sesuo. Trijų šeimų atvejais (**B, C, E**) vaikai ne tik buvo girdėję pasakojimų apie šalį, bet ir lankėsi joje.

Grįžtant prie užsienio kalbos, pastebima, kad vieni vaikai kalbą mokėsi anksčiau, dar neatvykę į užsienio šalį ar nepradėję lankyti mokyklos, jie jau turėjo gana tvirtus kalbos pagrindus, kiti prieš einant į mokyklą mokėjo tik pagrindinius išsireiškimus ir iš esmės naują kalbą mokėsi mokykloje.

4.4. Vaiko geriausių interesų užtikrinimas adaptuojantis užsienio ugdymo įstaigoje

Savaime suprantama, kad vaikas atvykęs į užsienio šalį, daug ko nežino, jam viskas nauja – kalba, aplinka, draugai, mokykla ar darželis. Todėl migracijos atveju svarbu užtikrinti, kad vaikas naujoje aplinkoje gerai jaustųsi, joje prisitaikytų ir galėtų gyventi pilnavertį gyvenimą, nes tai atliepia geriausius vaiko interesus. G. Slušnienė ir R. Kalendraitė (2012) aiškina, kad adaptacija yra individo sugebėjimas pritapti prie kintančių aplinkos, gyvenimo sąlygų. Autorės priduria: „*Tai procesas, kurio metu individas įgyja naujų savybių, būtinų jo veiklai visuomenėje. Adaptacijos procese formuojasi ir funkcionuoja asmenybė, įnešdama savo indėlį į visuomenės gyvenimą. Svarbiausi adapacijos veiksniai yra šeima, mokymosi institucija, kolektyvas“* (2012, p. 1).

Ugdymo įstaigos yra neatsiejama vaiko gyvenimo dalis, tai – institucijos, kuriose vaikas praleidžia daugiausiai laiko. Atvykus į naują šalį, vaikai pradeda lankyti mokyklą, darželį, tačiau viskas tampa kur kas sudėtingiau nei buvo gimtojoje šalyje, nes viskas dar nauja, nepažįstama. Žinoma, kiekvienas atvejis yra individualus, todėl šiame skyriuje apžvelgiami visų tyrime dalyvaujančių šeimų vaikų patyrimai mokykloje ir plačiau analizuojama, kaip kiekvienu atveju tėvai ir kiti suaugusieji (šiuo atveju mokytojai, darželio auklėtojai), kurie kaip apibendrintai galima teigti, VTK ir kituose vaiko teisių apsaugą reglamentuojančiuose dokumentuose nurodomi

kaip atsakingi už vaiko teisių įgyvendinimą asmenys, užtikrina, kad vaikui būtų sudarytos geriausios sąlygos mokytis ir įsitraukti į mokyklos ar darželio bendruomenę.

L. Rupšienės ir A. Batuchinos (2012) 2011 m. atliktas tyrimas, kurio tikslas buvo išsiaiškinti, kaip dėl darbo iš Lietuvos su vaikais emigravę tėvai padeda vaikams adaptuotis užsienio mokykloje ir kokią tai turi įtaką vaikų adaptacijai, atskleidė, kad kuo tėvai teikia didesnę pagalbą vaikams, tuo pastariesiems sekasi lengviau prisitaikyti prie naujų bendraklasių, mokytojų, kalbos ir kt. Autorės taip pat pastebi, kad tėvai žinodami, kaip gali pagelbėti savo vaikams užsienio mokykloje ir tuo tikslu ėmęsi tam tikrų veiksmų, gali sušvelninti neigiamą emigracijos įtaką vaikams. Taigi, tai patvirtina suaugusiųjų pagalbos svarbą į naują šalį atvykusių ir naują mokyklą ar darželį pradėjusių lankyti vaikų atžvilgiu.

Reikia pastebėti, kad migracijos atveju ugdymo įstaigų atžvilgiu geriausiais vaiko interesais galima laikyti prisitaikymą prie naujų klasės ar grupės draugų, mokymosi programos. Taigi, šiame skyriuje plačiau nagrinėjamas tėvų ir užsienio mokyklų mokytojų, darželių auklėtojų idėlis į tai, kad būtų užtikrinti šie vaiko interesai.

Tyrime dalyvaujančių tėvų buvo klausiama, kaip jų vaikui/-ams sekėsi pritapti prie klasės ar grupės draugų naujoje mokykloje ar darželyje ir kaip sekėsi jų mokyklinio amžiaus vaikams ką tik atvykus į užsienį ir kaip sekasi dabar mokytis pagal naują mokymosi programą. Taip pat domėtasi, kaip tėvai ir mokytojai padėjo vaikui adaptuotis naujoje ugdymo įstaigoje. Tyrimo atsakymai (žr. 2 priedą) parodė, kad daugeliui vaikų kalbos barjeras sukėlė daugiausiai sunkumų prisitaikant prie naujos mokymosi programos ir pritampant prie naujų klasės ar darželio draugų. Išsiaiškinta, kaip tėvai ir užsienio šalies mokytojai, auklėtojai padėjo vaikams visapusiškai adaptuotis naujoje mokykloje. Toliau pateikiama kiekvienos šeimos situacija.

A šeimos atveju, kaip teigia motina, vaiko pristaikymas prie naujų draugų buvo sunkus:

> „*Labai sunkiai, nes vaikas lėtesnio būdo, verkėm abu – ir aš, ir jis. Gerai, kad anglai vaikai draugiški, tai jie visur jį vedėsi kartu žaisti, bandė susidraugauti. Klasėje mokėsi ir keturi lietuviai, jie nebuvo tokie draugiški, mėgdavo pasityčioti, kad vaikas dar nemoka kalbos, o jie jau įgudę. Kasdien eidamas į mokyklą, vaikas verkdavo, visada nerimaudavo ir jaudindavosi, psichologiškai buvo labai sunku.Vėliau apsiprato. Dabar vaikas lanko naują mokyklą, ten visi draugiški.*“

Iš šio atsakymo matyti, kad ne vien vaikui, bet ir motinai buvo sunku, vaikas netgi patyrė patyčias iš savo tautiečių dėl kablos sunkumų, kas galėjo dar labiau apsunkinti situaciją. Patyčios prieštarauja dokumentų, reglamentuojančių bendąsias žmogaus teises, tarp jų ir vaiko teises, nuostatoms, draudžiančioms bet kokius žmogaus orumą žeminančius veiksmus, todėl šiuo atveju

pažeidžiamos vaiko teisės. Todėl svarbu, kad už vaiko gerovę atsakingi suaugusę asmenys (konkrečiai šioje situacijoje – motina ir mokytojai) imtųsi veiksmų spręsti problemą. Akivaizdu, kad kiekvieną dieną vaikui ėjimas į mokyklą sukeldavo daug negatyvių emocijų. Motina taip pat teigė, kad vaikui mokytis sunkumų kėlė kalba, tačiau metų eigoje vaikas kalbą gana neblogai įsisavino ir mokytis jam dabar nesunku.

Motinos paklausus, kokiais būdais ji padėjo vaikui adaptuostis mokykloje, ši teigė: *„Nusipirkom žodynus, kasdien rašėm po kelis žodžius, juos mokėmės, vertėm. Daug kalbėjom, kad jis turi stengtis, nebijot bendraut su kitais, kad tuoj apsipras ir viskas bus gerai.“* Vadinasi motina namuose vaikui padėjo mokytis naują kalbą, taip pat psichologiškai bandė vaiką teigiamai nuteikti, padrąsinti, kad padėtų prisitaikyti prie naujų klasės draugų, aplinkos.

Į klausimą, kaip užsienio šalies mokytojai padėjo vaikui adaptuotis naujoje mokykloje, motina atsakė:

> *„Mokykloje kur vaikas mokosi, buvo dvi ketvirtos klasės. Iš pradžių pateko į klasę, kur jam nepatiko, nes sunkiai sekėsi susibendraut su klasės draugais, mokytoja mažai stengdavosi jam padėti mokytis, supažindino tik su pagrindinėm taisyklėm, ypatingo dėmesio neskyrė, nes klasėje ir taip buvo daug užsieniečių vaikų. Paprašiau, kad jį perkeltų į kitą klasę, ten situacija buvo geresnė, kita mokytoja daugiau pagalbos suteikė. Kiek žinau, mokytoja visada paklausdavo, kaip jam sekasi, ar reikia padėti, buvo atidesnė jam tol, kol vaikas apsiprato. Klasėje vaikas gana greitai pats susibendravo su klasiokais.“*

Iš šio atsakymo matyti, kad pirmoji mokytoja nesureikšmino to, kad vaikas yra naujokas ir jam gali būti sunkiau mokytis bei to, kad jam nesisekė pritapti prie naujų kalsės draugų. Ji nesiėmė jokių veiksmų, kad pagelbėtų vaikui. Motina pati ėmėsi iniciatyvos, kad vaikas būtų perkeltas į kitą klasę, kurioje, kaip galima pastebėti, kita mokytoja sudarė vaikui palankias sąlygas mokytis, neignoravo jo problemų, atsižvelgė į jo, kaip imigranto, sunkesnę padėtį.

B šeimos atveju vaikams bandant pritapti prie klasės draugų mokykloje bei grupės draugų darželyje, sunkumų taip pat neišvengta. Tėvai pasakoja, kad pirmame pusmetyje daugiausiai sunkumų vaikams iškilo dėl kalbos, *„Buvo visko: ir didelių baimės akių ir ašarų.“* Jų manymu sunkiausia buvo jauniausiam vaikui, kuris lankė darželį, tuo tarpu vyresniems vaikams pasitaikė mokytojai, kurie buvo <...>*„tolerantiškesni ir labai palaikė vaikus“*<..>, darželyje to nebuvo. Iš atsakymo matosi, kad vaikų neigiami ir teigiami patyrimai tėvų siejami su tuo, kaip mokytojai ir auklėtojai elgėsi su vaikais. Kalbant apie moksus, tėvai patikino, kad vaikams reikėjo geriau išmokti kalbą ir tuomet jų mokymosi rezultatai buvo geri.

Paklausus, kokiais būdais tėvai savo vaikams padėjo adaptuotis mokykloje ir darželyje, jie tvirtino, kad bendraudavo su mokytojais, su jais spręsdavo įvairias problemas, ragino vaikus kuo daugiau bendrauti su bendraklasiais. Tėvai teigia, kad jauniausias vaikas dėl kalbos sunkumų *„<...> lanko logopedą, kuris padeda mokytis kalbos, o taip pat tris kartus savaitėje vyksta vokiečių kalbos nemokantiems ar silpnai mokantiems vaikams pamokėlės. <...>“* Taigi, iš atsakymo matyti, kad siekiant užtikrinti vaikų gerovę mokykloje, vyko aktyvus bendradarbiavimas tarp tėvų ir mokytojų, taip pat patys tėvai vyresniuosius vaikus drąsino užmegzti ryšį su naujais klasės draugais, tuo tarpu jauniausiam vaikui jie užtikrina galimybes naudotis paslaugoms, reikalingoms įveikti kalbos sunkumus.

Apie tai, kaip užsienio šalies mokytojai ar auklėtojai padėjo ar padeda vaikams adaptuotis mokykloje bei darželyje, tėvai pasakojo:

> *„Mūsų vyresnieji vaikai lankė integracinę klasę, ten kiekvienam vaikui skiriamas individualus dėmesys, jo problemoms (15 vaikų klasėje ir 4 mokytojai), todėl rezultatas buvo akivaizdus ir greitas. Darželio politika mums nepatinka asmeniškai visai. Grupėje yra vaikai nuo 3 iki 6 metų. Neteko matyti bendros veiklos, bendrų darbelių, nemoko nei eileraščių, nei dainelių. Kiekvienas vaikas pats savarankiškai ieškosi veiklos, todel mūsų akimis, savotiškas chaosas. (Vyresnieji vaikai lankė Lietuvoje darželį, todėl yra su kuo palyginti). Tokioje aplinkoje vaikui padėti vargu ar galima, bent jau taip atrodo.”*

Remiantis tėvų atsakymu, galima teigti, kad vyresnieji vaikai gavo specialią pagalbą iš mokykloje dirbančių mokytojų, kurie suinteresuoti padėti imigrantų vaikams, turintiems mokymosi sunkumų. Darželio tvarka, tėvų nuomone, pasirodė netinkama, nesistengianti vaiko ugdyti bendruomeniškai, abejinga vaikų poreikiams, o tuo labiau jų vaikui, kuriam atvykus iš kitos šalies, reikialingas ypatingas dėmesys.

C šeimos tėvai paklauti, kaip jų vaikui sekėsi pritapti prie kalsės draugų užsienio mokykloje, teigė, kad:

> *„<...> vaikas priprato nesunkiai naujoje klasėje ir naujoje mokykloje.<..> jam padėjo pritapti mergaitės. <...> Kadangi jis su mergaitėmis labiau bendravo, iš jo juokėsi, kad ir jis mergaitė. Pasiskundė mums, mes savo ruožtu nuėjome į mokyklą. Konflikto nekilo, patyčios toliau nebesitęsė.<...>“*

Vadinasi, iš pradžių, kaip ir **A šeimos** atveju, vaikui teko susidurti su patyčiomis mokykloje, tačiau tėvai nedelsdami ėmėsi veiksmų ir ši problema buvo sėkmingai išspręsta. M. Barkauskaitė ir J. Mikalauskienė (2011) teigia, kad vaikams mokykloje sudaryta saugi psichologinė, socialinė ir fizinė aplinka gerina jų mokymosi rezultatus. Tačiau autorės pastebi,

kad dėl patiriamų patyčių vaikai jaučiasi mažiau saugūs. Vadinasi, galima daryti išvadą, kad jei vaikas patiria patyčias mokykloje, tai reiškia, kad jam nesudaroma saugi aplinka, o dėl to jis gali būti paveiktas ne vien emociškai, bet kartu tai gali lemti prastesnius mokymosi rezultatus. Šiuo atveju vaikas buvo laiku apsaugotas nuo tokių pasekmių. Paklausus, kaip vaikui sekėsi ką tik atvykus ir kaip sekasi darbar mokytis pagal naują mokymosi programą, tėvai patikino, kad nauja švietimo sistema juos maloniai nustebino, nes yra laisvesnė, suteikia vaikui daugiau pasirinkimo laisvės. Jų teigimu vaikui mokslai sekasi gerai.

Tėvams buvo užduotas klausimas, kokių veiksmų jie ėmėsi, kad padėtų savo vaikui adaptuotis užsienio mokykloje, į kurį jie, atsakė, kad šiuo atžvilgiu jų pačių vaidmuo buvo mažas:

> *„<...> tėvai nebuvo pagrindinė pagalba adaptuojantis vaikui mokykloje. Didžiulę pagalbą suteikė užimtumo grupė. Vaikas po pamokų eina į jaunimo užimtumo centrą. Ten jis būna nuo 14 h iki 20.30 h.. <...> Mes galėjome jam padėti visose pamokose, bet mūsų pagalba būtų buvusi lietuviška, tai yra aiškinę būtume gimtąja kalba, o jam reikėjo aiškinti vokiškai. Tad labiausiai su pamokomis padėjo užimtumo centro darbuotojai. <...> Pati didžiausia mūsų pagalba – leidimas visur važiuoti ir visuose renginiuose dalyvauti. Renginiai arba kelionės nekainuoja, vaikui reikia tik pasiimti maisto ir gėrimų, bei nedaug pinigų.“*

Vadinasi, institucija buvo ta terpė, kurioje vaikas gavo reikiamą pagalbą mokantis, nes tėvų, gerai nemokančių kalbos, pagalba nebūtų buvusi tokia efektyvi. Tėvai, kaip patys teigia, tiesiog palaikė vaiko dalyvavimą institucijų organizuojamose išvykose, renginiuose. Paklausus tėvų apie užsienio šalies mokytojų pagalbą jų vaikui, šie teigė, kad jie padėjo, informuodavo apie vaiko blogą elgesį ar puikius mokymosi rezultatus, įtraukdavo vaiką į įvairias veiklas, projektus. Taigi, šiuo atveju pastebimas svarbus institucijų darbuotojų vaidmuo užtikrinant vaiko sėkmingą adaptaciją mokykloje, taip pat tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas vaiko gerovės klausimais.

D šeimos atveju tėvai paklausi apie vaiko pritapimą prie klasės draugų, teigė:

> *„Klasėje ją šiltai priėmė, jau mokėjo susikalbėti su kitais vaikais, bet grįžusi namo dar dažnai pasakodavo, kad jai yra nemalonu kalbėti prie visų, nes jos kalba skiriasi. Buvo ir ašarų dėl kalbos ir dėl to, kad pasiilgo savo mokyklos, jautė nostalgiją, labai stiprus buvo ir dar dabar yra draugų ilgesys.“*

Iš tėvų atsakymo galima pastebėti, kad nors mergaitė klasėje gerai pritapo, ji kompleksavo dėl kalbos, taip pat jautė stiprų ilgesį tam, ką paliko gimtojoje šalyje. Be prieš tai minėto ilgesio psichologė G. Šukytė (2011) kaip migracijos sukeliamus neigiamus išgyvenimus įvardija ir baimę, pyktį, vienišumą, liūdesį. Taigi, migraciją gali lydėti daug įvairių negatyvių jausmų.

Paklausus apie tai, kaip vaikui sekėsi ir kaip šiuo metu sekasi mokytis pagal naują mokymosi programą, tėvai pasakojo, kad dukra į mokyklą atėjo jau mokėdama vokiečių kalbą, taip pat mokymosi programa Vokietijoje lengvesnė nei Lietuvoje, todėl sunkumų nekilo.

Paklausus tėvų, kokių veiksmų jie ėmėsi, kad padėtų savo vaikui adaptuotis mokykloje, jie teigė, kad leido metus laiko dukrą į sprecialą vokiečių kalbos mokyklą, taip pat daug dėmesio skyrė dukros emociniams išgyvenimas, daug su ja apie tai kalbėjo. Teigiamai jie atsiliepė apie užsienio mokytojų pagalbą jų dukai: „*Leisdavo naudotis žodynu per kontrolinį. Net buvo skirta mokytoja padėti namų darbus daryti, ji skirdavo tam valandą po pamokų, pirmus metus ji šalia dukros per pamokas sėdėdavo ir versdavo, jei kažko nesuprasdavo.<...>"* Vadinasi, užsienio mokykloje vaikui buvo skiriama individuali pagalba, daromos tam tikros išimtys, kad dėl kalbos barjero nenukentėtų mokymosi rezultatai. Iš to galima spręsti, kad buvo siekiama sudaryti vaikui mokymo sąlygas, kurios atitiktų jo geriausius interesus.

E šeimos tėvai apie vaiko pritapimą prie naujų klasės draugų pasakojo:

> „*Sūnus aktyvus, bendraujantis, tačiau dėl kalbos turėjo bėdų bendraudamas su klasės, kiemo draugais. Sūnui sunkiai sekėsi išmokti kalbą, gėdydavosi kalbėti, nesuprasdavo ką kiti kalba, nes Dublino žmonių akcentas yra gana savotiškas. Pasidarė uždaresnis, piktas, nenorėjo eiti į mokyklą. Pirmus mėnesius teko dažnai lankytis mokykloje, mokytojai skundėsi ne tik mokymosi rezultatais, bet ir vaiko elgesiu."*

Ši situaija primena **D šeimos** situaciją, kurioje vaikas taip pat kompleksavo dėl to, kad reikia kalbėti užsienio kalba. Akivaizdu, kad dėl to vaikas patyrė emocinių sunkumų, kurių išraiška tapo jo maištavimas. Tėvų paklausus, kaip vaikui sekėsi ir kaip sekasi dabar mokytis pagal naują mokymosi programą, jie teigė: *„Atvykus sekėsi sunkiai kol neišmoko kalbos, nesuprasdavo užduočių, nenorėjo mokytis. Šiuo metu jau mokymosi rezultatai pagerėjo (mokosi vidutiniškai) <...>"* Vadinasi, dėl kalbos barjero vaikas ne tik patyrė neigiamų emocinių išgyvenimus, tačiau nukentėjo ir jo mokymosi rezultatai. Taigi, šioje situacijoje išryškėja būtinybė imtis atitinkamų priemonių gerinti vaiko užsienio kalbos žinias.

Tėvams buvo užduotas klausimas siekiant išsiaiškinti, kokių veiksmų jie ėmėsi, kad padėtų vaikui visapusiškai adaptuotis mokykloje. Pastarieji dar kartą patvirtino, kad:

> *„Daugiausia bėdų buvo dėl kalbos, todėl bandėme leisti į papildomus kalbos užsiėmimus, bet tada mums buvo jie per brangūs. Nusprendėm mokyti namuose. Dar teko daug bendrauti su mokytojais, jie duodavo mums patarimų, kaip vaiką raginti mokytis kalbą namuose."*

Iš atsakymų matyti, kad tėvai dėl sunkios tuometinės šeimos finansinės padėties negalėjo imtis maksimalių priemonių, kad užtikrintų vaikui sąlygas mokytis užsienio kalbos. Nepaisant to, jie neignoravo iškilusios problemos ir ėmėsi ją spręsti namuose pagal savo galimybes, šiuo kalusimu tarėsi ir su mokytojais.

Tėvų paklausus, kaip užsienio šalies mokytojai padėjo jų vaikui adaptuotis naujoje mokykloje, jie teigė, kad mokytojai linkę kartu su tėvais spręsti vaiko problemas, vaikui skirdavo daugiau dėmesio, tačiau "<…> *matematikos mokytoja buvo abejingesnė, papildomai dėmesio vaikui mažai skirdavo, nes turbūt įsivaizdavo, kad visur skaičiai yra vienodi ir vaikui pagalbos nereikia, nors mūsų sūnus sunkiai suprasdavo sąlyginius uždavinius."* Vadinasi, nors dauguma užsienio šalies mokytojų atsižvelgė į vaiko situaciją ir siekė užtikrinti tinkamas mokymosi sąlygas klasėje, viena mokytoja nesistengė to daryti, o tai lemė, kad vaiko žinios tam tikram dalyke (šiuo atveju – matematikoje) buvo prastesnės nei galėtų būti garantavus papildomą pagalbą.

Apinendrinant visų šeimų situacijas, galima teigti, kad migracija vaikams sukelė tiek emocinių, tiek mokymosi sunkumų. Kalbos barjeras dažnu atveju tampo rimta problema, dėl kurios dauguma vaikų jautė diskomfortą, sunkiau pritampo prie klasės draugų, o taip pat įtakojo atsirandančius mokymosi sunkumus.

Apžvelgus šeimų atvejus, pastebima, kad visi tėvai daugiau ar mažiau ėmėsi veiksmų padėti vaikams gerinti užsienio kalbos žinias bei išgyventi migracijos sukeltus emocinius sunkumus.

Galima pastebėti, kad ugdymo įstaigose dirbantys mokytojai, auklėtojai buvo nevienodai suinteresuoti padėti šiuo klausimu. Vieni jų, atsižvelgdami į tai, kad vaikas yra imigrantas ir dėl to jam buvo sunkiau visapusiškai adaptuotis mokykloje, suteikė papildomą pagalbą, tuo tarpu kiti tam didelės reikšmės neteikė.

4.5. Vaiko tautinės tapatybės išsaugojimo ir ryšio su giminaičiais palaikymo užtikrinimas

Išvykus ilgesniam laikui gyventi į užsienio šalį, pakeičiama ne tik gyvenamoji vieta, darbas ar ugdymo įstaiga, bet ir kultūrinė aplinka, kalba, kuria kasdien kalbama, žmonės, su kuriais bendraujama. Savaime suprantama, kad atvykus į naują šalį, bandoma prisitaikyti prie joje esančių taisyklių. Tačiau svarbu nepamiršti ir savo šaknų, gimtinėje paliktų artimųjų, kurie vaikams gali būti labai brangūs. Migracijos atveju, tai, kiek vaikas išsaugos savo tapatybę, didžiąja dalimi priklauso nuo to, kokias sąlygas tėvai tam sudarys šeimoje. „Jungtinių Tautų

Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadove“ (2002) išskiriami tokie pagrindiniai tapatybės aspektai: vardas, šeima, pilietybė, gyvenamoji vieta, religija, kalba, kultūra. Galima pastebėti, kad tapatybės sąvoka apima daug aspektų, tačiau tyrime koncentruojamsi ties dviem – vaiko tautinės tapatybės ir ryšių su giminaičiais išsaugojimu, kuriems, tikėtina, iškyla didelė grėsmė migracijos atveju.

Vaiko tapatybės išsaugojimas įtvirtintas ir teisiškai. VTK 8 straipsnio 1 dalyje pabėžiama, kad vaikas turi teisę išlaikyti identiškumą, į kurio sąvoką įeina vaiko vardas, pilietybė bei šeimos ryšiai. LR VTAPĮ 9 straipsnio 1 dalyje taip pat nurodoma, kad vos tik gimęs, vaikas *„turi teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos bei kitus su jo individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą”* (Žin.**,** 1996-04-12, Nr. 33-807). LR CK trečiosios knygos 3.161 straipsnio 3 dalyje pabrėžiama net tik bendravimo su tėvais, bet ir su giminaičiais vaiko teisė. Taigi, svarbu užtikrinti, kad net ir gyvendant užsienyje, vaiko teisė išsaugoti savo tapatybę būtų įgyvendinama.

I. Šutinienė (2009) remdamasi į užsienio šalis emigravusių dvikalbių vaikų tyrimais, teigia, kad patyrusiam migraciją vaikui, kaip besiformuojančiai, adaptacijos procese esančiai asmenybei, naudingiausia mokėti ne tik užsienio, bet kartu ir savo gimtąją kalbą, taip pat svarbu išlaikyti ryšius su gimtąja šalimi. Taigi, tai tik patvirtina, kad net ir gyvenant užsienio šalyje, vaikui yra svarbu išlaikyti savo tapatybę.

Siekiant išsiaiškinti, kaip stengiamasi išsaugoti migraciją patyrusių vaikų tapatybę, tyrime dalyvaujančių tėvų teirautasi, kokiais būdais jie užtikrina, kad jų vaikas/-ai būdamas/-i užsienyje išsaugotų savo tautinę tapatybę. Taip pat domėtasi, kokiais būdais vaikas/-ai palaiko ryšius su gimtojoje šalyje likusiais giminaičiais. Tyrimo rezultatai parodė, kad vieni tėvai yra suinteresuoti įvairiais būdais užtikrinti, kad vaikai išsaugotų savo tautinę tapatybę, tuo tarpu kitiems tai mažiau arba išvis neaktualu. Kaip tyrimas parodė, vaikų ryšio su giminačiais palaikymo būdai yra panašūs. Toliau aptariamos visų šeimų situacijos.

A šeimos motinos paklausus, kokiais būdais ji užtikrina, kad būtų išsaugota vaiko tapatybė, pastaroji teigė: *„Skaitom lietuviškas knygas, žiūrim lietuvišką televiziją, neatsisakom ir savo papročių, pagal juos švenčiam kalėdas, velykas. Kiekvieną dieną valgom lietuvišką maistą, pas mus duona, sūris, dešra būna tik lietuviški.“* Vadinasi, šeimoje imamasi įvairių būdų, jog vaikas girdėdamas, skaitydamas gimtąja kalba, jos nepamirštų. Galima pastebėti, kad puoselėjamos lietuviškos svarbiausių švenčių tradicijos, valgomas lietuviškas maistas. Taigi, net ir gyvenant užsienio šalyje, namuose vaikui sudarytos sąlygos nepamiršti ir savo tautinės tapatybės. Į

klausimą, kokiais būdais vaikas palaiko ryšius su gimtoje šalyje likusiais giminaičiais, motina atsakė: *„Kartą per metus vykstame į Lietuvą atostogauti, vaikas per „skype“ ir telefonu dažnai kalba su teta. Daugiau giminių neturime.“* Iš atsakymo matyti, kad ryšiai su vienintele teta po išvykimo palaikomi technologijų pagalba, vaikas kartą metuose turi galimybę su motina apsilankyti gimtojoje šalyje. Taigi, galima daryti išvadą, kad vaiko ryšiai su gimtąja šalimi ir ten likusiu artimu žmogumi yra sistemingai palaikomi.

B šeimos tėvų paklausus apie tai, kaip jie užtikrina, kad vaikas išsaugotų savo tautinę tapatybę, atsakymas buvo panašus kaip ir **A šeimos** atveju. Jie teigė, kad laikosi lietuviškų tradicijų (švenčių šventimas, lietuviškų patiekalų valgymas), įvardijo ir lietuviškos televizijos žiūrėjimą, lietuvių kalbos vartojimą namuose. Tėvai patikino, kad stengiasi „*vaikams perduoti kiek įmanoma daugiau lietuvybės<...>.“*

Į klausimą, kokias būdais jų vaikai palaiko ryšį su giminaičiais Lietuvoje, tėvai atsakė, kad kalbasi telefonu, bendrauja internetu, apsilanko Lietuvoje, tačiau kartu ir pabrėžė: *„<...>Tik mūsų mylima močiutė nelabai nori draugauti su kompiuteriu. Mūsų mažiausioji dažnai prašo paskambint močiutei, bet ir telefonu ją retai gaunasi pagauti.“* Iš išsireiškimų *„mūsų mylima močiutė“* ir *„mažoji dažnai prašo paskambinti“* galima suprasti, kad jauniausiam vaikui močiutė yra labai svarbi ir vaikas norėtų su ja dažniau bendrauti, tačiau su močiute sunku susisiekti, todėl vaikas, tikėtina, jaučia bendravimo trūkumą su ja. Vadinasi, šiuo atveju vaiko bendravimas su močiute yra tik iš dalies užtikrinamas.

C šeimos tėvų atsakymas į klausimą, kokiais būdais jie užtikrina, kad būdamas užsienyje vaikas išsaugotų savo tapatybę, skyrėsi nuo prieš tai aptartų **A** ir **B šeimų**. Tėvai teigė:

> *„Mes neverčiame vaiko saugoti tapatybės. Kalbame lietuviškai tik namie. Bet kuo toliau, tuo mažiau ir patys namie bendraujame gimtąja kalba. Šeimos draugai ne lietuviai, o vietiniai atvykėliai arba vokiečiai, sūnaus panelė taip pat vokietė. Ateityje ketiname atsisakyti Lietuvos pilietybės.“*

Iš tėvų atsakymo matyti, kad jie patys nemato būtinybės išlaikyti tautinę tapatybę, nes intergravosi į užsienio šalies visuomenę, susirado naujų draugų, todėl nesistengia užtikrinti ir sūnaus tautinės tapatybės išsaugojimo. Iš išsireiškimo *„ateityje ketiname atsisakyti Lietuovs pilietybės“* galima spręsti, kad tėvai savo ir savo sūnaus ateities nesieja su Lietuva.

Apie tai, kokiais būdais vaikas palaiko ryšius su gimtoje šalyje likusiais giminaičiais, tėvai teigė:

„Vienintelė išeitis – bendravimas per „skype“. Kai galima kalbėti ir tuo pat metu matyti artimuosius. <...> Vaikas į Lietuvą nesiveržia ir net nenori. Būna tokie momentiniai kaprizai, kaip „sėdam ir skrendam arba važiuojam“, bet vos tik esantys draugai parašo žinutę, visi norai vykti Lietuvon atidedami neribotam laikui.“

Vadinasi, vaikui užtenka internetinio bendravimo su giminaičiais. Remiantis tėvų atsakymu, galima teigti, kad nors vaikas turi pakanamai galimybių ne tik internetu bendrauti, tačiau ir vykti į gimtąją šalį aplankyti giminaičių, tačiau jam pačiam nėra tokio poreikio, jis mieliau renkasi kitą veiklą. Taigi, šiuo atveju tai – vaiko pasirinimas. Tačiau tikėtina, kad iš dalies tai yra ir tėvų įtaka, kurie rodo savo atsiribojimą nuo gimtosios šalies. Taip pat ir pats vaikas, galimai, dėl retesnio bendravimo ir didelio atstumo atitolo nuo giminaičių Lietuvoje.

D šeimos atveju tėvai įvadijo, kad siekdami užtikrinti, jog vaikas išsaugotų savo tautinę tapatybę, jie tarpusavyje bendrauja tik lietuvių kalbą, švenčia šventes pagal lietuviškas tradicijas. Tėvai priduria, kad *„Vokietijoj yra ir lietuvių bendruomenės, bet mūsų šeima nelabai turi laiko įsitraukti į jų veiklą.“* Tai leidžia manyti, jog tėvai norėtų labiau puoselėti lietuvybę savo šeimoje, tačiau neleidžia galimybės. Paklausus tėvų, kokiais būdais jų vaikas palaiko ryšius su gimtoje šalyje likusiais giminaičiais, jie teigė, kad mažiausiai kartą per metus aplanko giminaičius Lietuvoje, vaikas su pusseserėm bendrauja internetu, „<...> paštu siuntinėjasi dovanėlėm.“ Taigi, iš esmės situacija ta pati kaip **A** ir **B šeimų** atvejais.

E šeimos atveju tėvai į klausimą, kokiais būdais jie užtikrina, kad vaikas išsaugotų savo tautinę tapatybę, atsakė:

„Namuose kalbame lietuvių kalba, juk Lietuvoje likę seneliai, giminės, su kuriais jis kalba lietuviškai. Bet iš tiesų mes suprantam, kad dar gana ilgai teks gyventi Airijoje, o vaikas ateityje gal net ir sugalvos likti čia visam laikui, susikurs savo gyvenimą, todėl mes jam neprimetam lietuviškos kultūros, čia jau yra jo pačio reikalas. Yra gana didelis, todėl turi laisvę rinktis.”

Vadinasi, tėvai nesiima kažkokių specialių priemonių, jog vaikas išsaugotų savo tautinę tapatybę, tiesiog šeimos nariai tarpusavyje ir su giminaičiais kalba lietuviškai. Iš atsakymo išryškėja tėvų nuomonė, jog jie neatmeta galimybės, kad sūnus ateityje save tapatins su užsienio šalimi, tačiau jiems tai atrodo savaime suprantamas dalykas gyvenant šalyje ilgą laiką.

Paklausus tėvų, kokiais būdais jų vaikas palaiko ryšius su giminaičiais, esančiais Lietuvoje, jie teigė:

„Grįžtame i Lietuvą kiekvieną vasarą mėnesiui, žiemą ir pavasarį paprastai šventėms sugrįžtame, jei finansinės galimybės leidžia. Kas savaitę kalbame su seneliais per skaipą, susirašinejame nuolat žinutėmis, siunčiame atvirukus, su draugais sūnus susirašinėja internetu. Senialiai retkarčiais atvyksta pasisvečiuoti."

Galima pastebėti, kad su giminaičiais įvairiomis priemonėmis intensyviai bendraujama, taip pat gana dažnai stengiamasi grįžti į Lietuvą. Seneliai ir patys atvyksta aplankyti. Taigi, galima daryti išvadą, jog palaikomas stiprus ryšys su gimtąja šalimi ir ten likusiais giminaičiais.

Apibendrinant galima teigti, jog **A**, **B** ir **D šeimose** vaikų tautinę tapatybę stengiamasi išsaugoti panašiais būdais: lietuviškų patiekalų valgymas, švenčių šventimas pagal lietuviškas tradicijas, lietuvių kalbos vartojimas namuose. **C** ir **E** atvejais nors šeimoje tarpusavyje ir kalbama lietuviškai, tačiau nesiimama specialių priemonių išsaugoti vaiko tautinę tapatybę. **C** atveju tėvai labiau tapatinasi su užsienio šalimi, tuo tarpu **E šeimoje** laikomasi nuostatos, kad sūnus ateityje pats pasirinks, kurios šalies kultūra jam priimtinesnė.

Kalbant apie vaikų ryšių su giminaičiais palaikymo būdus, akivaizdu, kad su giminaičiais pagal galimybes bendraujama interneto, telefono pagalba, vykstama į gimtąją šalį jų aplankyti. **B šeimoje** pastebima, kad vaikui trūksta bendravimo su močiute, tuo tapu **C šeimos** atveju, atvirkščiai, vaikas pats nerodo didelio noro vykti aplankyti giminaičių, pastebimas atsiribojimas nuo pastarųjų.

4.6. Vaiko dalyvavimo kultūrinėje veikloje, laisvalaikio su šeima ir vaiko geriausius interesus atitinkančių gyvenimo sąlygų užtikrinimas užsienio šalyje

VTK, VŽTD ir daugumoje kitų anksčiau minėtų tarptautinių dokumetų yra numatyta dalyvavimo kultūriniame gyvenime bei laisvalaikio teisė. Taigi, atvykus gyventi į užsienio šalį, nepaisant pasikeitusios gyvenamosios aplinkos, gyvenimo sąlygų, kultūros ir kt., svarbu, kad vaiko atžvigliu prieš tai minėtos teisės būtų užtirkintos. Anot R. Breidokienės (2009), emigravus į užsienio šalį, tėvai paprastai didžiąją dalį laiko praleidžia dirbdami, dažnai net ne viename darbe, o keliuose. Autorė pastebi, kad tai lemia, jog jie vaikams skiria nepakankamai savo laiko bei dėmesio. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad dauguma tyrime dalyvaujančių šeimų išvyko į užsienį dirbti ir taip pagerinti savo šeimos finansinę padėtį, svarbu, kad dėl darbo nenukentėtų šeimos praleidžiamas laisvalaikis, kuris užtikrina ir vaiko bendravimo su tėvais teisę. Taip pat vaiko gyvenimo sąlygos užsienio šalyje neturėtų būti blogesnės nei buvo Lietuvoje, nes kitaip tai

reikštų, jog sprendimas migruoti vaikui nebuvo palankus, o tai prieštarautų geriausių jo interesų principui. Tyrime koncentruojamasi ties vaiko įsitraukimu į užsienio šalies kultūrinį gyvenimą, su šeima praleidžiamo laisvalaikio dažnumą, gyvenimo sąlygų kokybę aptariant ir vaiko galimybes naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis.

Pirmiausiausiai tėvams buvo užduotas klausimas, kaip jų vaikai įsitraukia į kultūrinį užsienio šalies gyvenimą. Atsakymai buvo labai panašūs. Visi tėvai pirmiausiai paminėjo mokyklą, kurioje, jų teigimu, vaikams yra labai daug užklasinės veiklos, renginių, išvykų. Tai reiškia, kad mokyklos vaidmuo šiuo atžvilgiu yra vienas svarbiausių. Taip pat kelių šeimų atveju buvo teigiama, kad jie patys ar kiti šeimos nariai su vaiku eina į miestą, dalyvauja ten vykstančiuose renginiuose, pramogauja. Tačiau iš tėvų atsakymų į kitus klausimus pastebima, kad ir kitose šeimose daugiau ar mažiau tėvai prie to prisideda. Vadinasi, visais atvejais mokykla ir šeima sudaro vaikui galimybes dalyvauti užsienio šalies kultūriniame gyvenime.

Siekiant išsiaiškinti vaiko teisės į laisvalaikį užtikrinimo ypatumus, tėvų buvo klausiama, kaip dažnai, lyginant su gyvenimu Lietuvoje, jų šeima kartu leidžia laisvalaikį ir kokios to priežastys. Tyrimo atsakymai parodė, kad gyvendamos užsienio šalyje, vienos šeimos laiką kartu leidžia dažniau, kitos – rečiau, o tai įtakoja įvairūs veiksniai (laiko trūkumas, finansinė padėtis ir pan.). Toliau aptariamos kiekvienos šeimos situacijos.

A šeimos motina lygindama Lietuvoje ir užsienyje praleidžiamo laiko su vaiku dažnumą, teigė, kad Anglijoje jie kartu laiką leidžia *„Dažniau, nes finansinė padėtis pagerėjo, todėl daugiau galim sau leisti kažkur išeiti, kažką nusipirkti, kažką pamatyti. Nereikia sukt galvos dėl pinigų.“* Iš atsakymo galima pastebėti, jog motina laisvalaikio praleidimą sieja su finansinėmis galimybėmis. Akivaizdu, kad atvykus į užsienį ir pagerėjus šeimos finansinei padėčiai, motina su vaiku laisvalaikį leidžia dažniau ir įvairiau, tuo tarpu Lietuvoje dėl finansinių sunkumų tokių galimybių buvo mažiau, jos buvo ribotos. Taigi, kalbant apie vaiko laisvalaikio su šeima praleidimo užtikrinimą, galima daryti išvadą, kad padėtis šiuo klausimu netgi pagerėjo.

B šeimos atveju į klausimą, kaip dažnai, lyginant su gyvenimu Lietuvoje, Jūsų šeima kartu leidžia laisvalaikį užsienyje ir kokios to priežastys, tėvai atsakė: *„Atvykę į svečią šalį, pradėjome dažniau laisvalaikį leisti kartu, keliauti, nes atvykę čia beveik nieko nepažinojome, kalbos nemokėjome, tai tikrai vienijo, norėjome vienas kitą palaikyti.“* Vadinasi, ši šeima taip pat kaip ir **A šeima** užsienio šalyje laisvalaikį kartu leidžia dažniau nei tai darydavo Lietuvoje, įvardijama to priežastis yra vienas kito palaikymas svetimoje aplinkoje. Iš atsakymo galima pastebėti, kad

migracija šeimą suvienijo, pagerino jos narių tarpusavio ryšius, todėl galima daryti prielaidą, kad tai lėmė ne tik dažnesnį, bet ir prasmingesnį laiko leidimą.

C šeimos tėvai apie kartu praleidžiamą laiką užsienio šalyje teigė:

> *„Mūsų šeima nepraleidžia labai daug laiko kartu, nes iš tikrųjų visi esame labai užimti savo darbais. Manau ne laiko kiekis svarbus, bet to laiko kokybė. <...> Tiek Vokietijoje, tiek Lietuvoje skirdavom panašiai laiko praleisti kartu , bet jis nebuvo toks įvairus. Gal todėl, kad viskas įprasta, o Vokietijoje viskas neištirta, dar nepabodę.“*

Taigi, iš atsakymo paaiškėja, kad kartu šeima laiką leidžia nelabai dažnai, tačiau dėl didelio užimtumo panaši situacija buvo ir gimtoje šalyje. Kaip pastebima, šeimoje labiau vertinama ne kartu leidžiamo laiko dažnumas, bet kaip jis praleidžiamas. Todėl galima daryti prielaidą, kad gana retą laisvalaikį kartu su vaiku tėvai vėliau bando kompensuoti su juo užsiimdami įvairia, visai šeimai įdomia veikla.

D šeimos tėvai apie tai, kaip dažnai jie visi kartu leidžia laiką, teigė:

> *„Mūsų dukra jau paauglė, tai daugiau laiką leidžia pati, išeina kur nors su draugais. Kai buvo mažesnė, tai daugiau kažkur kartu išeidavom. Sekmadieniais paprastai kartu leidžiam laiką, nes šiokiom dienom dukra tik apie 16 h iš mokyklos grįžta, pamokas ruošia, o mes išvis vėlai grįžtam, nes dirbam iki 18 h. Iš esmės tas pat būdavo ir Lietuvoj, to laiko kartu daug nebūdavo kada skirti. Iš tikrųjų ir patys jaučiam, kad per darbus mažai vienas kitą matom.“*

Vadinasi, šeima retai leidžia laisvalaikį kartu dėl to, kad dukros toks amžius, jog jai jau nėra tam didelio poreikio, o taip pat ir dėl to, kad nėra pakankamai laiko. Tačiau negalima sakyti, kad mergaitė neturi laisvalaikio, nes, kaip teigia tėvai, dukra gana dažnai jį leidžia su draugais. Vis dėlto, iš tėvų išsireiškimo *„Iš tikrųjų ir patys jaučiam, kad per darbus mažai vienas kitą matom“* galima manyti, kad dėl kartu praleidžiamo laiko trūkumo nukenčia šeimos ryšiai, o vaiko bendravimas su tėvais yra gana ribotas.

E šeimos atveju užsienio šalyje laisvalaikis kartu taip pat leidžiamas retai, kaip teigia tėvai, tikriausiai rečiau nei Lietuvoje:

> *„Ar dažniau, ar rečiau sunku pasakyti. Retai laisvalaikį leisdavome tiek gyvendami Lietuvoje, tiek dabar. Gal čia kiek ir rečiau, nes daug dirbama, taupome pinigus, norėtume susitaupę pakankamai pinigų sugrįžti į Lietuvą. Laisvo laiko turim labai mažai, bet jį stengiamės praleisti kartu, kartais kur nors nuvažiuojam, pabūnam kiek leidžia galimybės. Tik gal ne tiek, kiek mes ir vaikas norėtų...“*

Gautas atsakymas rodo, kad finansiniai sunkumai, dėl kurių šeima atvyko į užsienio šalį, yra pagrindinė kliūtis, kuri riboja bendrą šeimos laisvalaikį. Tėvai neturi daug laiko, nes stengiasi kuo daugiau užsidirbti. Taip pat nenori išlaidauti, nes uždirbtus pinigus ketina investuoti Lietuvoje. Tėvai pabrėžia, kad laisvą laiką stengiasi praleisti visi drauge *„kiek leidžia galimybės"*, tačiau *„gal ne tiek, kiek mes ir vaikas norėtų…"* Iš konteksto galima suprasti, kad tėvai mato, jog tokia situacija netenkina ne tik jų, bet ir vaiko. Vadinasi, vaikui trūksta su tėvais praleidžiamo laisvo laiko, kurio tėvai negali užtikrinti dėl ribotų galimybių.

Siekiant išsiaiškinti, kokias gyvenimo sąlygas turi vaikai, kurie kartu su tėvais išvyko gyventi į užsienio šalį, tyrime dalyvaujantiems tėvams buvo užduoti du klausimai. Pirmu klausimu buvo teirautasi, kokias galimybes naudotis užsienio šalies sveikatos priežiūros paslaugomis turi jų vaikai. Į šį klausimą tėvai vienareikšmiškai atsakė (žr. 2 priedą), kad jų vaikai turi visas galimybes nemokamai naudotis reikalingomis sveikatos priežiūros paslaugomis. Taigi, tai įrodo, kad užsienio šalyse reikalingų sveikatos priežiūros paslaugų gavimas garantuojamas visų migraciją patyrusių vaikų atvejais, todėl šis klausimas tolimesnių diskusijų nekelia. Sekančiu klausimu buvo siekiama išsiaiškinti tėvų nuomonę, kur, Lietuvoje ar užsienio šalyje jų vaikas/-ai turi geresnes gyvenimo sąlygas. Tėvų atsakymai (žr. 2 priedą) parodė, jog jie palankiau vertina užsienyje jų vaikams suteikiamas galimybes, ateities perspektyvas, finansinę gerovę, aprūpinimą ir pan. Toliau aptariamos visų šeimų situacijos.

A šeimos atveju vaiko gyvenimo sąlygos palankiau vertinamos užsienio nei gimtojoje šalyje. Motinos teigimu:

> <...> *„mokslas nemokamas, gana anksti galima pasirinkti tam tikros srities dalykus, kuriuos norėsi mokytis ir vėliau įgyti specialybę. Mokykloje visos priemonės duodamos – nereikia patiems neštis knygų, rašymo priemonių, net sportinius treningus mokykloje duoda, tik uniformas reikia nusipirkti ir viskas. Čia geresnės finansinės sąlygos. Visos šeimos nepriklausomai nuo jų finansinės padėties kiekvieną mėnesį gauna po 82 svarus, o aš esu vieniša mama tai dėl to gaunu dar 247 svarus."*

Akivaizdu, kad šiuo atveju teigiamai vertinamos mokymosi sąlygos, vaiko aprūpinimas reikalingomis mokymosi priemonėmis, pradedant rašikliais ir baigiant sportine apranga. Pastebima, kad ne tik mokykloje vaikas yra remiamas, tačiau ir valstybė suinteresuota finanšiškai padėti visoms šeimos su vaikais, vienišą motiną džiugina ir dėl jos statuso gaunama parama. Taigi, galima daryti išvadą, jog vaiko gyvenimo sąlygos užsienyje teigiamai vertinamos dėl mokykloje vaikams sudarytų palankių sąlygų mokytis ir gaunamo visapusiško aprūpinimo bei didelės užsienio valstybės teikiamos finansinės paramos šeimoms.

B šeimos atveju tėvai, lygindami savo vaikų gyvenimo sąlygas Lietuvoje ir užsienio šalyje, teigė:

> *„Vokietijoje vaikai turi didesnes galimybes, jei to būtų galima pasiekti Lietuvoje, būtume tikrai neišvykę. Čia gavęs išsilavinimą ir įgijęs specialybę jaunas žmogus,* ***tikrai turės darbą****, o atlyginimas bus pakankamas, kad save išlaikyti, suteikti sau pilnavertį gyvenimą. Manau to pilnai pakanka.....“*

Iš atsakymo galima pastebėti, jog tėvai užsienio šalyje savo vaikams mato didesnes karjeros, geresnio gyvenimo finansine prasme perspektyvas ateityje, kuriuos laiko esminiais vaiko gerovės užtikrinimo aspektais.

C šeimos atveju taip pat teigiama, kad vaikui palankesnės sąlygos sudarytos užsienio šalyje: *„Vienareikšmiškai. Mano nuomone, Vokietijoje vaikas turi daugiau galimybių tobulėjimui ateityje. Vienas iš pagrindinių motyvų – užtikrinti vaikui ateitį ir jo saviraiškos galimybėms.<...>“* Šiuo atveju taip pat koncentruojamasi ties geresnės ateities kūrimu vaikui, o taip pat pabrėžiamos didesnės jo galimybės save realizuoti, tobulėti. Taigi, įvardijamos ir socialinės priežastys.

D šeimos atveju, kalbant apie vaiko gyvenimo sąlygas, užsienio šalyje nurodomos didesnės galimybės nemokamai mokytis, rasti darbą, daugiau uždirbti, tačiau pabrėžiama, kad nors *„<...> Finansiškai Vokietijoje yra geresnės gyvenimo sąkygos, bet Lietuvoje psichologiškai geriau veikia aplinka, ten liko giminaičiai, draugai, to labiausiai dukrai ir trūksta.“* Vadinasi, šiuo atveju vaiko atžvilgiu įžvelgiami tiek užsienio šalyje esami privalumai, tiek trūkumai. Tai leidžia teigti, kad geros gyvenimo sąlygos priklauso ne vien tik nuo materialinės, tačiau ir nuo emocinės ir socialinės gerovės, kuri, atsižvelgiant į tai, kad vaikas jaučia didelį artimų žmonių trūkumą, nėra visiškai užtikrinama užsienio šalyje.

E šeimos atveju apie tai, kur (gimtoje ar užsienio šalyje) vaikas turi geresnes gyvenimo sąlygas, tėvai teigė:

> *„Mūsų atveju - užsienyje sūnus turi geresnes gyvenimo sąlygas, nes pagerėjo gyvenamojo būsto kokybė, maisto kokybė, šeimoje nusistovėjo ramybė ir pozityvūs santykiai tarp visų šeimos narių. Čia nors ir nuomojamės būstą (nedidelį 3 miegamųjų namą), bet nereikia nerimauti dėl maisto, drabužių, higienos priemonių, kuro ir kt.”*

Akivaizdu, kad gyvenant užsienyje, pagerėjo šeimos finansinė situacija, o tai lėmė gyvenimo sąlygų pagerėjimą ne tik maisto ar būsto atžvilgiu, bet ir darną šeimoje, kas užtikrina, kad vaikas auga jam įvairiapusiškai tinkamoje aplinkoje.

Apibendrinant visų šeimų situacijas, galima teigti, kad tyrime dalyvaujančių vaikų dalyvavimas užsienio šalies kultūriniame gyvenime (užklasinė veikla, renginiai, išvykos, dalyvavimas mieste vykstančiuose renginiuose, pramogos ir kt.) didžiąja dalimi užtikrinamas ugymo įstaigų bei tėvų.

A ir **B šeimų** atveju užsienio šalyje vaiko praleižiamas laisvalaikis su šeima ne tik padažnėjo, bet ir tapo koykiškesnis. **C šeimoje** kartu laisvalaikis praleidžiamas retai, tačiau, anot šeimos tėvų, tas laikas būna įdomesnis ir įvairesnis nei buvo Lietuvoje, todėl galima manyti, kad tai tampa lyg savotiška kompensacija vaikui už retą laiką kartu. **D** ir **E šeimų** atvejais daug laiko praleisti kartu neleidžia laiko trūkumas ir/arba finansinės galimybės, o dėl to nukenčia šeimos narių tarpusavio bendravimas. Taigi, tai galima neigiamai vertinti vaiko teisės bendrauti su tėvais įgyvendinimo atžvilgiu.

Kalbant apie vaikui sudaromas gyvenimo sąlygas užsienio šalyje, visų šeimų atvejais vaikai turi galimybę naudotis visomis reikalingomis sveikatos priežiūros paslaugomis. Iš esmės vaiko gyvenimo sąlygas užsienio šalyje vertinamos palankiau nei gimtoje šalyje, tėvai nurodo geresnes galimybes mokytis darbar ir/ar ateityje, geresnį vaiko aprūpinimą, vaikų geresnes karjeros galimybes, didesnį uždarbį ir galimybę save realizuoti ateityje. **C šeimos** atveju nurodoma dėl finansinės padėties pagerėjusi šeimos gyvenimo kokybė bei šeimos narių santykiai. Vienintelės **D šeimos** atveju pabrėžiama ne tik finansinė gerovė, bet ir tai, kad psichologiškai vaikui sunku be arimųjų, likusių gimtojoje šalyje, kas taip pat svarbu kuriant geriausias gyvenimo sąlygas vaikui. Vis dėlto, akivaizdu, kad tinkamos vaiko gyvenimo sąlygos paprastai yra siejamos su socialine-ekonomine gerove užsienio šalyje.

IŠVADOS

1. Lietuvoje ypatingas dėmesys teikiamas vienam iš migracijos tipų – ilgalaikei emigracijai (išvykimui), kurio mastai yra itin dideli ir daro įtaką demografiniams šalies rodikliams, šalies ekonomikai, išvykusių asmenų tautiškumo silpnėjimui. Vaikai migraciją paprastai išgyvena emociškai ir psichologiškai, jie gali patirti stresą, nerimą, namų ilgesį ir kt. Dėl kalbos barjero atsiranda mokymosi ir bendravimo sunkumų užsienio šalyje, taip pat gresia tautiškumo praradimas, kuris yra vienas iš vaiko tapatybės, kurios išsaugojimo teisė įtvirtinta VTK, elementų.

2. 1924 m. Ženevos vaiko teisių deklaracija ir 1959 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija – pirmieji dokumentai, pastūmėję vaiko teisių klausimus spręsti tarptautiniame kontekste. Atsižvelgiant į tai, jog vaikai yra pažeidžiamiausi visuomenės narių grupė, kuriems reikalinga išskirtinė apsauga, 1989 m. priimta VTK, kuri skirta išimtinai vaikams, gyvenantiems įvairiose pasaulio valstybėse. Pastarasis dokumentas ne tik įtvirtino vaiko teises įvairiose jo gyvenimo srityse, tačiau pakeitė ir požiūrį į vaiką – jis, kaip ir suaugę asmenys, imtas laikyti teisių turėtoju, kurio nuomonė priimant jam svarbius sprendimus, turi būti išklausyta ir apsvarstyta, o visi vaikui svarbūs sprendimai turi būti priimami tik įsitikinus, jog tokie sprendimai yra geriausi vaikui.

3. Už vaiko teisių įgyvendinimą daugiausiai atsakingi yra suaugę asmenys – tėvai, o po to – kiti suaugę asmenys, kurie yra vaiko aplinkoje, pavyzdžiui, mokytojai ar auklėtojai ugdymo įstaigose ir kt. Pastarieji atsakomybę už vaiko teisių apsaugą dalijasi su įvairiomis valstybės, savivaldybių institucijomis, nacionalinėmis ar tarptautinėmis organizacijomis.

4. Atlikus vaiko teisių ir apskirtai bet kurio amžiaus asmenų, įskaitant ir vaikus, teisių apsaugą reglamentuojančių tarptautinių dokumentų analizę, pastebėta, kad jie palaipsniui papildomi, atnaujinami ar priimami nauji, o tai parodo, jog šis klausimas yra aktualus, turi svarbią reikšmę, tiek vaikų, tiek ir kitų amžiaus grupių asmenų atžvilgiu.

5. Atlikus tyrimą, paaiškėjo tokie vaiko teisių užtikrinimo migracijos atveju ypatumai:

- Dauguma tiriamų šeimų nusprendė emigruoti dėl ekonominių priežasčių, socialiniai veiksniai ne tokie ryškūs. Daugumos šeimų atvejais pastebima šeimų susijungimo tendencija: tėvai ar kiti šeimos nariai buvo emigravę anksčiau, o vėliau prie jų prisijungė ir motinos su vaikais.
- Tyrimas atskleidė, kad būta atvejų, jog vaiko teisių užtikrinimas buvo/yra pakankamas ir atitiko/-a geriausius vaiko interesus, tuo tarpu kitais atvejais, atvirščiai, vaiko teisės migracijos atveju nebuvo/nėra tinkamai užtikrintos.
- Vaiko dalyvavimo teisė priimant galutinį sprendimą migruoti ne visada užtikrinama. Pastebėta atvejų, kai vaikai neigiamai priėmė sprendimą migruoti, tačiau tėvai jau prieš pasakant apie tai vaikams, turėjo tvirtą nuomonę, todėl šiuo klausimu su vaikais nesileido į diskusijas, vaiko požiūris neturėjo reikšmės. Kitais atvejais, nors vaikai ir teigiamai vertino planuojamą emigraciją, tėvams vaikų nuomonė buvo svarbi, iš jų pusės buvo inicijuojami tam tikri susitarimai, buvo stengiamasi, kad vaikas kuo palankiau vertintų sprendimą.
- Dauguma atvejų emigracija vaikams sukėlė neigiamų emocinių išgyvenimų, kai kuriais atvejais ir pritapimo prie bendraklasių bei mokymosi sunkumų užsienio šalies ugdymo įstaigoje. Tam daug įtakos turėjo nepakankamos užsienio kalbos žinios, jų nebuvimas ar nepasitikėjimas įgytais kalbos įgūdžiais. Visų šeimų tėvai vienaip ar kitaip (mokė užsienio kalbos arba leido vaikus į užsienio kalbos kursus, bendradarbiavo su mokytojais, lankėsi mokykloje, kalbėjosi su vaikais) siekė spręsti iškilusias problema, dauguma mokytojų taip pat (teikė vaikams papildomą dėmesį, bendradarbiavo su tėvais), tačiau ne visi – kiti buvo linkę ignoruoti vaikų-imigrantų problemas, taip neužtikrindami tinkamų sąlygų vaikams mokytis ir įsitraukti į mokyklos bendruomenę.
- Kalbant apie vaiko teisę išsaugoti savo tapatybę, konkrečiau tautinę tapatybę ir ryšio su giminaičiais palaikymo užtikrinimą, daugumos šeimų atveju įvairias būdais (pagrindinis iš jų – lietuvių kalbos vartojimas tarp šeimos narių,

lietuviškos tradicijos, maistas ir kt.) stengiamasi išlaikyti vaiko tautinę tapatybę, tačiau ne visais. Būta atvejų, kai šeimoje tam neteikiama didelės reikšmės. Taip pat ne visada pilnai užtikrinamas vaiko benrdavimo su giminaičiais teisė, nes nors visais atvejais ryšys su giminaičiais palaikomas technologijų pagalba arba/ ir pagal galimybes juos aplankant, tačiau pastebėtas atvejis, kai vaikas jaučia bendravimo su jam artima močiute trūkumą. Taip pat pastebėtas atvejis, kai pats vaikas nejaučia didelio bendravimo su giminaičiais poreikio, kuris parodo, kad vaikas šiuo metu jau yra atitolęs nuo gimtojoje šalyje likusių artimųjų.

- Išsiaiškinta, jog emigravusių vaikų teisė dalyvauti kultūriniame šalies gyvenime visais atvejais užtikrinama tėvų ar ugdymo įstaigų pagalba sudarant vaikams galimybes dalyvavauti įvairiuose renginiuose, užklasinėje vaikloje ir kt.
- Vaiko teisė į laisvalaikį, šiuo atveju į laisvą laiką, praleidžiamą su šeima užsienio šalyje, taip pat ne visais atvejais yra pakankamai užtikrinama, nes dėl laiko trūkumo arba/ir finansinių priežasčių kai kurios šeimos kartu laiką leidžia retai, daug rečiau nei visi to norėtų.
- Kalbant apie gyvenimo sąlygas užsienio šalyje, visais atvejais, tėvų požiūriu, vaikams sudarytos galimybės naudotis reikiamomis sveikatos priežiūros paslaugomis nemokamai. Taip pat užsienio šalyje, anot tėvų, vaikai turi geresnes mokymosi sąlygas, ateitį karjeros ir finansinio stabilumo atžvilgiu.

REKOMENDACIJOS

Tėvams

Atsižvelgiant į tai, kad vaikui migracija sukelia emocinius, psicholginius sunkumus, svarbu vaiką tinkamai paruošti jau prieš išvykimą. Į galutinio sprendimo emigruoti į užsienio šalį priėmimą visais atvejais reikėtų įtraukti vaikus: išklausyti jų nuomonę, nesutapus vaiko ir tėvų nuomonei, tartis, padėti vaikui palankiau vertinti situaciją. Atsižvelgiant į tai, kad minėtieji sunkumai vaikams dažnai kyla dėl kalbos barjero užsienio šalies mokyklose, reikėtų juos pradėti mokyti užsienio kalbos (kursai, mokymas namuose) kuo anksčiau, likus kuo daugiau laiko iki pradėjimo lankyti naują ugdymo įstaigą. Taip pat jau gyvenant užsienio šalyje, reikėtų rasti pakankamai laiko pabūti, bendrauti su vaikais. Tai nebūtinai turi būti brangios ar daug laiko užimančios pramogos, užtenka trumpo vakarinio pasivaikščiojimo, pasikalbėjimo išklausant vaikų problemas, jiems nerimą keliančius dalykus ar tiesiog jų pasisekimus.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. 1948 m. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija. (2006). *Valstybės žinios*, Nr. 68-2497. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=278385&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2016-02-18].
2. 1965m. Tarptautinė konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo. (1998). *Valstybės žinios,* Nr. 108-2957. Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0870461405C9 [žiūrėta 2016-02-18].
3. 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas. (2002). *Valstybės žinios*, Nr. 77-3288. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=174848&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2016-02-18].
4. 1966 m. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas. (2002). *Valstybės žinios,* Nr. 77-3290. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=174850&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2016-02-18].
5. 1984 m. Konvecija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą. (2006). *Valstybės žinios*, Nr. 80-3141. Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.65907434C239 [žiūrėta 2016-02-18].
6. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. (1995). *Valstybės žinios*, Nr. 60-1501.
7. 1996 m. Europos socialinė chartija (pataisyta). (2001). *Valstybės žinios,* Nr. 49-1704. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=42260&p_query=&p_tr2= [žiūrėta 2016-02-18].
8. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2000 m. Fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos. (2004). Valstybės žinios, Nr. 108-4037. Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.2B9DCE3E20E7 [žiūrėta 2016-02-18].

9. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos 2000 m. Fakultatyvinis protokolas dėl vaikų dalyvavimo ginkluotuose konfliktuose. (2002). *Valstybės žinios*, Nr. 126-5734. Prieiga per internetą: https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.03B32E24EAC4 [žiūrėta 2016-02-18].
10. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. (1996). *Valstybės žinios*, Nr. 33-807, 2 str., 9, 58, 59, 60 str. 1 d. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=26397 [žiūrėta 2016-02-10].
11. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Antroji knyga. Asmenys. 2.5, 2.9 straipsniai. Prieiga per internetą: http://www.infolex.lt/Portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=20799 [žiūrėta 2016-02-10].
12. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė. 3.164 str, 3.161 str. 3 d. , 3.163 str. 2 d. Prieiga per internetą: http://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=60696 [žiūrėta 2016-02-10].

Specialioji literatūra

13. Abramovich, Victor, Pablo Ceriani Cernadas and Alejandro Morlachetti. (2011). *The rights of children, youth and women in the context of migration: Conceptual basis and principles for effective policies with a human rights and gender-based approach.* Social and Economic Policy Working Paper. New York: UNICEF. Prieiga per internetą: http://www.unicef.org/socialpolicy/files/The_Rights_of_Children_Youth_and_Women_in_the_Context_of_Migration_FINAL.pdf [žiūrėta 2016-01-05].
14. Arts, K. (2014). "Twenty-Five Years of the United Nations Convention on the Rights of the Child: Achievements and Challenges". *Netherlands International Law Review*, 61(3), 267-303. doi: 10.1017/S0165070X14001272. [žiūrėta 2016-01-28].
15. Augutienė, R., ir Bartkevičienė, A. (2010). Prieglobstį gavusių užsieniečių integracijos ypatumai. Iš *Socialinis darbas. Profesinė veikla, metodai ir klientai: vadovėlis* (p. 531-536).Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.

16. Barcevičius, E., ir Žvalionytė, D. (2012). Įvadas. Iš *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija* (p. 17-29). Moksliniai redaktoriai: E. Barcevičius, D. Ţvalionytė. Vilnius: Vaga.
17. Barcevičius, E. (2012). Emigracija ir grįžtamoji migracija Vidurio ir Rytų Europoje: sėkmės istorija ar žlugusi svajonė? Iš *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija* (p. 31-74). Straipsnių rinkinys. Sudarytojai E. Aleksandravičius, D. K. Kuzmickaitė. Vilnius: Versus aureus.
18. Barkauskaitė, M., ir Mikalauskienė, J. (2011). Saugios aplinkos kūrimas bendrojo ugdymo mokykloje. *Pedagogika*, 103, 30-37. Prieiga per internetą: http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2011/103/barkmik30-37.pdf [žiūrėta 2016-03-12].
19. Berns, R. M. (2009). *Vaiko socializacija. Šeima, mokykla, visuomenė*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
20. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*: *Vadovėlis vadybos ir administravimo studentams.* Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
21. Breidokienė, R. (2009). *Emigracija ir vaikai.* Prieiga per internetą: http://www.psyvirtual.lt/straipsniai/2009/emigracija_ir_vaikai_1.html [žiūrėta 2016-03-12].
22. Butkus, M., ir Matuzevičiūtė, K. (2009). Emigracijos ir reemigracijos situacija Lietuvoje. *Vadyba*, 14(1): 27-32.
23. Cassidy, C. (2012). **"**Children's Status, Children's Rights and 'dealing with' Children". *International Journal of Childrens Rights*, *20*(1), 57-71. Prieiga per internetą: http://booksandjournals.brillonline.com/content/journals/10.1163/157181812x608282 [žiūrėta 2016-02-10].
24. Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approaches.* 2nd ed. Thousand Oaks, London: Sage Publications.
25. Česnavičius, D., ir Stanaitis, S. (2015). Lietuvos gyventojų migracija Europos iššūkių kontekste. *Geografija ir edukacija,* (3), 26-35. Prieiga per internetą: http://www.ge.leu.lt/index.php/GE/article/view/29/30 [žiūrėta 2016-02-03].
26. Damulienė, A. (2013). Migracijos problema Lietuvoje ir jos įtaka šalies ekonomikai. *Business systems and economics*, 3(1): 106-118.

27. Dapkus, M., ir Matuzevičiūtė, K. (2008). Lūkesčių įtaka emigracijai: Lietuvos atvejis. *Ekonomika ir vadyba.* Tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga, p. 343-349.
28. Drnovšek, M., Toplak, K. (2010). "Children and Migration: Introduction to the Thematic Section". *Dve domovini*, 32, 7-11, 13-17. Prieiga per internetą: http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-ORMWLSRM/?query=%27contributor%3dToplak%2c+Kristina%27&pageSize=25&language=eng&flocation=In%C5%A1titut+za+slovensko+izseljenstvo+in+migracije+ZRC+SAZU [žiūrėta 2016-02-11].
29. Europos migracijos tinklas. Prieiga per internetą: http://123.emn.lt/lt/bendros-tendencijos/migracija-10-metu-apzvalga [žiūrėta 2016-02-22].
30. Fominienė, V. B., Švagždienė, B., ir Mikalauskas, R. (2009). Naujų darbuotojų adaptacija šiuolaikinėje sporto organizacijoje. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (14): 87–94. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2009~ISSN_1648-9098.N_1_14.PG_87-94/DS.002.0.01.ARTIC [žiūrėta 2016-03-05].
31. Grugel, J. (2013). "Children's rights and children's welfare after the Convention on the Rights of the Child". *Progress in Development Studies,* 13(1), 19-30. Prieiga per internetą:http://www.read2write.net/public_html/read2write/10th%20Grade/I%20am%20Malala/CRC%20flyers/Children's%20rights%20and%20children's%20welfare%20after%20the%20Convention%20on%20th%20eRights%20of%20the%20Child.pdf [žiūrėta 2016-02-10].
32. Haug, S. (2008). "Migration Networks and Migration Decision-Making". *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 34, No. 4, pp. 585-605.
33. Herczog, M. (2012). "Rights of the Child and Early Childhood Education and Care in Europe". *European Journal of Education*, 47(4), 542-555.
34. Hodgkin R., ir Newwel P. (2002). *Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas.* Jungtinių Tautų vaikų fondas UNICEF.
35. Jonynienė, V. Ž. (2005). Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 15: 129–142.
36. Juozeliūnienė, I., Tureikytė, D., Žilinskienė, R., Būtėnaitė, R., ir Novikas, S. (2014). Emigrantai: „atstumtieji" ar nauji socialiniai veikėjai? *Filosofija. Sociologija,* 25 (4): 254-

262. Prieiga per internetą: http://www.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2014/4/254%E2%80%93262.pdf [žiūrėta 2016-02-11].

37. Kabašinskaitė, D. (2002). Vaikystės sociologija, vaikų teisės ir vaikų politika. *Filosofija, sociologija,* 3: 43-49.
38. Kairienė, B., ir Žiemienė, R. (2007). Vaiko teisių įgyvendinimo ypatumai šeimoje. *Socialinis darbas,* 6 (2): 43–50.
39. Kairienė, B., ir Dzindzalietienė, G. (2009). Teisinis švietimas – vaiko teisių įgyvendinimo prielaida. *Socialinis ugdymas,* 9 (20), 55-69. Prieiga per internetą: http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169803770/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content [žiūrėta 2016-02-20].
40. Kairienė, B. (2012). Tėvų ir vaikų santykių specifiškumas vaiko teisių įgyvendinimo požiūriu. *Socialinis darbas,* 11 (2): 391–399.
41. Kairienė, B. (2012). Vaiko teisinis statusas: įgyvendinimo problemos. *Socialinių mokslų studijos,* 4(4): 1443–1455.
42. Kaniušonytė, G., Truskauskaitė, I., Gervinskaitė L. (2012). *Psichologinės migracijos pasekmės šeimai. Vaikų emocinių ir elgesio sunkumų prevencija*. Vilnius: Edukologija.
43. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
44. Kumpikaitė, V., ir Žičkutė, I. (2012). Emigracijai įtaką darančių veiksnių analizę. *Economics and management,* 17(2): 740-746.
45. Kuzmickaitė, D. K. (2008). Vaikų švietimas užsienio šalyje. Iš *Emigracija ir šeima: vaikų ugdymo problemos ir iššūkiai* (p.105-152). Straipsnių rinkinys. Sudarytojai E. Aleksandravičius, D. K. Kuzmickaitė. Vilnius: Versus aureus.
46. Kuzmickas, B. J. (2006). Emigracija kaip iššūkis. Iš *Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai* (p. 66-68). Konferencijos medžiaga. Valstybės žinios: Vilnius. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/docs2/TKAKCQXM.PDF [žiūrėta 2016-02-05].
47. Lee, Y. (2013). "Address: Creating New Futures for All Children: The Promise of International Human Rights Law". *Australian International Law Journal*, 20, 3-16. Prieiga per internetą: http://www.austlii.edu.au/au/journals/AUIntLawJl/2013/2.html [žiūrėta 2016-01-28].

48. Lietuvos statistikos departamentas. (2016). Oficialiosios statistikos portalo duomenys. Prieiga per internetą: http://osp.stat.gov.lt/web/guest/statistiniu-rodikliu-analize?portletFormName=visualization&hash=49fe7533-9016-449b-b9c7-0505bf6f7cd0 [žiūrėta 2016-02-22].
49. Mama, R. S. (2010). "Needs, Rights, and the Human Family: The Practicality of the Convention on the Rights of the Child". *Child Welfare League of America*, 89(5), 177-189. Prieiga per internetą: http://search.proquest.com/openview/809960d1d4c06db26086e8c1c7cc5557/1.pdf?pq-origsite=gscholar&cbl=40853 [žiūrėta 2016-02-10].
50. Martinaitis, Ž., ir Žvalionytė, D. (2007). Emigracija iš Lietuvos: ką žinome, ko nežinome ir ką turėtume žinoti? *Politologija*, 3(47): 112-134.
51. Maslauskaitė, A., ir Stankūnienė, V. (2007). *Šeima abipus sienų. Lietuvos transnacionalinės šeimos genezė, funkcijos, raidos perspektyvos*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija.
52. Mazolevskienė, A., ir Montvilaitė, S. (2013). Ikimokyklinio amžiaus vaikų tautinio identiteto formavimo(si) ypatumai emigracijoje. *Pedagogika*, 109, 33-38. Prieiga per internetą: http://www.pedagogika.leu.lt/index.php/Pedagogika/article/view/105/95 [žiūrėta 2016-02-27].
53. O'Connell Davidson, J. and Farrow, C. (2007). *Child Migration and the Construction of Vulnerability*. Stockholm: Save the Children. Pieiga per internetą: http://www.childtrafficking.com/Docs/savechild_07_cmcv_0108.pdf [žiūrėta 2016-02-11].
54. Prieglobsčio ir migracijos politika Lietuvoje. (2012). Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija Europos migracijos tinklas.
55. Pukelienė, V., Glinskienė, R., Beržinskienė, D. (2007). Darbo jėgos migracija: globalinis aspektas. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, 2, 49-64. Prieiga per internetą: https://www.google.lt/?gws_rd=ssl#q=Darbo+j%C4%97gos+migracija:+globalinis+aspektas+2007+pukeliene [žiūrėta 2016-02-03].
56. Ražanauskaitė, J., Brazienė, R. (2010). Grįžtamoji lietuvių emigracija: prielaidos, požiūriai, kontekstas. *Filosofija. Sociologija.*, 21 (4), 285–297. Prieiga per internetą: http://www.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2010/4/285-297.pdf [žiūrėta 2016-02-05].
57. Reizgevičienė, R. (2010). Ekonominės ir socialinės emigracijos priežastys. *Ekonomikos ir vadybos aktualijos,* 79-88. Prieiga per internetą:

http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367173557225/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content [žiūrėta 2016-02-03].

58. Rudžinskienė, R., ir Paulauskaitė, L. (2014). Lietuvos gyventojų emigracijos priežastys ir padariniai šalies ekonomikai. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 8, 62-78.
59. Rupšienė, L., ir Batuchina, A. (2012). Lietuvos darbo migrantų pagalba savo mokyklinio amžiaus vaikams prisitaikyti naujoje mokykloje užsienyje. *Tiltai*, 61(4), 151-163. Prieiga per internetą: http://journals.ku.lt/index.php/tiltai/article/view/437/410 [žiūrėta 2016-02-05].
60. Ruxton, S. (2006). *What about Us? Children's Rights in the European Union: Next Steps.* Brussels: EURONET. Prieiga per internetą: http://www.crin.org/en/docs/Ruxton%20Report_WhatAboutUs.pdf [žiūrėta 2016-02-10].
61. Shamseldin, L. (2012). "Implementation of the United Nations Convention on the Rights of the Child 1989 in the Care and Protection of Unaccompanied Asylum Seeking Children: Findings from Empirical Research in England, Ireland and Sweden". *International Journal of Children's Rights,* 20, 90-121. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/275506070_Implementation_of_the_United_Nations_Convention_on_the_Rights_of_the_Child_1989_in_the_Care_and_Protection_of_Unaccompanied_Asylum_Seeking_Children_Findings_from_Empirical_Research_in_England_Ireland_ [žiūrėta 2016-02-02].
62. Sipavičienė, A., Gaidys, V., Dobrynina, M. (2009). *Grįžtamoji migracija: teorinės įžvalgos ir situacija Lietuvoje.* Mokslo studija. Vilnius: Europos migracijos tinklas, Tarptautinė migracijos organizacija, Socialinių tyrimų institutas.
63. Sipavičienė, A., Stankūnienė, V. (2011). Lietuvos gyventojų (e)migracijos dvidešimtmetis: tarp laisvės rinktis ir išgyvenimo strategijos. *Filosofija. Sociologija*, 22(4): 323-333.
64. Slušnienė, G., ir Kalendraitė, R. (2012). Pirmo kurso student adaptacijos ypatumai aukštojoje mokykloje. Klaipėdos valstybinė kolegija. Prieiga per internetą: https://ojs.kauko.lt/index.php/ssktpd/article/viewFile/323/321 [žiūrėta 2016-03-12].
65. Strateginių studijų centras. (2006). Lietuvos valstybės ilgalaikė strategija lietuvių emigracijos ir išeivijos atžvilgiu. Vilnius. Prieiga per internetą: http://www.elibrary.lt/resursai/Strateginiu_stud_centras_/Tyrimai/SSC_emigracija.pdf [žiūrėta 2016-01-12].

66. Šimanskienė, L., ir Paužolienė, J. (2013). Emigracija Lietuvoje: priežastys ir padariniai. *Regional formation and development studies,* 1(9): 146-156.
67. Šimkauskas, H. (2008, sausio 20). Kuo išaugs emigrantų vaikai? *Bernardinai.lt.* Prieiga per internetą: http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2008-01-20-kuo-isaugs-emigrantu-vaikai/29520 [žiūrėta 2016-01-10].
68. Šukytė, G. (2011 gruodžio 16). *Šeima kelia sparnus svetur: kaip padėti vaikams?* Prieiga per internetą: http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/tevams/seima-kelia-sparnus-svetur-kaip-padeti-vaikams/10984 [žiūrėta 2016-03-09].
69. Šutinienė, I. (2009). Lietuvių imigrantų požiūriai į lituanistinį vaikų ugdymą. *Filosofija. Sociologija,* 20(4), 310-317. Prieiga per internetą: http://www.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2009/4/310-317.pdf [žiūrėta 2016-03-12].
70. Tobin, J. (2013). Justifying Children's Rights. *Internationaljoumal of Children's Rights,* 2, 395-441. doi: 10.1163/15718182-02103004. [žiūrėtą 2016-02-02].
71. UNICEF Lietuva. Prieiga per internetą: http://www.unicef.lt/unicef-veikla/ [žiūrėta 2016-02-27].
72. UNICEF (2004). "A Child-Rights Approach on International Migration and Child Trafficking: A Unicef Perspective". Prieiga per internetą: http://www.un.org/en/development/desa/population/events/pdf/3/P06_UNICEF.pdf [žiūrėta 2016-02-10].
73. Urbonavičienė, I., ir Tvaronavičienė, M. (2008). Polinkis emigruoti: priežasčių paieškos. *Verslas: teorija ir praktika*, 9(4): 253-260.
74. Van Dalen, Hendrik P., and Henkens, K. (2008). Emigration Intentions: Mere Words or True Plans? Explaining International Migration Intentions and Behavior. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Kene_Henkens/publication/4785387_Emigration_Intentions_Mere_Words_or_True_Plans_Explaining_International_Migration_Intentions_and_Behavior/links/0912f50f3c9f41433e000000.pdf [žiūrėta 2016-01-05].
75. Zaiceva, A., and Zimmermann, K. (2008). "Scale, Diversity, and Determinants of Labour Migration in Europe", *Oxford Review of Economic Policy*, 24(3), 427-51. Prieiga per internetą: http://ftp.iza.org/dp3595.pdf [žiūrėta 2016-01-05].
76. *Žmogaus teisės Lietuvoje*. 2005. Vilnius: Naujos sistemos.

SANTRAUKA

Ramunė Vainauskaitė. Vaiko teisių užtikrinimas migracijos atveju: vaiko teisių apsaugos studijų programos magistro darbas / vadovas: doc. dr. Tomas Butvilas; Mykolo Romerio universitetas, Socialinės gerovės fakultetas. – Vilnius, 2016. – 103 p.

Migracija – plataus masto reiškinys visame pasaulyje. Lietuvoje paplitęs migracijos tipas yra ilgalaikė emigracija, kuri daro niegiamą įtaką šalies demografijai (gyventojų skaičiaus ir gimstamumo mažėjimas, gyventojų senėjimas), ekonomikai, emigravusių asmenų tautinės tapatybės išsaugojimui. Emigruoti dažniausiai paskatina ekonominiai motyvai. Pastebima, kad vis dažniau šeimos nusprendžia emigruoti su savo nepilnamečiais vaikais, kurie užsienio šalyje patiria emocinius, psichologinius, mokymosi, kalbos sunkumus. Taip pat silpnėja jų tautinė tapatybė. Visa tai prieštarauja geriausių vaiko interesų principui ir kitoms nuostatoms, kuriomis paremta Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija ir kiti vaiko teisių apsaugos dokumentai.

Taigi, pasirinktas tyrimo objektas – migraciją patyrusių vaikų (5-15m.) teisių užtikrinimas tėvų požiūriu. Tyrimo tikslas – atskleisti migraciją patyrusių vaikų teisių užtikrinimo ypatumus. Tyrimo uždaviniai: aptari migracijos sąvoką, priežastis ir padarinius Lietuvai ir iš jos emigruojantiems asmenims, išskiriant vaikų patiriamus sunkumus emigracijoje; apžvelgti vaiko teisių esminius principus, jų įgyvendinimo ypatumus ir tarptautinius dokumentus; išanalizuoti penkis atvejus vaiko teisių užtikrinimo migracijos atveju aspektu. Tyrimui atlikti pasirinkti metodai: Lietuvos ir užsienio autorių mokslinės literatūros bei kitų dokumentų analizė; struktūruota interviu ir atvejo analizė. Tyrime dalyvauja penkių šeimų tėvai, kuriems keliamas reikalavimas – būti Lietuvos emigrantais, kurie kartu su nepilnamečiais vaikais išvyko gyventi į užsienį.

Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad dauguma tiriamų šeimų nusprendė migruoti dėl ekonominių priežasčių, taip pat buvo šeima, kuri paminėjo socialinius veiksnius. Daugumos šeimų atvejais pastebima ir šeimų susijungimo tendencija. Patebėta, kad buvo situacijų, kuriose vaiko teisės pakankamai užtikrinamos ir kuriose – ne. Šeimai priimant galutinį sprendimą migruoti, ne visais atvejais buvo atsižvelgta į vaiko nuomonę. Daugumoje atvejų migracija vaikams sukėlė daug emocinių, mokymosi, kalbos sunkumų, tačiau ne visi užsienio ugdymo įstaigų mokytojai ar auklėtojai ėmėsi veiksmų problemoms spręsti. Vaiko teisė išsaugoti savo

tautinę tapatybę, ryšį su giminaičiais, teisė į laisvalaikį, šiuo atveju praleidžiamą su šeima, dėl įvairių priežasčių taip pat ne visais atvejais buvo tinkamai užtikrinta. Tuo tarpu vaiko dalyvavimas kultūriniame gyvenime, galimybė nemokamai naudotis reikalingomis sveikatos priežiūros paslaugomis, gyvenimo sąlygos, kurios tėvų nuomonė atitinka geriausius vaiko interesus, visais atvejais yra užtikrinamos.

Raktiniai žodžiai: vaiko teisės, užtikrinimas, migracija.

SUMMARY

Child Rights Assurance in the Case of Migration by Ramunė Vainauskaitė. Protection of the Rights of the Child Programme. Final Master Thesis. Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Tomas Butvilas, Mykolas Romeris University, Faculty of Social Welfare, Vilnius, 2016, 103 pp.

Migration is a worldwide phenomenon. A long - term international emigration is a type of migration which is common in Lithuania. It has a negative impact on the county's economy, demographics (aging population, population and birth rates decline), preservation of national identity. Economic reasons are considered to be the main reasons for people migration. Nowadays more and more parents decide to migrate with their children who are under eighteen years old. These children often face emotional, psychological, learning, speaking in a new language, preservation of national identity or other difficulties in a foreign country. Thus, migration often contravenes best interests of the child and other rights in the United Nations Convention on the Rights of the Child and other children's rights documents.

The object of the research was the assurance of the rights of the children (5-15yrs) migrated to another country. The aim of the research was to reveal peculiarities of the assurance of the rights of the child in the case of migration. The goals of the research were the following: to discuss the concept of migration, its reasons and negative influence on Lithuania and its emigrants, especially children migrated to another country; to provide an overview of the main children rights' principles, implementation and international documents; to analyze five different families' cases in terms of children rights' assurance in the cases of migration. The methods used in the research: the analysis of Lithuanian and foreign authors' scientific literature, other documents; structured interview; five different cases' analysis (case study). The main criterion for all participants of the research was to be migrated to a foreign country with their children who are under eighteen years old.

The results of the research showed that the majority of families decided to migrate for economic reasons. However, there was also the family who mentioned certain social factors as the main reason for migration. In many cases there also were families' reunification situations. There were cases in which children rights were sufficiently ensured and in which their assurance was not enough. Making a final decision to migrate, child's views were not always taken into account. In many cases children face emotional, learning difficulties as well difficulties to speak

in a foreign language but not all teachers or kindergarten teachers in educational institutions took action or measures in order to help them. Children's rights to preserve their ethnic identity, keep relationship with relatives and have free time, in this case with the main focus is on free time spent with family, were not always properly ensured. On the other hand, children's participation in a cultural foreign country's life, access to free health care services when it is necessary and the living conditions, which in parents' opinion correspond to best interests of their children, is ensured in all cases.

Keywords: child's rights, assurance, migration.

PRIEDAI

1 priedas

INTERVIU KLAUSIMŲ APRAŠAS

Mieli tėveliai,

esu Mykolo Romerio universiteto Vaiko teisių apsaugos magistrantūros studentė Ramunė Vainauskaitė ir rašau baigiamąjį darbą tema: „Vaiko teisių užtikrinimas migracijos atveju", todėl kreipiuosi į Jus, tėvus, kurie kartu su savo nepilnamečiais vaikais ilgesniam laikui išvykę gyventi į užsienį. Jūsų asmeninė patirtis naudinga tiriant iš Lietuvos emigravusių vaikų teisių užtikrinimą, todėl prašau atvirų ir išsamių atsakymų. Vardo, pavardės ar adreso pateikti nereikia, taigi, anonimiškumas garantuojamas.

Iš anksto dėkoju už Jūsų skirtą laiką!

1. Kurioje užsienio šalyje šiuo metu gyvente?

2. Kokie buvo pagrindiniai išvykimo gyventi į užsienį motyvai?

3. Prieš kiek laiko išvykote su visa šeima gyventi į užsienį?

4. Kiek nepilnamečių vaikų auga Jūsų šeimoje?

5. Kokio amžiaus buvo Jūsų vaikas/-ai kai išvykote su visa šeima gyventi į užsienį?

6. Kiek laiko likus iki išvykimo į užsienį pradėjote apie tai kalbėti su vaiku/-ais?

7. Kokia buvo Jūsų vaiko/-ų reakcija/nuomonė sužinojus apie planuojamą išvykimą gyventi į užsienį?

8. Kaip buvo atsižvelgta į vaiko nuomonę priimant galutinį sprendimą išvykti gyventi į užsienį?

9. Kokios informacijos apie naują šalį vaikui/-ams suteikėte prieš išvykstant ar jau atvykus gyventi į užsienį?

10. Kokiais būdais Jūsų vaikas/-ai susipažino su nauja kalba?

11. Kaip Jūsų vaikui/-ams sekėsi pritapti prie klasės ar/ir grupės draugų mokykloje ar/ir darželyje?

12. Jei Jūsų vaikas/-ai mokyklinio amžiaus, tai kaip jam/jiems sekėsi ką tik atvykus į užsienį ir kaip sekasi dabar mokytis pagal naują mokymosi programą?

13. Kokių veiksmų/priemonių ėmėtės, kad padėtumėte vaikui/-ams adaptuotis užsienio mokykloje ar/ir darželyje? (prisitaikymas prie naujos aplinkos, klasės, grupės draugų, mokymosi programos)

14. Kaip užsienio šalies mokytojai/-os ar/ir auklėtojai/-os padeda/padėjo Jūsų vaikui/-ams adaptuotis naujoje mokykloje? (prisitaikymas prie naujos aplinkos, klasės, grupės draugų, mokymosi programos)

15. Kaip Jūsų vaikas/-ai įsitraukia į kultūrinį užsienio šalies gyvenimą?

16. Kaip dažnai, lyginant su gyvenimu Lietuvoje, Jūsų šeima kartu leidžia laisvalaikį užsienyje? Jei dažniau ar rečiau, tai kokios to priežastys?

17. Kokiais būdais užtikrinat, kad Jūsų vaikas/-ai būdamas/-i užsienyje išsaugotų savo tautinę tapatybę?

18. Kokiais būdais Jūsų vaikas/-ai palaiko ryšius su gimtoje šalyje likusiais giminaičiais?

19. Kokias galimybes naudotis užsienio šalies sveikatos priežiūros paslaugomis turi Jūsų vaikas/-ai?

20. Kaip manote, Lietuvoje ar užsienyje Jūsų vaikas/-ai turi geresnes gyvenimo sąlygas? Pagrįskite savo nuomonę.

2 priedas

ATSAKYMAI Į INTERVIU KLAUSIMUS

A šeima (vienišos motinos atsakymai)

1. **Kurioje užsienio šalyje šiuo metu gyvente?**

   Anglijoj

2. **Kokie buvo pagrindiniai išvykimo gyventi į užsienį motyvai?**

   Vykau gyventi pas savo suaugusius sūnų ir dukrą, kurie į užsienį išvyko prieš šešis ar beveik septynis metus. Jie mane ir įkalbėjo, dažnai pasakodavo, kad Anglijoj galima daugiau užsidirbti ir geriau gyventi.

3. **Prieš kiek laiko išvykote su visa šeima gyventi į užsienį?**

   Prieš 3 metus.

4. **Kiek nepilnamečių vaikų auga Jūsų šeimoje?**

   Vienas nepilnametis sūnus, o kiti du vaikai jau suaugę.

5. **Kokio amžiaus buvo Jūsų vaikas/-ai kai išvykote su visa šeima gyventi į užsienį?**

   7 metų.

6. **Kiek laiko likus iki išvykimo į užsienį pradėjote apie tai kalbėti su vaiku/-ais?**

   Maždaug likus pusmečiui iki išvykimo vaikui pasakiau apie savo planus.

7. **Kokia buvo Jūsų vaiko/-ų reakcija/nuomonė sužinojus apie planuojamą išvykimą gyventi į užsienį?**

Vaikas kartu ir norėjo, ir nenorėjo. Jis džiaugėsi, kad pamatys naują šalį, daug visko naujo bus jo gyvenime, bet labai nenorėjo Lietuvoj palikti visų savo draugų, bijojo, kad bus sunku rasti naujų. Kartais klausdavo, ar tikrai negalime pasilikti Lietuvoj, bet aš vaikui visada sakydavau, kad mes Anglijoj gyvensim dar geriau.

8. Kaip buvo atsižvelgta į vaiko nuomonę priimant galutinį sprendimą išvykti gyventi į užsienį?

Kai vaikui pasakiau apie išvykimą, jau viskas buvo nuspręsta. Negalėjau atidėti planų vien dėl to, kad vaikas bijo palikti savo draugus. Paaiškinau jam, kad greit susiras naujų, tik nereikia bijoti.

9. Kokios informacijos apie naują šalį vaikui/-ams suteikėte prieš išvykstant ar jau atvykus gyventi į užsienį?

Apie pačią šalį vaikui nebuvo labai daug pasakota, nes pati prieš išvykimą nebuvau lankiusis Anglijoj. Vyresni vaikai visada patys grįždavo į Lietuvą mūsų aplankyti. Tai jie kažkiek apie gyvenimą, žmones Anglijoj buvo papasakoję mažesniam broliui. Man pačiai buvo aktualiau informacija apie darbo galimybes ir panašiai. Vaikui pasakojau, jog reikės sunkiai ir daug dirbti, anglų kalbą mokytis.

10. Kokiais būdais Jūsų vaikas/-ai susipažino su nauja kalba?

Mes į Angliją atvykom liepos mėnesį, todėl du vasaros mėnesius jį kalbos truputėlį mokė vyresnė sesuo. Daugiausiai tik pagrindinius dalykus: kaip paprašyti pagalbos, kažko svarbaus paklausti. Nuo rugsėjo mėnesio vaikas pradėjo lankyti mokyklą ir ten mokėsi kalbos.

11. Kaip Jūsų vaikui/-ams sekėsi pritapti prie klasės ar/ir grupės draugų mokykloje ar/ir darželyje?

Labai sunkiai, nes vaikas lėtesnio būdo, verkėm abu – ir aš, ir jis. Gerai, kad anglai vaikai draugiški, tai jie visur jį vedėsi kartu žaisti, bandė susidraugauti. Klasėje mokėsi ir

keturi lietuviai, jie nebuvo tokie draugiški, mėgdavo pasityčioti, kad vaikas dar nemoka kalbos, o jie jau įgudę. Kasdien eidamas į mokyklą, vaikas verkdavo, visada nerimaudavo ir jaudindavosi, psichologiškai buvo labai sunku.Vėliau apsiprato. Dabar vaikas lanko naują mokyklą, ten visi draugiški.

12. **Jei Jūsų vaikas/-ai mokyklinio amžiaus, tai kaip jam/jiems sekėsi ką tik atvykus į užsienį ir kaip sekasi dabar mokytis pagal naują mokymosi programą?**

Čia aštuntokai mokosi tą, ką Lietuvoj mokosi ketvirtokai. Pagrindinės mokymosi problemos buvo dėl kalbos, tačiau metų bėgyje kalbą pramoko ir dabar mokytis vaikui lengva, namų darbų daug neužduoda.

13. **Kokių veiksmų/priemonių ėmėtės, kad padėtumėte vaikui/-ams adaptuotis užsienio mokykloje ar/ir darželyje? (prisitaikymas prie naujos aplinkos, klasės, grupės draugų, mokymosi programos)**

Nupirkom žodynus, kasdien rašėm po kelis žodžius, juos mokėmės, vertėm. Daug kalbėjom, kad jis turi stengtis, nebijot bendraut su kitais, kad tuoj apsipras ir viskas bus gerai.

14. **Kaip užsienio šalies mokytojai/-os ar/ir auklėtojai/-os padeda/padėjo Jūsų vaikui/-ams adaptuotis naujoje mokykloje? (prisitaikymas prie naujos aplinkos, klasės, grupės draugų, mokymosi programos)**

Mokykloje kur vaikas mokosi, buvo dvi ketvirtos klasės. Iš pradžių pateko į klasę, kur jam nepatiko, nes sunkiai sekėsi susibendraut su klasės draugais, mokytoja mažai stengdavosi jam padėti mokytis, supažindino tik su pagrindinėm taisyklėm, ypatingo dėmesio neskyrė, nes klasėje ir taip buvo daug užsieniečių vaikų. Paprašiau, kad jį perkeltų į kitą klasę, ten situacija buvo geresnė, kita mokytoja daugiau pagalbos suteikė. Kiek žinau, mokytoja visada paklausdavo, kaip jam sekasi, ar reikia padėti, buvo atidesnė jam tol, kol vaikas apsiprato. Klasėje vaikas gana greitai pats susibendravo su klasiokais.

15. **Kaip Jūsų vaikas/-ai įsitraukia į kultūrinį užsienio šalies gyvenimą?**

Mokykloje yra užklasinės veiklos, bet vaikas nelabai jų nori lankyti, tingi. Mokykla rudenį kartą per savaitę tris mėnesius veždavo į baseinus, veža gana dažnai į nemokamas ekskursijas į kitus miestus. Kartais išeina su sese kur nors mieste pabūti, jei vyksta koks renginys ar šventė. Su manim eina į parką, karuseles, gal tik ne taip dažnai kaip su sese, nes aš iš darbo grįžtu pavargus.

16. Kaip dažnai, lyginant su gyvenimu Lietuvoje, Jūsų šeima kartu leidžia laisvalaikį užsienyje? Jei dažniau ar rečiau, tai kokios to priežastys?

Dažniau, nes finansinė padėtis pagerėjo, todėl daugiau galim sau leisti kažkur išeiti, kažką nusipirkti, kažką pamatyti. Nereikia sukt galvos dėl pinigų.

17. Kokiais būdais užtikrinat, kad Jūsų vaikas/-ai būdamas/-i užsienyje išsaugotų savo tautinę tapatybę?

Skaitom lietuviškas knygas, žiūrim lietuvišką televiziją, neatsisakom ir savo papročių, pagal juos švenčiam kalėdas, velykas. Kiekvieną dieną valgom lietuvišką maistą, pas mus duona, sūris, dešra būna tik lietuviški.

18. Kokiais būdais Jūsų vaikas/-ai palaiko ryšius su gimtoje šalyje likusiais giminaičiais?

Kartą per metus vykstame į Lietuvą atostogauti, vaikas per „skype“ ir telefonu gana dažnai su savo teta. Daugiau giminių Lietuvoje nelabai turime.

19. Kokias galimybes naudotis užsienio šalies sveikatos priežiūros paslaugomis turi Jūsų vaikas/-ai?

Vaikams iki 16 metų garantuojamas nemokamas gydymas, tai gauname reikalingas sveikatos priežiūros paslaugas nemokamai.

20. Kaip manote, Lietuvoje ar užsienyje Jūsų vaikas/-ai turi geresnes gyvenimo sąlygas? Pagrįskite savo nuomonę.

Užsienyje. Todėl, kad čia suteiktos visos galimybės mokytis, mokslas nemokamas, gana anksti galima pasirinkti tam tikros srities dalykus, kuriuos norėsi mokytis ir vėliau įgyti specialybę. Mokykloje visos priemonės duodamos – nereikia patiems neštis knygų, rašymo

priemonių, net sportinius treningus mokykloje duoda, tik uniformas reikia nusipirkti ir viskas. Čia geresnės finansinės sąlygos. Visos šeimos nepriklausomai nuo jų finansinės padėties kiekvieną mėnesį gauna po 82 svarus, o aš esu vieniša mama tai dėl to gaunu dar 247 svarus.

B šeima (tėvų atsakymai)

1. **Kurioje užsienio šalyje šiuo metu gyvente?**

   Vokietijoje

2. **Kokie buvo pagrindiniai išvykimo gyventi į užsienį motyvai?**

   Noras turėti geresnę gyvenimo kokybę (geresnis uždarbis, kas sąlygotų ir didesnes galimybes).

3. **Prieš kiek laiko išvykote su visa šeima gyventi į užsienį?**

   2011 m.

4. **Kiek nepilnamečių vaikų auga Jūsų šeimoje?**

   Trys: 15, 11 ir 5 metų

5. **Kokio amžiaus buvo Jūsų vaikas/-ai kai išvykote su visa šeima gyventi į užsienį?**

   10, 6 metai ir 8 mėn.

6. **Kiek laiko likus iki išvykimo į užsienį pradėjote apie tai kalbėti su vaiku/-ais?**

   Prieš tris mėnesius iki išvažiavimo maždaug.

7. **Kokia buvo Jūsų vaiko/-ų reakcija/nuomonė sužinojus apie planuojamą išvykimą gyventi į užsienį?**

   Vaikai labai džiaugėsi, nes Vokietijoje jau buvom ne kartą buvę (gyvena mano sesuo), ši šalis labai vaikams patiko, o ir norėjo būti arčiau tetos.

8. **Kaip buvo atsižvelgta į vaiko nuomonę priimant galutinį sprendimą išvykti gyventi į užsienį?**

   Vaikai labai norėjo, todėl nebuvo jokių problemų.

9. **Kokios informacijos apie naują šalį vaikui/-ams suteikėte prieš išvykstant ar jau atvykus gyventi į užsienį?**

   Kaip jau minėjau, vaikai keletą kartų jau buvo buvę Vokietijoje, todėl labai daug klausimų nekilo. Pagrindinis klausimas buvo dėl mokyklos ir kalbos, todėl papasakojom kiek patys žinojom.

10. **Kokiais būdais Jūsų vaikas/-ai susipažino su nauja kalba?**

    Atvažiavom į Vokietiją birželio mėnesį, o rugėsjo mėnesį jau pradejo vaikai lankyti mokyklą Vokietijoje. Prieš tai kalbos šios nemokejo, todėl mums pasisekė, kad netoliese buvo mokykla, kurioje buvo speciali integracinė klasė. Ten teikiamas didelis dėmesys kažkokių problemų turintiems vaikams, tame tarpe ir vokiečių kalbos nemokantiems. Per tris keturis mėnesius vaikai (būdami atitnkamai 3 ir 1 klaseje) labai greitai pradėjo kalbėti vokiškai ir savo įgudžius tobulina iki šiol.

11. **Kaip Jūsų vaikui/-ams sekėsi pritapti prie klasės ar/ir grupės draugų mokykloje ar/ir darželyje?**

    Pirmas pusmetis buvo manau sunkiausias būtent dėl kalbos barjero. Buvo visko: ir didelių baimės akių ir ašarų. Mažiausiam vaikui darželyje tikriausiai adaptuotis sekėsi sunkiausiai, nes reikejo priprasti, kad mamos nėra šalia, o ir svetima kalba (namie kalbame tik lietuviškai). Mokykloje mums pasisekė labiau, nes mokytojai buvo tolerantiškeni ir labai palaikė vaikus, darželyje kiek sunkiau, matyt priklauso, koks pedagogas šalia.....

12. **Jei Jūsų vaikas/-ai mokyklinio amžiaus, tai kaip jam/jiems sekėsi ką tik atvykus į užsienį ir kaip sekasi dabar mokytis pagal naują mokymosi programą?**

    Į Vokietiją vyriausias vaikas atvyko baigęs tris klases, tačiau pasitarę su mokyklos diretoriumi, nusprendėm, kad dėl kalbos barjero būtų protingiausia vėl į trečią klasę

eiti, tuo labiau, kad kursas galbūt panašus ir pažystamas bus. Kita svarbi priežastis buvo ta, kad čia po ketvirtos klasės sprendžiasi, į kokią mokyklą vaikas paklius. Ta prasme, po pagrindinės 4 klasių mokyklos skirstosi į: 1. Paprasta mokykla 2. Realinė 3. Gimnazija. Sprendimas pasitvirtino, vaikai pramoko kalbą ir abu įstojo į realinę mokyklą, kas suteikia didesnę galimybę renkantis vėliau profesiją.

13. **Kokių veiksmų/priemonių ėmėtės, kad padėtumėte vaikui/-ams adaptuotis užsienio mokykloje ar/ir darželyje? (prisitaikymas prie naujos aplinkos, klasės, grupės draugų, mokymosi programos)**

Stengėmes palaikyti ryšį su mokytojais, kartu spręsti iškilusias problemas, taip pat namuose daug kalbejomes, skatinom bendrauti su klasiokais, dalyvauti ir kviestis į gimtadienius. Darželyje buvo sunkiau, nes vaikas pradėjęs lankyti darželį, pradėjo dažnai sirgti, mažai bendravo su kitais vaikais, todėl kalbos mokintis sekėsi daug sunkiau. Dabar mažiausias lanko logopedą, kuris padeda mokytis kalbos, o taip pat tris kartus savaitėje vyksta vokiečių kalbos nemokanties ar silpnai mokantiems vaikams, pamokėlės. Deja, ne visos auklėtojos yra vienodai motyvuotos. Labai stengiamės palaikyti ir motyvuoti mažiausiąjį savo vaiką, kad viskas bus gerai, išmoks kalbą, susiras kaip ir vyresnėliai draugų, pradės lankyti mokyklą.

14. **Kaip užsienio šalies mokytojai/-os ar/ir auklėtojai/-os padeda/padėjo Jūsų vaikui/-ams adaptuotis naujoje mokykloje? (prisitaikymas prie naujos aplinkos, klasės, grupės draugų, mokymosi programos)**

Mūsų vyresnieji vaikai lankė integracinę klasę, ten kiekvienam vaikui skiriamas individualus dėmesys, jo problemoms (15 vaikų klasėje ir 4 mokytojai), todėl rezultatas buvo akivaizdus ir greitas. Darželio politika mums nepatinka asmeniškai visai. Grupėje yra vaikai nuo 3 iki 6 metų. Neteko matyti bendros veiklos, bendrų darbelių, nemoko nei eileraščių, nei dainelių. Kiekvienas vaikas pats savarankiškai ieškosi veiklos, todel mūsų akimis, savotiškas chaosas. (Vyresnieji vaikai lankė Lietuvoje darželį, todėl yra su kuo palyginti). Tokioje aplinkoje vaikui padėti vargu ar galima, bent jau taip atrodo.

15. **Kaip Jūsų vaikas/-ai įsitraukia į kultūrinį užsienio šalies gyvenimą?**

Dalyvauja užklasinėje veikloje, lanko įvairius būrelius, visi kartu išeiname į miestą, aplankome naujas vietas.

16. Kaip dažnai, lyginant su gyvenimu Lietuvoje, Jūsų šeima kartu leidžia laisvalaikį užsienyje? Jei dažniau ar rečiau, tai kokios to priežastys?

Atvykę į svečią šalį, pradėjome dažniau laisvalaikį leisti kartu, keliauti, nes atvykę čia beveik nieko nepažinojome, kalbos nemokėjome, tai tikrai vienijo, norėjome vienas kitą palaikyti.

17. Kokiais būdais užtikrinat, kad Jūsų vaikas/-ai būdamas/-i užsienyje išsaugotų savo tautinę tapatybę?

Mūsų namuose yra kalbama tik LIETUVIŠKAI ir tuo didžiuojamės, žiūrime lietuvišką televiziją, sekame visus įvykius Lietuvoje. O ir stengiamės išsaugoti ir vaikams perduoti kiek įmanoma daugiau lietuvybės ir jos tradicijų (šventės, patiekalai).

18. Kokiais būdais Jūsų vaikas/-ai palaiko ryšius su gimtoje šalyje likusiais giminaičiais?

Šiais laikais „visagalis“ internetas, susisiekiame ir telefonu, esant galimybei, aplankome Lietuvą ir ten visi susitinkame. Tik mūsų mylima močiutė nelabai nori draugauti su kompiuteriu. Mūsų mažiausioji dažnai prašo paskambint močiutei, bet ir telefonu ją retai gaunasi pagauti.

19. Kokias galimybes naudotis užsienio šalies sveikatos priežiūros paslaugomis turi Jūsų vaikas/-ai?

Čia medicina ir medikamentai (įskaitant vitaminus, kremus ir pan) iki 18 metų (mokantis ir ilgiau) yra visiškai nemokama.

20. Kaip manote, Lietuvoje ar užsienyje Jūsų vaikas/-ai turi geresnes gyvenimo sąlygas? Pagrįskite savo nuomonę.

Vokietijoje vaikai turi didesnes galimybes, jei to būtų galima pasiekti Lietuvoje, būtume tikrai neišvykę. Čia gavęs išsilavinimą ir įgijęs specialybę jaunas žmogus,

***tikrai turės darbą**, o atlyginimas bus pakankamas, kad save išlaikyti, suteikti sau pilnavertį gyvenimą. Manau to pilnai pakanka.....*

C šeima (tėvų atsakymai)

1. **Kurioje užsienio šalyje šiuo metu gyvente?**

   Mūsų šeima gyvena Vokietijoj.

2. **Kokie buvo pagrindiniai išvykimo gyventi į užsienį motyvai?**

   Motyvų persikelti dirbti į kitą šalį buvo labai daug. Pagrindiniais motyvais galėčiu įvardinti – saviraiškos galimybių trukūmą, žmogaus, kaip asmenybės nevertinimą, socialinių garantijų ir apsaugos trūkumą, vaikams po pamokų užimtumo nebuvimą. Mokykloje, manęs netenkino mokytojų požiūris į mokinius. Jei vaikas aktyvesnis ir labiau niekadėjas, šiuo atveju mano vaiko atvejas, šis lieka labiau atstumtas ir nekreipiama dėmesio jis suprato ar ne. Vaikas jokių būrelių nelankė, nes nesiderindavo mokyklos baigimo laikas ir būrelių. Po mokyklos vaikas turėdavo slampinėti po miestą be suaugusio priežiūros. Mes Lietuvoje, gyvendami provincijoje, ganėtinai neblogai uždirbome. Laikui bėgant pastebėjome, kad reikalauja darbdaviai didesnės atsakomybės už tą patį atlyginimą. Daugiau rezultatyvumo su tais pačiais ištekliais ir nulinėmis investicijomis.

3. **Prieš kiek laiko išvykote su visa šeima gyventi į užsienį?**
   Pirmiausiai išvyko vyras, po to atvykau aš su vaiku. Vyras Vokietijoje yra 4 metai, o mes – 2 metus. Kad nebūtų kultūrinio šoko, tuos du metus mes su vaiku tris kartus per metus viešėdavome Vokietijoje. Vaiko mes nenorėjome per prievartą vežti, jis pats turėjo suprasti, norėti ir nuspręsti ar jis nori gyventi kitur, bet ne Lietuvoje.

4. **Kiek nepilnamečių vaikų auga Jūsų šeimoje?**

   1 vaikas

5. **Kokio amžiaus buvo Jūsų vaikas/-ai kai išvykote su visa šeima gyventi į užsienį?**

   13 metų amžiaus

6. **Kiek laiko likus iki išvykimo į užsienį pradėjote apie tai kalbėti su vaiku/-ais?**

Kaip jau sakiau, ruoštis išvykimui mes pradėjome išvykus šeimos galvai. Du metus iki mano ir vaiko išvykimo į Vokietiją intensyviau mokėmės vokiečių kalbos, buvau užrašiusi mus į kursus. Ieškojome įvairių galimybių kaip girdėti vokiečių kalbą. Viena laimė, mokykloje vaikas pasirinko antrą užsienio kalbą – vokiečių. Susidūrėme su problema. Vaikas buvo imlus vokiečių kalbai, gal dėl to, kad mes atostogaudavo pirmai progai pasitaikius Vokietijoje, jis turėjo susiradęs draugų, su jais kontaktuodavo vokiškai. Vokiečių kalbos mokytoja žinojo, kad vaikas smarkiai pasistūmėjo vokiečių kalboje, todėl labiau mokino tuos, kuriems tai nauja ir nežinoma. Jokių papildomų užduočių vaikas negaudavo, galiausiai aptingo ir nebesimokė vokiečių kalbos, gaudavo labai prastus įvertinimus. Jam nebuvo įdomu tai ką jis jau žinojo.

7. **Kokia buvo Jūsų vaiko/-ų reakcija/nuomonė sužinojus apie planuojamą išvykimą gyventi į užsienį?**

Pirma reakcija – teigiama. Vienintelis klausimas „kaip mano draugai?"

8. **Kaip buvo atsižvelgta į vaiko nuomonę priimant galutinį sprendimą išvykti gyventi į užsienį?**

Mes seniai planavome, bet ryžomės išvykti tik tada, kai vaikas suprato, ko mes norime ir kad jam tai yra palanku. Mes darėme viską, kad tik jis norėtų išvykti, tuo pačiu suteikdami visas galimybes jam pačiam nuspręsti.

9. **Kokios informacijos apie naują šalį vaikui/-ams suteikėte prieš išvykstant ar jau atvykus gyventi į užsienį?**

Pirminę informaciją vaikas apie šalį į kurią ketiname vykti gavo iš knygų. Tiesa, susidūrėme su problema, lietuviški knygynai neturėjo knygų užsienio kalba. Kai vykome atostogauti, visada parsiveždavome vokiškų knygų. Vaikas labai džiaugdavosi naujai susirastais draugais. Žinoma kalbos barjeras buvo, bet nebuvo baimės kalbėti. Nebijojo klysti kalbant ir būti pataisytam. Ko nemokėjo pasakyti, parodydavo gestais. Tuo metu kai atostogaudavom, stengdavomės aplankyti kokią pilį ar dvarą, pasigrožėti architektūra, sukurti šiltus prisiminimus ir emocijas vaikui, žinoma ir sau.

Vienintelis neigiamas dalykas vaikui – tiek Lietuvoje, tiek Vokietijoje jis privalės eiti į mokyklą.

10. Kokiais būdais Jūsų vaikas/-ai susipažino su nauja kalba?

Pirmiausia tai noras bendrauti su vokiečiais draugais. Jis puikiai suprato, kad norint su jais kalbėti, jis turi mokytis naujos kalbos, tai yra būtent – vokiečių kalbą. Taip pat padėjo, kad kartu su vaiku įsitraukdavom į knygų skaitymą, žodžių mokymąsi, vokiškos animacijos žiūrėjimą (parsiveždavome CD ir DVD).

11. Kaip Jūsų vaikui/-ams sekėsi pritapti prie klasės ar/ir grupės draugų mokykloje ar/ir darželyje?

Iš tiesų, vaikas pritapo nesunkiai naujoje klasėje ir naujoje mokykloje. Mūsų vaikas yra labai aktyvus ir bendraujantis, nepiktybinis, labiausiai jam padėjo pritapti mergaitės. Pamenu, pasakodavo, rodė kur kurios klasės, kaip reikia užsisakyti maistą, visos norėjo būti jo pora, lydėdavo namo. Neišvengė ir blogumų. Kadangi jis su mergaitėmis labiau bendravo, iš jo juokėsi, kad ir jis mergaitė. Pasiskundė mums, mes savo ruožtu nuėjome į mokyklą. Konflikto nekilo, patyčios toliau nebesitęsė. Pasirodo, prasivardžiuodavo lenkų tautybės mokiniai, jo klasiokai.

12. Jei Jūsų vaikas/-ai mokyklinio amžiaus, tai kaip jam/jiems sekėsi ką tik atvykus į užsienį ir kaip sekasi dabar mokytis pagal naują mokymosi programą?

Tiek man, tiek vaikui, buvo lengvas šokas švietimo sistemos klausimu, nes ji labai skyrėsi nuo lietuviškos. Yra trys mokyklų pakopos, vaikai neapkraunami papildomais darbais arba nepatinkančiais dalykais. Tarkim, jei vaikas gabus piešimui, jis gali aktyviau piešti, jei vaikas neturi fantazijos, jis privalo atlikti tik tuos darbus, už kuriuos reikia atsiskaityti. Yra labai daug įvairių klasės projektų. Reikėjo prie naujos tvarkos priprasti, tačiau mums ir mūsų sūnui ji priimtina. Vaikui sekasi gerai mokytis. Pagrindinius dalykus, tokius kaip matematika ar vokiečių kalba, jis mokosi sistemingai, o ne šuoliais kaip Lietuvoje. Visko mokomasi lėčiau, bet aiškiai ir konkrečiai, žinios labiau koncentruotos. Lietuvoje svarbiausia buvo praeiti kursą, bet ne suprasti, o čia svarbiausia suprasti tai ko mokomasi.

13. **Kokių veiksmų/priemonių ėmėtės, kad padėtumėte vaikui/-ams adaptuotis užsienio mokykloje ar/ir darželyje? (prisitaikymas prie naujos aplinkos, klasės, grupės draugų, mokymosi programos)**

Mūsų situacijoje tėvai nebuvo pagrindinė pagalba adaptuojantis vaikui mokykloje. Didžiulę pagalbą suteikė užimtumo grupė. Vaikas po pamokų eina į jaunimo užimtumo centrą. Ten jis būna nuo 14 h iki 20.30 h.. Tėvams nereikia nervintis ir galvoti, šlaistosi vaikas gatvėmis ar ne, pavalgęs ar ne, pamokos padarytos ar ne. Mes galėjome jam padėti visose pamokose, bet mūsų pagalba būtų buvusi lietuviška, tai yra aiškinę būtume gimtąja kalba, o jam reikėjo aiškinti vokiškai. Tad labiausiai su pamokomis padėjo užimtumo centro darbuotojai. Tiesa, negiriu tų darbuotojų, nes jie padėjo ne tik mano vaikui daryti namų darbus, bet ir vokiečiams vaikams, kurie lanko tą grupę ir kurių tėvai iki vėlumos arba dirba pamaininį darbą. Pati didžiausia mūsų pagalba – leidimas visur važiuoti ir visuose renginiuose dalyvauti. Renginiai arba kelionės nekainuoja, vaikui reikia tik pasiimti maisto ir gėrimų, bei nedaug pinigų.

14. **Kaip užsienio šalies mokytojai/-os ar/ir auklėtojai/-os padeda/padėjo Jūsų vaikui/-ams adaptuotis naujoje mokykloje? (prisitaikymas prie naujos aplinkos, klasės, grupės draugų, mokymosi programos)**

Mūsų vaikas lanko vokišką mokyklą ir mūsų mieste nėra kitos lietuvių šeimos. Mokytojai labai geranoriški. Jokių mokinių išskirimų. Labai padėjo klasės auklėtoja ir klasiokai prisitaikyti naujoje mokykloje. Jei mokinys pasielgė negerai arba bėdų pridarė, tučtuojau pranešama telefonu tėvams. Taip pat, jei vaikas puikiai atliko pavestą užduotį, taip pat yra skambinama ir pranešama džiugi žinia. Vaikams teko savanoriauti, nes buvo klasėje toks projektas „bendravimas su pagyvenusiais žmonėmis senelių namuose“. Jie ėjo pasivaikščioti, piešė, kalbėjosi, net šoko. Taip pat buvo projektas „kalėjimas“. Vaikai vyko į teismo rūmus, taip pat turėjo galimybę pabūti teisėjais, nusikaltėliais, advokatais. Tikrai labai padeda prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų. Vaikas jaučiasi ne tik reikalingas, bet ir pagalbininkas.

15. **Kaip Jūsų vaikas/-ai įsitraukia į kultūrinį užsienio šalies gyvenimą?**

Vaikai dažnai lanko muziejus, važiuoja į ekskursijas po pilis, dvarus, bažnyčias, klausosi istorijos pasakojimų, mokykloje žiūrimi ne tik istoriniai filmai, bet ir

švietėjiški filmukai. Neapsieinama ir be pramogų, dažnai vyksta į vandens parkus, į kiną, lankosi kavinėse, mokoma etikos prie stalo, elgesio taisyklių, ugdoma pagarba vyresnio ir senyvo amžiaus žmonėms.

16. Kaip dažnai, lyginant su gyvenimu Lietuvoje, Jūsų šeima kartu leidžia laisvalaikį užsienyje? Jei dažniau ar rečiau, tai kokios to priežastys?

Mūsų šeima nepraleidžia labai daug laiko kartu, nes iš tikrųjų visi esame labai užimti savo darbais. Manau ne laiko kiekis svarbus, bet to laiko kokybė. Namie turime kompiuterinių žaidimų, kuriuos žaidžiame visa šeima. Taip pat mėgstame stalo žaidimus – antimonopolį ar „laivelius". Vienas labiausiai užkrečiantis žaidimas – dėlionės. Čia išvystyta dviračių infrastruktūra, labai mėgstamas mūsų užsiėmimas – dviračiais važiuoti iki oro uosto (gyvename iki 10 km nuo jo), žiūrėti į besileidžiančius ir kylančius lėktuvus. Nesu greito maisto mėgėja, bet stengiamės bent vieną kartą per mėnesį su šeima pasmaguriauti „McDonalds" arba „BurgerKing'o" produkcija. Tiek Vokietijoje, tiek Lietuvoje skirdavom panašiai laiko praleisti kartu , bet jis nebuvo toks įvairus. Gal todėl, kad viskas įprasta, o Vokietijoje viskas neištirta, dar nepabodę.

17. Kokiais būdais užtikrinat, kad Jūsų vaikas/-ai būdamas/-i užsienyje išsaugotų savo tautinę tapatybę?

Mes neverčiame vaiko saugoti tapatybės. Kalbame lietuviškai tik namie. Bet kuo toliau, tuo mažiau ir patys namie bendraujame gimtąja kalba. Šeimos draugai ne lietuviai, o vietiniai atvykėliai arba vokiečiai, sūnaus panelė taip pat vokietė. Ateityje ketiname atsisakyti Lietuvos pilietybės.

18. Kokiais būdais Jūsų vaikas/-ai palaiko ryšius su gimtoje šalyje likusiais giminaičiais?

Vienintelė išeitis – bendravimas per „skype". Kai galima kalbėti ir tuo pat metu matyti artimuosius. Su draugais ryšiai arba nutrūkę, arba bendravimas minimalus. Vaikas į Lietuvą nesiveržia ir net nenori. Būna tokie momentiniai kaprizai, kaip

„sėdam ir skrendam arba važiuojam“, bet vos tik esantys draugai parašo žinutę, visi norai vykti Lietuvon atidedami neribotam laikui.

19. Kokias galimybes naudotis užsienio šalies sveikatos priežiūros paslaugomis turi Jūsų vaikas/-ai?

Mūsų šeima yra apdrausta sveikatos draudimu. Turime visas galimybes naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis, bet su rimtesnėmis bėdomis susidūrę nebuvome. Reguliariai vaikui tikrinamas regėjimas ir dantys.

20. Kaip manote, Lietuvoje ar užsienyje Jūsų vaikas/-ai turi geresnes gyvenimo sąlygas? Pagrįskite savo nuomonę.

Vienareikšmiškai. Mano nuomone, Vokietijoje vaikas turi daugiau galimybių tobulėjimui ateityje. Vienas iš pagrindinių motyvų – užtikrinti vaikui ateitį ir jo saviraiškos galimybėms. Vaikas nuo pat mažų dienų buvo pamišęs dėl automobilių. Visus brangius ir galingus automobilius matė tik per televizorių. Mūsų mieste, kuriame šiuo metu gyvename, pamatyti „Lamborghin‘į“ ar „Maserat‘į“ ne naujiena. Visada mąsčiau, kaip jo aistrą automobiliams, reikia paversti darbu arba bent jau brangiu pomėgiu. Vaikas pats veržiasi į automobilių industriją, mes, kaip tėvai, esame priemonė tikslams pasiekti. Lietuvos rinka yra labai maža, daugiau minusų nei pliusų, daug negatyvo. Tobulėjama pernelyg lėtai, žmonių noras keistis ir priimti pokyčius - labai vangus.

D šeima (tėvų atsakymai)

1. Kurioje užsienio šalyje šiuo metu gyvente?

Vokietijoje

2. Kokie buvo pagrindiniai išvykimo gyventi į užsienį motyvai?

Pagrindinis išvykimo tikslas buvo darbas, pajamų šaltinis. Bet mes planuojame po kažurio laiko sugrįžti gyventi į Lietuvą.

3. **Prieš kiek laiko išvykote su visa šeima gyventi į užsienį?**

   Į Vokietiją išvažiavom 2010 m., o dukrą pasiėmėm pas save 2011 m.

4. **Kiek nepilnamečių vaikų auga Jūsų šeimoje?**

   1 vaikas.

5. **Kokio amžiaus buvo Jūsų vaikas/-ai kai išvykote su visa šeima gyventi į užsienį?**

   Dukrai buvo 10 metų, kai pasiėmėm ją kartu gyventi į Vokietiją.

6. **Kiek laiko likus iki išvykimo į užsienį pradėjote apie tai kalbėti su vaiku/-ais?**

   Važinėdavom su vyru i Vokietiją kas 3mėn., tai išvažiuojant paskutinį kartą į užsienį dukrai pasakėm, kad kitą kartą kai grįšim, t.y po 3 mėn. , važiuosim jau visi kartu gyventi, tai realiai prieš 3mėn iki išvykimo.

7. **Kokia buvo Jūsų vaiko/-ų reakcija/nuomonė sužinojus apie planuojamą išvykimą gyventi į užsienį?**

   Labai apsidžiaugė, kad pagaliau važiuos kartu su mumis, nes išsiskyrimai būdavo sunkūs, tik nenorėjo mesti dailės mokyklos Lietuvoje ir palikti draugų, bet iš esmės norėjo išvykti.

8. **Kaip buvo atsižvelgta į vaiko nuomonę priimant galutinį sprendimą išvykti gyventi į užsienį?**

   Dukra pati norėjo važiuoti kartu su mumis gyventi į Vokietiją, todėl nekilo didelių problemų. Mes pasiūlėm jai, o ji sutiko. Sakėm, kad važiuojam metams pabandyti, o jei užsienyje mums nepatiks ir nesiseks, tai visi kartu parvyksim į Lietuvą.

9. **Kokios informacijos apie naują šalį vaikui/-ams suteikėte prieš išvykstant ar jau atvykus gyventi į užsienį?**

   Rodėm nuotraukas miesto kur gyvensim, pasakojom apie žmones, sakiau, kad eis į mokyklą, susiras daug naujų draugų.

10. Kokiais būdais Jūsų vaikas/-ai susipažino su nauja kalba?

Kai atvykom į Vokietiją, buvo vasara, tiesiog namie mokiau žodžių, skaičiau užrasus gatvėse, verčiau. O rudenį pradėjo eiti i specialią mokyklelę, ten vokiečių kalba mokoma kaip antra kalba. Mokyklėlėje susirenka skirtingų šalių vaikai, visi mokosi metus laiko, po metų būna egzaminas. Dukra gerai išlaikė egzaminą, pramoko kalbą ir jau buvo pasiruošusi eiti i vokiečių mokyklą.

11. Kaip Jūsų vaikui/-ams sekėsi pritapti prie klasės ar/ir grupės draugų mokykloje ar/ir darželyje?

Klasėje ją šiltai priėmė, jau mokėjo susikalbėti su kitais vaikais, bet grįžusi namo dar dažnai pasakodavo, kad jai yra nemalonu kalbėti prie visų, nes jos kalba skiriasi. Buvo ir ašarų dėl kalbos ir dėl to, kad pasiilgo savo mokyklos, jautė nostalgiją, labai stiprus buvo ir dar dabar yra draugų ilgesys.

12. Jei Jūsų vaikas/-ai mokyklinio amžiaus, tai kaip jam/jiems sekėsi ką tik atvykus į užsienį ir kaip sekasi dabar mokytis pagal naują mokymosi programą?

Gana gerai, prireikė metų, kad priprastų. Svarbiausia, kad ji šitą mokyklą pradėjo lankyti jau pramokus kalbos. Ji Lietuvoj labai gerai mokėsi, o čia yra dar ir lengvesnė mokymosi programa, tai jai nekyla sunkumų mokslų.

13. Kokių veiksmų/priemonių ėmėtės, kad padėtumėte vaikui/-ams adaptuotis užsienio mokykloje ar/ir darželyje? (prisitaikymas prie naujos aplinkos, klasės, grupės draugų, mokymosi programos)

Kaip jau minėjom, dukra lankė metus vokiečių kalbos mokyklėlę, todėl ji pramoko kalbą, kuri jai svarbi mokantis, bendraujant su klasės draugais, mokytojais. Tiesiog suteikėm dukrai galimybę vystyt kalbą, patys nelabai norėjom užsiimt mokymu, nes kalbėjom netaisyklingai. Prie pamokų irgi su ja nesėdėjom, pati viską sugebėjo. Dažnai su dukra kalbėdavom, stengdavomės išklausyti, nuraminti, paguosti, jeigu liūdna.

14. **Kaip užsienio šalies mokytojai/-os ar/ir auklėtojai/-os padeda/padėjo Jūsų vaikui/-ams adaptuotis naujoje mokykloje? (prisitaikymas prie naujos aplinkos, klasės, grupės draugų, mokymosi programos)**

Leisdavo naudotis žodynu per kontrolinį. Net buvo skirta mokytoja padėti namų darbus daryti, ji skirdavo tam valandą po pamokų, pirmus metus ji šalia dukros per pamokas sėdėdavo ir versdavo, jei kažko nesuprasdavo. Dar ir dabar ta mokytoja padeda susitvarkyti dokumetus, jei kokių reikia į mokyklą.

15. **Kaip Jūsų vaikas/-ai įsitraukia į kultūrinį užsienio šalies gyvenimą?**

Seniau Lietuvoje lankė, o dabar Vokietijoj lanko dailės mokyklą. Labai daug gauna pasiūlymų iš mokyklos. Dalyvauja vaidybiniuose renginiuose, po mokyklos šokių būreliai. Pati mokykla suinteresuota šviesti, praplėsti vaikų akiratį, jiems tereikia pasirinkti patinkančią veiklą.

16. **Kaip dažnai, lyginant su gyvenimu Lietuvoje, Jūsų šeima kartu leidžia laisvalaikį užsienyje? Jei dažniau ar rečiau, tai kokios to priežastys?**

Mūsų dukra jau paauglė, tai daugiau laiką leidžia pati, išeina kur nors su draugais. Kai buvo mažesnė, tai daugiau kažkur kartu išeidavom. Sekmadieniais paprastai kartu leidžiam laiką, nes šiokiom dienom dukra tik apie 16 h iš mokyklos grįžta, pamokas ruošia, o mes išvis vėlai grįžtam, nes dirbam iki 18 h. Iš esmės tas pat būdavo ir Lietuvoj, to laiko kartu daug nebūdavo kada skirti. Iš tikrųjų ir patys jaučiam, kad per darbus mažai vienas kitą matom.

17. **Kokiais būdais užtikrinat, kad Jūsų vaikas/-ai būdamas/-i užsienyje išsaugotų savo tautinę tapatybę?**

Lietuviškai bendraujam, šeimoje kalbam tik lietuviškai, tikrai nenorim, kad mums būnat lietuviais, mūsų dukra nemokėtų lietuvių kalbos, kad ir grižus i Lietuvą atostogų, nežinotų, kaip pasakyti "labas" ar nemokėtų nusipirkti ledų. Manau kalbos išsaugojimas yra labai svarbus. Laikomės lietuviškų švenčių tradicijų, Vokietijoj yra ir lietuvių bendruomenės, bet mūsų šeima nelabai turi laiko įsitraukti į jų veiklą.

18. Kokiais būdais Jūsų vaikas/-ai palaiko ryšius su gimtoje šalyje likusiais giminaičiais?

Grįžtam į Lietuvą bent jau kartą per metus ir aplankom gimines, artimuosius, draugus. Dukra socialiniuose tinklapiuose ar per "skype' susirašinėja su pusseserėm, o su keliom net paštu siuntinėjasi dovanėlėm.

19. Kokias galimybes naudotis užsienio šalies sveikatos priežiūros paslaugomis turi Jūsų vaikas/-ai?

Dukra turi sveikatos draudimą ir galime naudotis gydytojų pagalba bet kada prireikus.

20. Kaip manote, Lietuvoje ar užsienyje Jūsų vaikas/-ai turi geresnes gyvenimo sąlygas? Pagrįskite savo nuomonę.

Manau, kad didesnė galimybė Vokietijoje studijuoti nemokamai. Darbo atžvilgiu, kad ir kaip bebūtų gaila, Vokietijoje gauti darbą yra didesnė galimybė. Atlyginimas taip pat yra geresnis Vokietijoje, galima daugiau užsidirbti. Lietuvoje vos ne tokios pat kainos kaip Vokietijoje, bet atlygimas akivaizdžiai skiriasi. Finansiškai Vokietijoje yra geresnės gyvenimo sąkygos, bet Lietuvoje psichologiškai geriau veikia aplinka, ten liko giminaičiai, draugai, to labiausiai dukrai ir trūksta.

E šeima (tėvų atsakymai)

1. Kurioje užsienio šalyje šiuo metu gyvente?

Airijoje

2. Kokie buvo pagrindiniai išvykimo gyventi į užsienį motyvai?

Reikėjo pinigų namo statyboms. Vyras jau kurį laiką dirbo Airijoje. Nusprendėme, kad geriausia būti visiems kartu, todėl ir mes su sūnum persikėlėm į Airiją.

3. **Prieš kiek laiko išvykote su visa šeima gyventi į užsienį?**

   Vyras prieš 4 metus (reguliariai grįždavo į Lietuvą), mes su sūnum prieš 3 metus.

4. **Kiek nepilnamečių vaikų auga Jūsų šeimoje?**

   1 sūnus.

5. **Kokio amžiaus buvo Jūsų vaikas/-ai kai išvykote su visa šeima gyventi į užsienį?**

   9 metai.

6. **Kiek laiko likus iki išvykimo į užsienį pradėjote apie tai kalbėti su vaiku/-ais?**

   Vyras jau 4 metus dirbo Airijoje, todėl dažnai kalbėdavome, kad galbūt važiuosim ir mes, kad visą laiką būtume su tėčiu. Kalbos apie galimybę važiuoti į Airiją buvo maždaug 3 metai iki išvykimo, tačiau tai buvo neapibrėžta, daugiau pamąstymai. Prieš pusę metų iki išvykimo jau rimčiau apie tai buvo kalbama.

7. **Kokia buvo Jūsų vaiko/-ų reakcija/nuomonė sužinojus apie planuojamą išvykimą gyventi į užsienį?**

   Sūnus norėjo gyventi kartu su tėčiu, tačiau jis norėjo, kad tėtis grįžtų ir nereikėtų palikti draugų, giminaičių, namų Lietuvoje, todėl kurį laiką protestavo, kartodavo, kad jis nenori niekur važiuoti, kalbėjomės daug apie tai ir vėliau jis susitaikė su ta mintim, kad išvyksta.

8. **Kaip buvo atsižvelgta į vaiko nuomonę priimant galutinį sprendimą išvykti gyventi į užsienį?**

   Neatsižvelgėm į vaiko nuomonę, mes su vyru nematėm kito pasirinkimo, todėl su sūnum išvykom gyventi pas jo tėvą į Airiją.

9. **Kokios informacijos apie naują šalį vaikui/-ams suteikėte prieš išvykstant ar jau atvykus gyventi į užsienį?**

Dar prieš vykstant gyventi į Airiją keletą kartų lankėmės šalyje, buvome aplankyti ten dirbančio vyro. Vyras daug pasakojo apie šalį.

10. Kokiais būdais Jūsų vaikas/-ai susipažino su nauja kalba?

Naujoje mokykloje, kieme bendraudamas su kitais vaikais, namuose mokydavosi žiūrėdamas filmus, rašydamas žodžius, skaitydamas knygas.

11. Kaip Jūsų vaikui/-ams sekėsi pritapti prie klasės ar/ir grupės draugų mokykloje ar/ir darželyje?

Sūnus aktyvus, bendraujantis, tačiau dėl kalbos turėjo bėdų bendraudamas su klasės, kiemo draugais. Sūnui sunkiai sekėsi išmokti kalbą, gėdydavosi kalbėti, nesuprasdavo ką kiti kalba, nes Dublino žmonių akcentas yra gana savotiškas. Pasidarė uždaresnis, piktas, nenorėjo eiti į mokyklą. Pirmus mėnesius teko dažnai lankytis mokykloje, mokytojai skundėsi ne tik mokymosi rezultatais, bet ir vaiko elgesiu.

12. Jei Jūsų vaikas/-ai mokyklinio amžiaus, tai kaip jam/jiems sekėsi ką tik atvykus į užsienį ir kaip sekasi dabar mokytis pagal naują mokymosi programą?

Atvykus sekėsi sunkiai kol neišmoko kalbos, nesuprasdavo užduočių, nenorėjo mokytis. Šiuo metu jau mokymosi rezultatai pagerėjo (mokosi vidutiniškai), bendravimo problemų taip pat nėra..

13. Kokių veiksmų/priemonių ėmėtės, kad padėtumėte vaikui/-ams adaptuotis užsienio mokykloje ar/ir darželyje? (prisitaikymas prie naujos aplinkos, klasės, grupės draugų, mokymosi programos)

Daugiausiai bėdų buvo dėl kalbos, todėl bandėme leisti į papildomus kalbos užsiėmimus, bet tada mums buvo jie per brangūs. Nusprendėm mokyti namuose. Dar teko daug bendrauti su mokytojais, jie duodavo mums patarimų, kaip vaiką raginti mokytis kalbą namuose.

14. **Kaip užsienio šalies mokytojai/-os ar/ir auklėtojai/-os padeda/padėjo Jūsų vaikui/-ams adaptuotis naujoje mokykloje? (prisitaikymas prie naujos aplinkos, klasės, grupės draugų, mokymosi programos)**

Mokytojai geranoriški, pastebėję problemą nedelsiant reaguoja, dar tą pačią dieną kviečia tėvus, kalbasi tiek su vaiku tiek su tėvais. Neleidžia klasėje jokios diskriminacijos. Vaikas pats pasakojo, kad dauguma mokytojų prieidavo prie jo, paaiškindavo užduotis net po kelis kartus. Tik matematikos mokytoja buvo abejingesnė, papildomai dėmesio vaikui mažai skirdavo, nes turbūt įsivaizdavo, kad visur skaičiai yra vienodi ir vaikui pagalbos nereikia, nors mūsų sūnus sunkiai suprasdavo sąlyginius uždavinius.

15. **Kaip Jūsų vaikas/-ai įsitraukia į kultūrinį užsienio šalies gyvenimą?**

Dalyvauja mokyklos veikloje, renginiuose, kurių labai daug. Stengiamės dalyvauti šventėse, domimės tradicijomis, susipažįstame su lankytinais objektais, bendravimas su aplinkiniais, vietiniais gyventojais taip pat duoda žinių.

16. **Kaip dažnai, lyginant su gyvenimu Lietuvoje, Jūsų šeima kartu leidžia laisvalaikį užsienyje? Jei dažniau ar rečiau, tai kokios to priežastys?**

Ar dažniau, ar rečiau sunku pasakyti. Retai laisvalaikį leisdavome tiek gyvendami Lietuvoje, tiek dabar. Gal čia kiek ir rečiau, nes daug dirbama, taupome pinigus, norėtume susitaupę pakankamai pinigų sugrįžti į Lietuvą. Laisvo laiko turim labai mažai, bet jį stengiamės praleisti kartu, kartais kur nors nuvažiuojam, pabūnam kiek leidžia galimybės. Tik gal ne tiek, kiek mes ir vaikas norėtų…

17. **Kokiais būdais užtikrinat, kad Jūsų vaikas/-ai būdamas/-i užsienyje išsaugotų savo tautinę tapatybę?**

Namuose kalbame lietuvių kalba, juk Lietuvoje likę seneliai, giminės, su kuriais jis kalba lietuviškai. Bet iš tiesų mes suprantam, kad dar gana ilgai teks gyventi Airijoje, o vaikas ateityje gal net ir sugalvos likti čia visam laikui, susikurs savo gyvenimą, todėl mes jam neprimetam lietuviškos kultūros, čia jau yra jo pačio reikalas. Yra gana didelis, todėl turi laisvę rinktis.

18. Kokiais būdais Jūsų vaikas/-ai palaiko ryšius su gimtoje šalyje likusiais giminaičiais?

Grįžtame i Lietuvą kiekvieną vasarą mėnesiui, kas savaitę kalbame su seneliais per skaipą, susirašinejame nuolat žinutėmis, siunčiame atvirukus, su draugais sūnus susirašinėja internetu. Senialiai retkarčiais atvyksta pasisvečiuoti.

19. Kokias galimybes naudotis užsienio šalies sveikatos priežiūros paslaugomis turi Jūsų vaikas/-ai?

Mes turime nemokamą gydymą, todėl sūnus turi visas galimybes naudotis gydymo paslaugomis.

20. Kaip manote, Lietuvoje ar užsienyje Jūsų vaikas/-ai turi geresnes gyvenimo sąlygas? Pagrįskite savo nuomonę.

Mūsų atveju - užsienyje sūnus turi geresnes gyvenimo sąlygas, nes pagerėjo gyvenamojo būsto kokybė, maisto kokybė, šeimoje nusistovėjo ramybė ir pozityvūs santykiai tarp visų šeimos narių. Čia nors ir nuomojamės būstą (nedidelį 3 miegamųjų namą), bet nereikia nerimauti dėl maisto, drabužių, higienos priemonių, kuro ir kt.